

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΝΣΤ' | ΤΕΥΧ. Α' | ΑΘΗΝΑΙ, 1. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14, Τ. 140-ΤΗΛ. 718-308 | 1/15 ΙΟΥΛΙΟΥ 1979 | ΑΡΙΘ. 13-14

Ο ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΑΙ Η ΣΠΟΥΔΑΖΟΥΣΑ ΝΕΟΤΗΣ ΜΑΘΗΣΙΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΝ

Ἐπὶ τῇ 1600ῃ ἐπετείῳ τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

1. Δὲν προτιθέμεθα νὰ λεπτολογήσωμεν ἐπὶ τοῦ ὅλου περιεχομένου καὶ τῶν χρησιμοποιουμένων προσώπων τῆς ἀρχαιότητος ἐν τῷ ἔργῳ του «Πρὸς τοὺς Νέους, ὅπως ἂν ἐξ Ἑλληνικῶν ὠφελοῦντο λόγων», πρὸς ἑξάρσιν ἰδίᾳ τῆς ὑπ' αὐτῶν προτυπομένης ἢ καὶ περιγραφομένης καὶ ἀξιολογουμένης ἀρετῆς. Ὁ Μέγας Βασίλειος ἐν τῷ περιφώνῳ τούτῳ ἔργῳ του, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἐμφανίζεται πράγματι κάτοχος τῆς Ἀρχαίας κλασσικῆς Γραμματείας, γνωρίζων τοὺς κλασσικοὺς συγγραφεῖς τῆς Ἀρχαιότητος εὐρέως καὶ βαθέως, ἐν τούτοις οὗτος δὲν ἐνδιαφέρεται νὰ ὑποδείξῃ τὸ κάλλος τοῦ λόγου τῶν ἀρχαίων ἢ τὴν σοφίαν καὶ τὴν αἰσθητικὴν τούτων ὠραιότητα· ἀλλὰ τὸ βάρος τῆς Ὀμιλίας αὐτοῦ θέτει ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ προτύπου τῶν κλασσικῶν συγγραφέων καὶ ἐπὶ τῆς περὶ ἀρετῶν ἐκτιθεμένης ὑπὸ τούτων διδασχῆς. Ἄρα ὁ Μέγας Βασίλειος ἀναγνωρίζει ἀπλῶς τὴν τυπικὴν μορφωτικὴν ἀξίαν τῶν θύραθεν συγγραφέων καὶ τὴν προπαιδευτικὴν τοῦ μορ-

φωτικοῦ τῶν ιδεῶδους μὲ βάσιν τὴν ἀρετὴν πρὸς ἐπίδρασιν ἐπὶ τοὺς χριστιανόπαιδας.

2. Ὁ Μέγας Βασίλειος ἐνταῦθα διαπερᾶ τὰ ὅρια τοῦ ἀπλοῦ ἠθικολόγου καὶ χριστιανοῦ διδασκάλου. Οὗτος ἀπενίξει τὴν ἀνθρωπίνην σκέψιν, ὡς ἐκφράζουσιν ἐν σπέρματι ἀληθείας αἰωνίου ἀξίας, ἰδίας καὶ οικείας κατ' ἐξοχὴν πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, ὡς αἱ ἰδέαι αὐταὶ ὑμνοῦσι τὰς ἀρετάς, ὑπὸ τὰς ποικίλας αὐτῶν μορφάς, τὰς ὁποίας ὁ Χριστιανισμὸς διεκήρυξε καὶ ἐπεσφράγισε, δούς εἰς αὐτάς τὴν σφραγίδα τῆς ἐν Χριστῷ καὶ διὰ Χριστοῦ ἀποκαλυφθείσης ὑπεραξίας τῶν ἀρετῶν τούτων, τῶν συμπυκνουμένων καὶ συμπεριλαμβανομένων ἐν τῷ τριπτύχῳ τῶν θεμελιωδῶν, ἀλλὰ καὶ τελείων ἀρετῶν: Τῆς Πίστεως, τῆς Ἐλπίδος καὶ τῆς Ἀγάπης! Ἡ φιλελευθέρα λοιπὸν κρίσις τοῦ Μεγάλου Πατρὸς καὶ Διδασκάλου Βασιλείου, οὕτως ἐκφραζομένου, μάλιστα εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ σχέσεις Ἑλληνισμοῦ

και Χριστιανισμού δὲν εἶχον εὔρει εἰσέτι τὸν ἀναγκαῖον συμβιβασμὸν και τὴν ὕστερον ἐπιτευθεῖσαν συμφιλίωσιν, προκαλεῖ πράγματι τὸν θαυμασμὸν ἡμῶν και σήμεραν. Ὁ τόσον αὐστηρὸς — ἐν ἠθικῇ ἔννοια — Βασίλειος ὁ τῆς Καισαρείας Ἀρχιεπίσκοπος, γίνεται φιλελεύθερος ἐν τῇ σκέψει και ἀνώτερος ἐν τοῖς αἰσθήμασιν, ἐν τῇ κρίσει του και πρὸς τοὺς μὴ χριστιανούς, αὐτὸς ὁ κατ' ἐξοχήν και εἶπερ τις ἄλλος γνήσιος και ἀληθὴς Χριστιανός!

3. Ἐκ τοῦ πλήθους τῶν διδαγμάτων, ἅτινα δυνάμεθα νὰ ἀρυσθῶμεν ἐκ τῆς θαυμασίας ταύτης Ὁμιλίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ἐκρίναμεν ὡς ἰδιαίτερος ὠφέλιμον και χρησιμώτατον νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ γενικώτερον τὸ θέμα τῆς ἐκ τῶν Βιβλίων μαθήσεως και πρὸ παντὸς μορφώσεως ἐναρέτου χαρακτῆρος ὑπὸ τῶν Νέων σπουδαστῶν τῆς ἐποχῆς μας. Ἀναντιρρήτως εἰς τῶν πρωτίστων και κυριωτέρων σκοπῶν, τοὺς ὁποίους ὀφείλει νὰ ἐπιδιώκῃ τὸ ἐκπαιδευτικὸν Πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργείου Ὁρησκευμάτων και Ἐθνικῆς Παιδείας παρ' ἡμῶν δι' ὅλας τὰς βαθμίδας τῆς Ἐκπαιδεύσεως, ἀπὸ τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου μέχρι και τῆς Ἀνωτάτης Παιδείας, εἶναι και πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐμφύσησις εἰς τοὺς Νέους ἀγάπης πρὸς τὸ βιβλίον! Ἀλλὰ ποίου βιβλίου; Εἶναι τόσον ὁ πληθωρισμὸς τῶν παντσειδῶν ἐντύπων, φυλλαδίων, συγγραμμάτων, πηγαίων ἢ και ἐκ μεταφράσεων, ὥστε ἐξαπορεῖ κανεὶς ποῦ εὐρίσκεται τὸ πλῆθος τῶν ἀναγνωστῶν διὰ τὴν ἀπορρόφησιν τῶν ἀναριθμῶν τούτων ἐντύπων! Ἀλλ' ἐὰν πάλιν θελήσῃ τις νὰ διαχωρίσῃ τὰ σοβαρὰ ἔργα ἀπὸ τὰ παντοειδῆ ἐντυπα κατωτέρας ποιότητος και μάλιστα τὰ ἀπευθυνόμενα εἰς τὴν ἄπειρον παιδικὴν ἀνώριμον πνευματικότητα, τότε μετὰ λύπης θὰ διαπιστώσῃ ὅτι μετὰξὺ τῶν ἐντύπων-φυλλαδίων, περιοδικῶν, μυθι-

στορημάτων, ποιητικῶν και πλήθους ἄλλων λογοτεχνικῶν ἔργων, ἀκόμη και τῶν ἱστορικῶν και τιμῶν ἐπιστημονικῶν, οὐδὲν ἄλλο ἐπικρατεῖ ἢ ἡ παρουσίασις τῶν πλέον χθιμαλῶν και τοῦτ' αὐτὸ ἀνηθικῶν ἐκθέσεων, δι' ὧν ἐπιζητεῖται ἡ διαστρέβλωσις τῶν ἐαγνωστῶν δι' ὑποβολῆς ἰδεῶν πάσης μορφῆς κακίας, διαστρεβλωτικῆς τοῦ ἰδεολογικοῦ και ἠθικο-θρησκευτικοῦ κόσμου τῆς Νεότητος.

4. Ὁρμώμενοι λοιπὸν ἐκ τῶν ὠραίων ἰδεῶν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου θὰ ἐκθέσωμεν ἐν συνεχείᾳ ὠρισμένας γνώμας ἡμῶν περὶ τῶν βιβλίων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἐξυψώνουν τὴν διάνοιαν, διαπλάσσουν τὸ ἦθος, ἐμπνέουν τὰ εὐγενῆ και ὑψηλὰ ἰδεώδη και τὰ ὁποῖα ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐξωραΐζουν τὸν ἄνθρωπον και προσδίδουν εἰς αὐτὸν τὸν ἀληθῆ χαρακτῆρισμὸν τοῦ «ἠθικοῦ χαρακτῆρος». Ἀλλ' ὅσον ἐκ πρώτης ὄψεως τὸ περὶ τοῦ βιβλίου θέμα και τῆς δι' αὐτοῦ διαπλάσεως τοῦ χαρακτῆρος τῆς σπουδαζούσης Νεότητος φαίνεται εἰς τὸν ἀφελῆ συζητητὴν ἀπλοῦν, τόσον περιπλοκώτερον παρουσιάζεται, χρῆζον μεγίστης διασαφήσεως, εἰς τὸν ἐμβριθῶς ἐξετάζοντα ἀπὸ πάσης ἀπόψεως τὴν χρησιμότητα τοῦ βιβλίου και τὴν ἐπίδρασιν τούτου ἐπὶ τῆς εὐπλάστου και ἀπείρου ψυχῆς τῶν Νέων. Θὰ προσπαθῆσωμεν λοιπὸν νὰ διασαφήσωμεν τὸ θέμα. Πρὸς τοῦτο θὰ διαλάβωμεν εἰς τρία μέρη: α) Ποία ἡ χρησιμότης τοῦ βιβλίου, β) ποῖα βιβλία εἶναι ὠφέλιμα διὰ τοὺς Νέους, ὥστε νὰ διαπλάττουν τούτους εἰς χρηστοὺς ἄνθρώπους και γ) ποία ἡ σημασία τῆς ἐξωτερικῆς και ἐσωτερικῆς μορφῆς τοῦ βιβλίου διὰ τὴν ἐπιτυχεστέραν ἐπίδρασιν τούτου εἰς τὴν Σπουδάζουσαν Νεότητα. Ἐν ἕκαστον τῶν περὶ οὗ ὁ λόγος θεμάτων θὰ ἐξετάσωμεν εἰς τὸ προσεχές.

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΙΟΝΗΣ

Ὁμότιμος Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
'Ακαδημαϊκός

Π Ε Ρ Ι Τ Ο Υ Γ Α Μ Ο Υ

Ἐπ' εὐκαιρία τῶν συζητήσεων περὶ πολιτικοῦ γάμου, αὐτομάτου διαζυγίου κ. λ. π., ἐκείθι σκοπίμων, ἀποφάσει τῆς Ἐποπτευούσης Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς, ὅπως δημοσιευθῶσι παλαιὰ περὶ γάμου ἄρθρα τὸ μὲν τοῦ ἀοιδίμου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, τὸ δὲ τοῦ τότε Ἀρχιεπισκόπου καὶ νῦν Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου Παρασκευαΐδη, διὰ τῶν ὁποίων ἐν προορατικῷ πνεύματι θίγονται ὅλα τὰ περὶ γάμου σύγχρονα θέματα καὶ ἀνατρέπονται τὰ περὶ πολιτικοῦ γάμου ἐπιχειρήματα.

Α'.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ

Ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς διδασκόμεθα ὅτι ἅμα τῇ δημιουργίᾳ τῶν πρωτοπλάστων ὁ Θεὸς καθώρισε τὸν ἐν τῷ γάμῳ δεσμὸν ἀνδρὸς καὶ γυναικός. «Καὶ ἠλόγησεν αὐτοὺς ὁ Θεός, λέγων, ἀύξανεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν» (Γεν. 1,28). Οὕτως ὁ Θεός, συζεύξας διὰ τῆς εὐλογίας του τοὺς πρῶτους ἀνθρώπους, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος νομοθέτης τοῦ γάμου. Τοῦτο ἐπεβεβαίωσεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς (Ματθ. 19, 4-6. Πρβλ. Κορ. 11, 9-12). Ἡ σύζευξις ἀνδρὸς καὶ γυναικός δὲν ἀπέβλεπεν ἀπλῶς εἰς τὸν φυσικὸν αὐτὸν δεσμὸν, ἀλλ' εἰς τὸν ἠθικὸν δεσμὸν δύο προσώπων ἀντιθέτου φύλου, συμπληρούντων ἄλληλα, συμβοηθούτων καὶ συμπροαγόντων εἰς τὴν ἠθικὴν τελείωσιν. Εἰς τοῦτο, ἄλλως τε, ἀπέβλεπεν ἡ δημιουργία τῆς γυναικός (Γεν. 2,8). Διὰ τοῦ γάμου ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ ἐνοῦνται «εἰς σάρκα μίαν», συναποτελοῦσιν, οὕτως εἰπεῖν, ἐν ὄν. Ἡ δὲ παιδοποιΐα εἶναι ἐκπλήρωσις τοῦ σκοποῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Δημιουργοῦ περὶ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, ἐξ αὐτῆς δὲ προκύπτει καὶ τὸ καθῆκον τῶν γονέων περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδῶν ἐν παιδείᾳ καὶ νοθεσίᾳ Κυρίου (Ἐφεσ. 6,4).

Ὁ θεσμὸς τοῦ γάμου ἔδει νὰ παραμείνῃ τοιοῦτος αἰωνίως. Ἀλλ' ἡ πτώσις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ κακὸν οὐδαμοῦ ἐξεδήλωσε τὰ ὀλέθρια ἐπακολουθήματα αὐτῆς τόσον ὅσον ἐν ταῖς σχέσεσιν ἀνδρὸς καὶ γυναικός, συνεπῶς καὶ ἐν τῷ οικογενειακῷ βίῳ. Παρεβιάσθη ποικιλοτρόπως

ἡ καθαρότης αὐτοῦ, μετεβλήθη δὲ ὁ γάμος εἰς σαρκικὸν μᾶλλον δεσμὸν. Παρὰ ταῦτα, ὡς ἡ ἱστορία καὶ ἡ ἀρχαιολογία πληροφοροῦσι, δὲν ἔπαυσεν ὁ γάμος φέρον παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς καὶ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα. Παρέμεινε ζοηρὰ ἐν τῇ συνειδήσει τῆς ἀνθρωπότητος ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς θρησκευτικῆς ἀρχῆς τοῦ γάμου. Πανταχοῦ εἰς πάσας τὰς χώρας τῆς ἀρχαιότητος ὁ γάμος συνωδεύετο διὰ θρησκευτικῶν τελετῶν καὶ εὐχῶν, ἰδίως δὲ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις (Γεν. 24,60. Ρουθ 4,11. Τωβ. 7,12 Ἠσ. 61,10. Ἰωήλ 2,16). Παρὰ τοῖς Ἑλλήσι διὰ νὰ εἶναι ἔγκυρος ὁ γάμος ἔπρεπε νὰ τελεσθῇ καὶ θρησκευτικῶς, διότι τὰ ἐκ τοῦ γάμου, μὴ καθιερωθέντος θρησκευτικῶς, τέκνα, ἐθεωροῦντο νόθα. Παρεδέχοντο δὲ οἱ Ἕλληνες καὶ θεοὺς προστάτας τοῦ γάμου, οἳ ἦσαν ὁ Ζεὺς τέλειος, ἡ Ἥρα τελεία, ἡ Ἀφροδίτη, ἡ Πειθώ, ἡ Ἄρτεμις, αἱ Νύμφαι καὶ αἱ Μοῖραι. Εἰς αὐτοὺς προσεφέροντο θυσίαι κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου.

Παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ὁ γάμος συνίστατο κυρίως ἐν τῇ συμφωνίᾳ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, δὲν ἔστερεῖτο ὅμως ἠθικῆς σημασίας διότι ὠρίζετο ὁ γάμος ὡς ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς συνάφεια, θείου τε καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου κοινωνία (divini et humani juris communicatio), ἀλλὰ σὺν τῇ καταπτώσει τῆς θρησκείας ἤρξατο παρ' αὐτοῖς εἰσαγόμενος ὁ ἐλεύθερος γάμος, καθ' ὃν ἡ γυνὴ οὔτε οικογενειακὰ οὔτε κληρονομικὰ δικαιώματα ἐκ τοῦ γάμου ἀπέκτα. Ἐντεῦθεν δ' ἐπηκολούθησε τελεία παραλυσιὰ τοῦ οικογενειακοῦ βίου.

'Εν τῷ Χριστιανισμῷ ὁ θεσμὸς τοῦ γάμου προσέλαβεν ὑψίστην ἠθικὴν ἔννοιαν καὶ ἀνεκρηύχθη «μυστήριον». Καθωρίσθησαν δὲ τὰ μεγάλα καθήκοντα τῶν συζύγων πρὸς ἀλλήλους καὶ δὴ ἡ μέχρις αὐταπαρνήσεως ἀγάπη, τοιαύτη, ὁποία ἡ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ('Εφεσ. 5, 25, 28, 33), ἡ συζυγικὴ τιμὴ καὶ σωφροσύνη (Ματθ. 5, 28, 32, 19, 9, 'Ιακ. 4, 4, 'Εβρ. 13, 14, Α' Κορ. 6, 9, 10, Γαλ. 5, 14, 21). Συμφώνως δὲ πρὸς ταῦτα ἐν τῇ ἠθικῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐξαιρεται ἡ ἠθικὴ καθαρότης τοῦ ἀνθρώπου, θεωρεῖται δὲ ἀμάρτημα θανάσιμον πᾶσα παραβίασις αὐτῆς ἐν ταῖς σχέσεσιν ἀνδρὸς καὶ γυναικός. Ἡ πορνεία καὶ ἡ μοιχεία κηρύσσονται, λίαν εὐλόγως, ἐγκλήματα συνεπαγόμενα τὴν ἠθικὴν καταστροφὴν τοῦ διαπράττοντος αὐτὰς καὶ τὸν αἰώνιον θάνατον, ἐν περιπτώσει μὴ ἐπανορθώσεως διὰ τῆς συντριβῆς καὶ τῆς μετανοίας.

"Οτι δὲ ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ γάμος ἐτελεῖτο δι' ἱερολογίας οὐδεμία ἀπολύτως ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Ἦδη ὁ ἅγιος Ἰγνατίος ὁ Θεοφόρος ἐν ἀρχῇ τοῦ 6' αἰῶνος ἔγραφε πρὸς τὸν ἅγ. Πολύκαρπον Σμύρνης ὅτι ἔπρεπε τοῖς προσερχομένοις εἰς γάμον κοινωνίαν «μετὰ γνώμης τοῦ Ἐπισκόπου τὴν ἔνωσιν ποιεῖσθαι, ἵνα ἡ ὁ γάμος κατὰ Κύριον καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν». Τὸ χωρίον τοῦτο, καὶ δὴ αἱ φράσεις «μετὰ γνώμης τοῦ Ἐπισκόπου», «κατὰ Κύριον», οὐδεμίαν καταλείπουσιν ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ γάμος παρὰ τοῖς πρώτοις χριστιανοῖς ἔφερε θρησκευτικὸν χαρακτήρα. Τὸ «κατὰ Κύριον» ὑπενθυμίζει τὸ τοῦ Ἀπ. Παύλου «μόνον ἐν Κυρίῳ» (Α' Κορ. 7, 39) προκειμένου περὶ χήρας ἐπιθυμοῦσης νὰ προσέλθῃ εἰς δεῦτερον γάμον. Ἡ ἔκφρασις καὶ τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ ἅγ. Ἰγνατίου σημαίνει ὅτι ὁ χριστιανικὸς γάμος δεῖν νὰ τελῆται οὕτως ὡς διέταξεν ὁ Κύριος, ἐπειδὴ δὲ πάντα τὰ διατεταγμένα ὑπὸ τοῦ Κυρίου καθήκον ἔχει νὰ διατηρῆ ἡ Ἐκκλησία, τὸ «κατὰ Κύριον» καὶ «ἐν Κυρίῳ» δηλοῦσιν ὅτι ὁ δεσμὸς ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἔδει νὰ συντελῆται διὰ τῆς Ἐκκλησίας, τῇ ἀμέσῳ ἐγκρίσει καὶ συμμετοχῇ αὐτῆς ἐκδηλουμένη διὰ τοῦ Ἐπισκόπου, ἐπομένως «μετὰ γνώμης τοῦ Ἐπισκόπου... ἵνα ἡ ὁ γάμος κατὰ Κύριον καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν». Ταῦτα ἔχων ὑπ' ὄψιν ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς κατὰ τὸν 7' αἰῶνα ἡ-

λεγγε τοὺς αἰρετικούς ἐκείνους, οἵτινες, θεωροῦντες τὴν ὕλην ὡς ἀρχὴν τοῦ κακοῦ, ἐπολέμουν τὸν γάμον, λέγον, ὅτι, συμφώνως τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Ἀπ. Παύλου, ὁ γάμος καθαγιάζεται δι' εὐχῆς· φέγων δὲ τὰς γυναῖκας ὅτι ἔφερον ψευδῆ κόμην πρὸς καλλωπισμὸν κατὰ τὸν γάμον ἔλεγεν ὅτι ὁ Πρεσβύτερος κατ' αὐτὸν εὐλογεῖ ξένας τρίχας καὶ ξένην κεφαλῆν.

Περὶ τῆς τελέσεως τοῦ γάμου δι' ἱερολογίας μαρτυροῦσιν ὁ Τερτυλλιανὸς ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σύζυγον, καλῶν τὸν γάμον «μυστήριον» (*divinum sacramentum sacramentum Christi*), ὁ Μεθόδιος Ὁλύμπου ἐν τῷ συγγράμματι «Συμπόσιον τῶν δέκα παρθένων», ὁ Μ. Βασίλειος ἐν τῇ ζ' ὁμιλίᾳ εἰς τὴν Ἑξαήμερον, ὁ Γρηγόριος Θεολόγος ἐν τῷ μ' λόγῳ, ὁ Ἀμβρόσιος Μεδιολάνων, ὁ Αὐγουστίνος Ἐπίσκοπος Ἰαπώνος τῆς Ἀφρικῆς, ὁ ἅγ. Ἰωάννης Χρυσόστομος πολλαχοῦ τῶν ὁμιλιῶν του, ὀνομάζων τὰ κατὰ τὸν γάμον τελούμενα τίμια «μυστήρια» καὶ μνημονεύων τῶν στεφάνων, οἵτινες ἐτίθεντο ἐπὶ κεφαλῆς τῶν νεονύμφων. Ἐν τινὶ ὁμιλίᾳ του λέγει ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς ἀκροατὰς του, δὲν δύνασαι νὰ μείνης παρθένος, πρόσελθε εἰς γάμον «μετὰ σωφροσύνης, μόνον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ». Ἡ δ' Σύνοδος Καρθαγένης τῷ 398 συνελθούσα ὁμιλεῖ περὶ τοῦ θρησκευτικοῦ γάμου ὡς περὶ πράγματος παγκοίνως γνωστοῦ, παρέχει δὲ σχετικὰς συμβουλὰς πρὸς τοὺς νυμφευομένους. Ὁ δὲ Πάπας Ἀλεξανδρείας Τιμόθεος (381-385) κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Β' Οἰκουμ. Συνόδου (381) εἰς ἐρώτησιν ἀν κληρικὸς προσκληθῆ εἰς τέλεσιν γάμου, μάθη δὲ ὅτι οὗτος εἶναι παράνομος (περίπτωσης: ὁ ἀνὴρ ζητεῖ νὰ συζευχθῇ τὴν θεῖαν του ἢ τὴν ἀδελφὴν τῆς ἀποθανούσης συζύγου του) ἀπήντησεν ὅτι ὀφείλει ν' ἀποστῆ αὐτοῦ, ἵνα μὴ κοινωνήσῃ ἀλλοτριᾶς ἀμαρτίας.

Ἐχομεν δὲ ὀρισμένους γάμους τελεσθέντας δι' ἱερολογίας καὶ γνωσθέντας ἕνεκα τῆς σπουδαιότητος τῶν προσώπων. Οὕτω λ.χ. κατὰ Νοέμβριον τοῦ 601 ὁ Πατριάρχης ΚΠ Κυριακὸς (525-606) ἠύλόγησε τὸν γάμον τοῦ Θεοδοσίου υἱοῦ τοῦ Βασιλέως Μαυρικίου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ πατρικίου Γερμανοῦ. Ὁ Πατριάρχης Σέργιος α' (610-638) τῇ 6ῃ Ὀκτωβρίου 610 ἠύλόγησε τὸν γάμον τοῦ Βασιλέως

Ἡρακλείου μετὰ τῆς Εὐδοκίας. Ἡ ἔκφρασις τοῦ Χρονογράφου Θεοφάνους οὐδεμίαν καταλείπει ἀμφιβολίαν ὅτι προῦκειται οὐχὶ περὶ βασιλικῆς στέψεως, ἀλλὰ περὶ εὐλογίας γάμου «καὶ ἔλαβον ἀμφοτέρω παρὰ Σεργίου Πατριάρχου τοὺς στεφάνους τοῦ γάμου».

Ἄλλὰ μετὰ ἑκατὸν τριάκοντα ἔτη ἐν τῇ «Ἐκλογῇ» τῶν νόμων (Β, η') τοῦ Βασιλέως Λέοντος γ' Ἰσαύρου (717-740) καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου ε' (740-775) ἐκδοθεῖση τῷ 740 ἀναγράφεται ἡ ἐξῆς διάταξις «Εἰ δὲ κατὰ στένωσιν ἢ διὰ ταπεινώσιν μὴ δυναθῆ τις εὐπρολήπτως καὶ ἐγγράφως ποιῆσαι γάμον, καὶ ἀγράφως συνίσταται γάμος ἀδόλως συναίνεσει τῶν συναλλασπόντων προσώπων καὶ τῶν τούτων γονέων, εἴτε ἐν Ἐκκλησίᾳ τοῦτο δι' εὐλογίας ἢ καὶ ἐπὶ φίλων γνωρισθῆ». Πῶς πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ ἡ διάταξις αὕτη; Συνήθως λέγεται ὑπὸ τῶν κανονολόγων ὅτι ἐξ αὐτῆς καταφαίνεται ὅτι δὲν ἐπεβάλλετο τότε ρητῶς ἡ ιερολογία τοῦ γάμου. Ἄλλὰ φρονοῦμεν ὅτι τοιαύτη ἐρμηνεία τῆς διατάξεως δὲν εἶναι ὀρθή. Πρόκειται μᾶλλον περὶ μεταρρυθμίσεως, μιᾶς ἐκ τῶν πολλῶν, εἰς ἃς εἶχον προβῆ οἱ εἰκονομάχοι βασιλεῖς. Χάριν τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀποφευγόντων τὴν πομπὴν («κατὰ στένωσιν ἢ διὰ ταπεινώσιν») ἐπετρόπη ἡ τέλεσις γάμου οὐχὶ διὰ γραπτοῦ συμβολαίου ὅπως ἐγένετο ἀλλὰ καὶ δι' ἀγράφου συναίνεσεως καὶ οὐχὶ ἀποκλειστικῶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ δι' εὐλογίας, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον φίλων. Ἐξήκοντα περίπου ἔτη μετὰ τὸν Λέοντα Ἰσαυρον ὁ Πατριάρχης ΚΠ Νικηφόρος ὁ Ὁμολογητῆς (806-815) σαφέστατα μαρτυρεῖ (καν. οστ' καὶ ρλδ') ὅτι ὁ γάμος ἐτελεῖτο δι' ιερολογίας κατὰ γενικὴν ἐκκλησιαστικὴν διάταξιν. Ὁ αὐτὸς μαρτυρεῖ ὅτι ἀπηγορεύετο αὐστηρῶς ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου ἐπὶ διγάμων καὶ τριγάμων. Τὰς αὐτὰς μαρτυρίας παρέχει καὶ ὁ σύγχρονος αὐτῷ Θεόδωρος Στουδίτης (* 826).

Ἡ καθόλου νομοθεσία τῶν εἰκονομάχων βασιλέων ὑπέστη τροποποιήσεις ἰδίως διὰ τῶν «Βασιλικῶν», ἧτοι τῆς ἐπὶ Λέοντος ΣΤ' τοῦ Σοφοῦ (886-911) γενομένης κωδικοποιήσεως τῶν νόμων. Προκειμένου δὲ περὶ τοῦ γάμου ἐξαιρετικὴν σημασίαν ἔχει ἡ τῷ 893 ἐκδοθεῖσα πθ'. Νεαρὰ τοῦ Λέοντος. Συνήθως λέγεται ὅτι δι' αὐτῆς ἐθεσπίσθη τὸ πρῶτον ἡ ιερολογία τοῦ

γάμου. Ἄλλ' ἐπαναλαμβάνεται ἀταλαιπώρως ἐσφαλμένη γνώμη. Διότι ρητῶς ἐν τῷ προλόγῳ τῆς Νεαρᾶς λέγεται «Ὡσπερ τὰ τῆς υἰοθετήσεως πράγματα πρὸς τὸ ἀδιάφορον διακείμενα παρείδεν ἡ ἀρχαιότης, ἦν χωρὶς εὐχῶν καὶ τελετῆς ιερᾶς τελείσθαι νομίζουσι οὐδὲν ἐδόκει ὀλιγορεῖν. οὕτως ἔοικε καὶ τὴν ἀκριβῆ τῶν συνοικεσίων παρεπρακέναι κατάστασιν καὶ δίχα τῆς νενομισμένης εὐλογίας αὐτὰ συγχωρεῖν». Πρόδηλον ἐκ τούτου ὅτι ἀνέκαθεν ὑπῆρχεν ιερολογία, ἀλλὰ παρημελεῖτο ὑπὸ τινων, ὅπως παρημελεῖτο καὶ ἐν τῇ υἰοθεσίᾳ. Τὸ μόνον νέον ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι τὴν ιερολογίαν υἰοθετεῖ καὶ ἀποδέχεται ὁ Ἀστικὸς νόμος, διὰ τῆς ἀνωτέρω Νεαρᾶς τοῦ Λέοντος. Ἐν αὐτῇ ὀρίζεται περαιτέρω «Τοιγαροῦν καθάπερ ἐπὶ τέκνων εἰσποιήσεως ιεραῖς ἐπικλήσεσι τὴν εἰσποίησιν προβαίνειν διωρισάμεθα, οὕτω δὴ καὶ τὰ συνοικέσια τῇ μαρτυρίᾳ τῆς ιερᾶς εὐλογίας ἐρρῶσθαι κελεύομεν, ὡς ἔνθα γε μὴ ὀρθοῦ τοῖς συνοικεῖν βουλομένοις τοιαύτη διαιτῶσα ἀρμογή, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ρηθῆσεται συνοικέσιον, οὐδ' ἐπιτεύξεται τῶν τοιούτων δικαίων ἢ τοιαύτη συμβίωσις». Κατὰ τὴν διάταξιν ταύτην, τὸ ἰσχύσαν μέχρι τοῦδε ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἰσχύει ἔκτοτε ὡς νόμος καὶ ἐν τῇ Πολιτείᾳ, ὅτι δηλονότι ἀνευ ιερολογίας δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἔγκυρος γάμος. Τὴν διάταξιν ταύτην ἐπανελάβε καὶ ὁ Ἀλέξιος α' Κομνηνὸς (1081-1118) διὰ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1084 ἐκδοθείσης Νεαρᾶς τοῦ 1092. Ἐκτοτε παρ' ἡμῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ οὐδὲν μετεβλήθη ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο. Ὁ γάμος ὡς μυστήριον τελεῖται δι' ιερολογίας. Ὁ κατὰ τὸν 16' αἰῶνα ἀκμάσας κανονολόγος Πατριάρχης Θεόδωρος Βαλσαμών (1186-1203) ἐξαργῶ τὴν σημασίαν τοῦ γάμου ὡς μυστηρίου ἐκ τῆς ιερολογίας, κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ὁ μοναχὸς Ἰωβ ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «Τῶν ἐπτὰ μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας ἐξηγηματικὴ θεωρία καὶ διασάφησις πρὸς Φωκαεῖς» μνημονεύει τοῦ γάμου ὡς πέμπτου μυστηρίου καὶ ἐφεξῆς γίνεται μνεῖα αὐτοῦ κατ' ἄλλην σειράν ὑπὸ διαφόρων συγγραφέων.

Ταῦτα οὐδεμίαν καταλείπουν ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ γάμος ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀνέκαθεν ἐτελεῖτο ὑπὸ τοῦ ιερέως δι' ιερολογίας, ὡς ἐν τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας. Ἦτο δὲ ἀπλή ἢ τελετή, συνδεδεμένη μετὰ θείας Λειτουργίας, διότι, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν λεγομένων

ὑπὸ τοῦ Τερτυλλιανοῦ, οἱ νεόνυμφοι ἐκοινώνουν τῶν ἀχράντων Μυστηρίων κατ' αὐτὴν τὴν τελετὴν τοῦ γάμου. Τοῦτο διετηρεῖτο καὶ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας. Ὁ Θεόδωρος Βαλσαμῶν κατὰ τὸν 16' αἰῶνα ἐσημείωσε «σήμερον... δι' ἱερολογίας καὶ θείας μεταλήψεως τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ὁ γάμος συνίσταται». Τοῦτο προσεπιμαρτυρεῖ καὶ ἡ σημερινὴ ἱερὰ ἀκολουθία τοῦ γάμου, ἀρχομένη διὰ τῆς ἐκφωνήσεως «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς...». Κατὰ τὰς σωζομένας ἀρχαίας διατάξεις τῆς ἱερᾶς ἀκολουθίας τοῦ γάμου, ἡ ἀκολουθία τῆς «μνηστείας» ἦτο κερχωρισμένη τοῦ γάμου, τελουμένη πρὸ αὐτοῦ, ἀπηγορεύετο δὲ εἰς τοὺς μεμνηστευμένους νὰ προσέρχωνται εἰς γάμου κοινωνίαν μετ' ἄλλων προσώπων. Τὸ κέντρον τῆς νῦν διατεταγμένης ἀκολουθίας τοῦ γάμου ἀποτελεῖ ἡ τρίτη εὐχή, ἣτις εἶναι καὶ ἡ ἀρχαιοτέρα πασῶν, καὶ ἡ ἀκολουθοῦσα στέψις.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὑπὸ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου νοεῖται ἡ ἱερὰ ἀκολουθία δι' ἧς καθαγιαίνεται ὁ δεσμὸς ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ἀλλὰ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας τὸ μυστήριον τοῦ γάμου συνίσταται ἐν αὐτῷ τῷ συζυγικῷ συνδέσμῳ. Ὅθεν ἐνῶ κατὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν τελεστὴς τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου δύναται νὰ εἶναι μόνον Ἐπίσκοπος ἢ Πρεσβύτερος, κατὰ τὴν λατινικὴν Ἐκκλησίαν τὸ μυστήριον τοῦ γάμου τελοῦσιν οἱ ἴδιοι οἱ σύζυγοι διὰ τῆς ἀμοιβαίας συμφωνίας καὶ δηλώσεως πρὸς συζυγικὴν συμβίωσιν, ἐπὶ παρουσίᾳ δύο τοῦλάχιστον μαρτύρων, ὁ δὲ ἱερεὺς διὰ τῆς εὐλογίας αὐτοῦ ἐπικυροῖ ἀπλῶς τὸ τελεσθὲν διὰ τῆς δηλώσεως τῶν συζύγων μυστήριον. Δὲν ἀποκλείεται ἡ εὐλογία τοῦ ἱερέως, ἀλλὰ καὶ δὲν θεωρεῖται κατ' οὐσίαν ἀπαραίτητος διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου. Ὁ ἱερεὺς παρίσταται οἶονεὶ ὡς μάρτυς ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς τελέσεως τοῦ γάμου. Τελευτῶντος τοῦ 19' αἰῶνος ὅτε ὁ πρὸ μικροῦ βαπτισθεὶς ὑπὸ τῶν ἐλλήνων ἡγεμῶν τῶν Βουλγάρων Βόγορις († 907) ἠρώτησε τὸν Πάπαν Νικόλαον α' (858-867) περὶ τοῦ τύπου τῆς τελέσεως τοῦ γάμου, ὁ Πάπας ἀπήντησεν ὅτι παρὰ τοῖς Ρωμαίοις τελεῖται πρῶτον ἡ μνηστεία διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ μνηστήρος παραχωρήσεως τῆ μνηστῆ τοῦ δακτυλίου, εἶτα συνάπτεται γραπτὸν συμβόλαιον, μεθ' ὃ παρέχεται εἰς αὐτοὺς

ἡ εὐλογία ἐν τῷ ναῷ καὶ τέλος περιβάλλονται οἱ νεόνυμφοι διὰ στεφάνων. Αἱ τελεταὶ αὗται, προστίθησιν ὁ Πάπας, δὲν ἔχουσιν τοιαύτην σημασίαν, ὥστε ἡ παραβίασις αὐτῶν νὰ θεωρῆται ὡς ἁμαρτία, κατὰ τὰς πρὸς ὑμᾶς διαβεβαιώσεις τῶν Ἑλλήνων, ἰδίως διὰ τοὺς πτωχοὺς, οἵτινες δὲν δύναται νὰ ἐκτελῶσι πάσας ταύτας τὰς τελετάς, διότι «κατὰ τοὺς νόμους διὰ τὴν τέλεσιν γάμου ἀρκεῖ ἡ ἀμοιβαία συμφωνία τοῦ γαμβροῦ καὶ τῆς νύμφης πρὸς συζυγίαν. ἐὰν δὲ τοῦτο δὲν ὑπάρχη καὶ ἔτι ἐκτελεσθῶσι πᾶσαι αἱ λοιπαὶ τοῦ γάμου τελεταί, γάμος δὲν ὑπάρχει». Ἡ παράδοξος αὕτη θεωρία ἀντέγραψε παλαιὰν διάταξιν τῶν ρωμαϊκῶν νόμων τῆς δωδεκαδέλτου «Nuptias non concubitus, sed consentio facit», τὸν γάμον οὐ τὸ συγκατευθῆσαι ἀλλήλους τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα συνίστησιν, ἀλλ' ἡ γαμικὴ αὐτῶν συναίνεσις, ὡς ἀπέδωκεν ἐλληνιστὶ τὴν διάταξιν ὁ Ματθαῖος Βλάσταρις. Ἡ διάταξις αὕτη δὲν ἐστερεῖτο ἠθικῆς ἐννοίας, ὡς εἶπομεν. Ἄλλ' ὁ Πάπας Νικόλαος διὰ τῶν ἀνωτέρω δηλώσεων τοῦ ἀπομακρύνεται τῆς γνησίας χριστιανικῆς ἀντιλήψεως περὶ τοῦ γάμου ὡς μυστηρίου. Ἡ δὲ μορφωθείσα ἐν τῇ Δύσει θεωρία περὶ ὕλης καὶ εἶδους τῶν μυστηρίων ἔτι μᾶλλον ἀπεγύμνωσε τὸν γάμον τῆς μυστηριακῆς αὐτοῦ ἀξίας. Ἐπὶ τοῦ γάμου εἶναι ἡ ἀμοιβαία συμφωνία τοῦ γαμβροῦ καὶ τῆς νύμφης, εἶδος δὲ ἐξωτερικαὶ πράξεις συνοδεύουσαι τὴν ἀμοιβαίαν πρὸς ἀλλήλους παράδοσιν τῶν νυμφίων καὶ ἡ ἐσωτερικὴ αὐτῶν συμφωνία. Οὕτως ὥστε ἡ συμμετοχὴ τοῦ πνευματικοῦ προσώπου ἢ ὄργανου τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἐντελῶς ἀσήμαντος. Ὁ γάμος τελεῖται ὑπὸ τῶν συζευγνυμένων, θὰ ἠδύνατο δὲ τις νὰ ὑπολάβῃ ὅτι εἶναι ἀδιάφορον ἐνώπιον τίνος δίδεται ἡ δήλωσις τῆς ἀμοιβαίας συγκαταθέσεως τοῦ ἱερέως ἢ τοῦ ληξιάρχου. Κατὰ τὸν 15' αἰῶνα ἢ ἐν Τριδέντῳ Σύνοδος ἐξήγησε τὴν νομιμότητα τοῦ γάμου ἐκ τῆς τηρήσεως τοῦ γνωστοῦ τύπου: *declaratio consensus coram paracho proprio et duobis vel tribus testibus*. Ἦτοι τῆς δηλώσεως τῆς συμφωνίας ἐνώπιον τοῦ ἐφημερίου ἱερέως καὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων.

Δυστυχῶς τὴν ἀνωτέρω ἐσφαλμένην ἀντίληψιν τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας περὶ τοῦ Μυστηρίου τοῦ γάμου πρῶτος εἰσήγαγεν εἰς τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν θεολογίαν κατὰ τὸν ἰσ' αἰῶνα ὁ Φιλαδελφείας Γαβριὴλ Σεβήρος (* 1616) σημειώσας ἐν τῷ περὶ Μυστηρίων ποινῆματι αὐτοῦ, γεγραμμένῳ ὑπὸ λατινικὴν ἐπίδρασιν: «Τὸ λη. κατὰ τοὺς ἀρίστους τῶν διδασκάλων ἐστὶν ἢ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς πρὸς ἀλλήλους κατάνευσις· εἶδος ἢ ὁμολογία τῶν ρημάτων ἐπὶ τῶν ἐκεί καθευρεθέντων. ἤ γουν. θέλεις με; θέλω σε». Μετὰ τὸν Σεβήρον ἐπανελήφθη ἡ διδασκαλία αὕτη καὶ ἐν τῇ Ὁμολογίᾳ τοῦ Πέτρου Μογίλα, ἣς οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ μεταφρασις Λατινικῆς Κατηχήσεως τοῦ Κανισίου. Εἰς τὸ ριε' ἐρώτημα δίδεται ἢ ἀπάντησις ὅτι ὁ γάμος γίνεται πρῶτον μὲν τὴν εἰς ἀλλήλους συμφωνίαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς, μαρτυρουμένην ὑπ' αὐτῶν ἔμπροσθεν τοῦ ἱερέως, ὕστερον δὲ θεβαιώνεται καὶ εὐλογεῖται ὑπὸ τοῦ ἱερέως. Ὁ Jos Zhishman, λατίνος τὸ δόγμα, ἐν τῷ κλασσικῷ ἔργῳ του περὶ Δικαίου τοῦ Γάμου τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας διὰ μακρῶν ἀνέπτυξε τὴν ἀδόκιμον λατινικὴν θεωρίαν περὶ τοῦ Μυστηρίου τοῦ γάμου. Ἀλλὰ παραδόξως πῶς καὶ ὁ μακαρίτης Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Α. Κρασσᾶς ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ περὶ τοῦ Οἰκογενειακοῦ Δικαίου ἐσημείωσεν «ὁ ἱερεὺς, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου τελοῦσιν οἱ μελλόνυμφοι τὸ μυστήριον τοῦ γάμου, στέφει αὐτοὺς ἐν ὀνόματι τῆς Ἀγίας Τριάδος».

B'.

ΒΑΘΜΟΙ ΣΥΓΓΕΝΕΙΑΣ

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ὑπῆρξε ξένη πρὸς ταιούτας θεωρίας περὶ γάμου, ἐμμένουσα εἰς τὴν περὶ αὐτοῦ διδασκαλίαν ὡς Μυστηρίου τελομένου ὑπὸ τοῦ ἱερέως ὡς «οἰκονόμου μυστηρίων Θεοῦ» καὶ μεταδίδοντος τὴν ἁγιαστικὴν θείαν χάριν. Ἐν διαρκείᾳ δὲ τῶν τεσσάρων πρώτων αἰώνων δὲν ἐξέδωκε διατάξεις περὶ γάμου τῶν λαϊκῶν, ἐφαρμοζούσα τὰς σχετικὰς

διατάξεις τῆς Π. Διαθήκης καὶ τοῦ ἰσχύοντος Ρωμαϊκοῦ δικαίου.

Ἡ Π. Διαθήκη στηριζομένη ἐπὶ τῆς γενικῆς ἠθικῆς διατάξεως «ἄνθρωπος πρὸς πάντα οἰκεῖον τῆς σαρκὸς αὐτοῦ οὐ προσελεύσεται ἀποκαλύψαι ἀσχημοσύνην» (Λευίτ. 18,6) ἀπηγόρευε τὸ γάμον ἐν τῇ ἐξ αἵματος συγγενείᾳ ἀπολύτως μεταξὺ κατιόντων καὶ ἀνιόντων, ἐκ πλαγίου δὲ εἰς τὸν α' καὶ τὸν β' βαθμὸν. Ἐν τῷ γ' βαθμῷ ἐκωλύετο ὁ γάμος ἐν τῇ περιπτώσει καθ' ἣν τὸ γυναικεῖον μέρος ὡς πρὸς τὴν συγγενικὴν σχέσιν ἦτο πρεσβύτερον. Οὕτως ἀπηγορεύετο ὁ γάμος ἀνδρὸς μετὰ τῆς θείας αὐτοῦ, ἦτοι μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ πατρὸς ἢ τῆς μητρός. Ἐκ τούτου ὑπολαμβάνουσι συνήθως οἱ κανονολόγοι ὅτι ἡ Π.Δ. ἀπηγόρευε γενικῶς τὸν γ' βαθμὸν τῆς ἐξ αἵματος συγγενείας. Ἀλλ' ἡ Π.Δ. δὲν γνωρίζει τὸν κατὰ βαθμοὺς καθορισμὸν τῆς συγγενείας, ἀπαγορεύει δὲ τὸν γάμον εἰς ὀρισμένας περιπτώσεις. Κωλύει, ὡς εἵπομεν, τὸν γάμον ἀνδρὸς μετὰ θείας, ἀλλὰ δὲν κωλύει αὐτὸν μετὰ ἀνεψιάς. Ἐν τῷ γάμῳ μετὰ θείας τὸ πρεσβύτερον κατὰ συγγενικὴν σχέσιν μέρος ὑποβάλλεται ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ μικροτέρου μέρους, τὸ ἀντίθετον δὲ συμβαίνει ἐν τῷ γάμῳ μετὰ ἀνεψιάς. Ἀκριβῶς ἐν Λευιτικῷ 18, 12, 13 λέγεται «ἀσχημοσύνην ἀδελφῆς πατρὸς σου οὐκ ἀποκαλύψεις, οἰκεία γὰρ πατρὸς σου ἐστίν, ἀσχημοσύνην ἀδελφῆς μητρός σου οὐκ ἀποκαλύψεις, οἰκεία γὰρ μητρός σου ἐστίν». Ἀλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀβραὰμ Ναχώρ συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα Ἀρρᾶν ἐτέρου ἀδελφοῦ του, ὀνόματι Θάρρα (Γεν. 11, 21), διότι προῦκειτο περὶ γάμου οὐχὶ μετὰ θείας ἀλλὰ μετὰ ἀνεψιάς, θυγατρὸς τοῦ ἀδελφοῦ. Ὡσαύτως εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ τετράρχης Φίλιππος εἶχε σύζυγον τὴν Ἡρωδιάδα θυγατέρα τοῦ ἀδελφοῦ, ὁ δὲ Ἰωάννης Προδρόμος ἐθεώρει νόμιμον τὸν γάμον ἐκείνον, διαμαρτυρόμενος κατὰ τοῦ Ἡρώδου, ἀδελφοῦ τοῦ Φιλίππου, διότι συνέζη παρανόμως μετὰ τῆς συζύγου τούτου (Ματθ. 14,34. Μάρκ. 6,17. 18). Μὴ ἀπαγορευομένου τοῦ γ' βαθμοῦ, παρὰ μόνον εἰς ὀρισμένην περίπτωσιν, οἰκοθεν ἐννοεῖται ὅτι ἐπετρέπετο ὁ δ' βαθμὸς. Ἡ Λία καὶ ἡ Ραχήλ ἦσαν πρῶται ἐξαδέλφαι τοῦ Ἰακώβ (Γεν. 28,2). Οἱ υἱοὶ τοῦ Κίς συνεζεύχθησαν τὰς θυγατέρας τοῦ θείου των Ἐλεάζαρ (Α' Παραλ. 23,22), ὁ Ρο-

βοάμ ειχε σύζυγον την πρώτην εξαδέλφην του Μααχά (Γ' Βασιλ. 15,2).

Οί ρωμαϊκοί νόμοι συνέπιπτον σχεδόν πρὸς τὰς διατάξεις τῆς Π.Δ. Ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ γάμου μεταξὺ ἀνιόντων καὶ κατιόντων ἦτοι ἐν τῇ κατ' εὐθείαν γραμμῇ ἐξετείνεται ἐπ' ἀπειρον κἂν ἔτι προῦκειται περὶ τοιαύτης συγγενείας ἐκ παρανόμου συναφείας προελθούσης. Ἡ ἀπαγόρευσις ἐξετείνεται εἰς τὴν ἐκ πλαγίου ἐξ αἵματος συγγένειαν ἐν πρώτῳ καὶ δευτέρῳ βαθμῷ. Ἀπηγορεύεται κατ' ἀρχὴν καὶ ὁ γ' βαθμῶς, ἀλλ' ἐν ἔτει 49 π.Χ. ὁ αὐτοκράτωρ Κλαύδιος (41-54) ἐνυμφεύθη τὴν Ἀγριππίνην, θυγατέρα τοῦ ἀδελφοῦ του Γερμανικοῦ, κατὰ σχετικὴν ἀπόφασιν τῆς Γερουσίας. Τὴν ἀπόφασιν ὁμοῦς ταύτην κατήγγησεν ὁ αὐτοκράτωρ Νερούας (96-98), ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του ἐπανήγαγεν ἡ Γερουσία ἐν ἰσχύϊ τὴν διάταξιν. Τοῦτου ἕνεκα οἱ νομομαθεῖς Γάιος καὶ Οὐλπιανὸς ἐγνωμάτευσαν ὅτι ἐπιτρέπεται ὁ γάμος μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀδελφοῦ οὐχὶ δὲ καὶ τῆς θυγατρὸς τῆς ἀδελφῆς. Οἱ αὐτοκράτορες Διοκλητιανὸς (284-305) καὶ Μαξιμιανὸς (284-305) ἀπηγόρευσαν τὸν γάμον καὶ μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀδελφοῦ. Τὴν ἀπαγόρευσιν μετὰ κυρώσεων ἐπανάλαβον καὶ οἱ χριστιανοὶ αὐτοκράτορες Κώνστας (337-350) τῷ 342 ἐπὶ ποινῇ θανάτου. Ζήνων (474-491) καὶ Ἀναστάσιος (491-518), τὰς διατάξεις δὲ αὐτῶν συμπεριέλαβεν ὁ Ἰουστινιανὸς α' (527-565) ἐν τῷ «Κώδικι» καὶ ἐν ταῖς «Εἰσηγήσεσι». Τὴν διάταξιν παρεβίασεν ὁ Ἡράκλειος (610-641) συζευχθεὶς τὴν ἀνεψιάν του Μαρτίναν, ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ τοῦτο προεκλήθη μέγα σκάνδαλον παρὰ τῷ λαῷ.

Προκειμένου περὶ τοῦ δ' βαθμοῦ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ἀπηγόρευε τὸν γάμον τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ θείου ἢ τῆς θείας μετὰ τῆς ἀνεψιάς, ἀλλ' ἐπέτρεπε τὸν γάμον μεταξὺ τῶν πρώτων ἐξαδέλφων. Ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος α' (379-395) ἀπηγόρευσε τὸν γάμον δ' βαθμοῦ, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ αὐτοκράτωρ Ἀρκάδιος (395-408) ἐν ἔτει 396 ἀπηγόρευσε τὸν γάμον θείου καὶ ἀνεψιάς, ἀλλ' ἐπέτρεπε τὸν γάμον μετὰ δευτέρας ἐξαδέλφης. Τῷ 400 ἐπανάλαβε τὴν διάταξιν ταύτην ὡς ἰσχύουσαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τῷ δὲ 409 ἔπραξε τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὴν Δύσιν ὁ Ὀνώριος (395-423) ὑπὸ τὸν ὄρον ὁμοῦς ὅτι ἔδει

να ζητῆται εἰδικὴ αὐτοκρατορικὴ ἄδεια. Τὰς διατάξεις ταύτας συμπεριέλαβεν ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν τῷ «Κώδικι», ἀλλ' ἐπέτρεπε τὸν γάμον δ' βαθμοῦ, καταργήσας τὴν ἀπαγορευτικὴν διάταξιν τοῦ Θεοδοσίου. Τῷ 741 διὰ τῆς «Ἐκλογῆς» νόμων τοῦ εἰκονομάχου αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου ε' (741-775) ἀπηγορεύθη ὁ γάμος οὐχὶ μόνον ἐν τῷ δ' ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ στ'. Ἡ διάταξις αὕτη εἰσήχθη καὶ ἐν τοῖς «Βασιλικαῖς». Κατὰ τὸν 11 αἰῶνα (1166) ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Κομνηνοῦ (1143-1180) ἀπηγορεύθη ὁ γάμος καὶ ἐν τῷ ζ' βαθμῷ.

Ἡ Ἐκκλησία μὴ ἐκδοῦσα ἰδίας διατάξεις διὰ τὸν γάμον τῶν λαϊκῶν, ἀλλὰ κανονίσασα ἐν ἀρχῇ μόνον τὸν ἔγγαμον βίον τῶν κληρικῶν, ἐστηρίζετο, ὡς εἶπομεν, ἐπὶ τῆς Π.Δ. καὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ Δικαίου. Κατὰ τὸν δ' ἢ ε' αἰῶνα συνετάχθη ἡ «Μωσαϊκῶν καὶ Ρωμαϊκῶν νόμων συναγωγὴ» («Mosaicarum et romanorum legum collatio»). Κατ' αὐτὴν ἀπαγορεύεται ἐν συγγενείᾳ ἐξ αἵματος κατ' εὐθείαν γραμμὴν, ἀλλ' ἐν πλαγίᾳ γραμμῇ πάντοτε μὲν μέχρι τοῦ β' βαθμοῦ, ἐν δὲ τῷ γ' βαθμῷ κατὰ τὰς περιπτώσεις μετὰ τῆς θείας ἐκ πατρὸς ἢ ἐκ μητρός, μετὰ τῆς ἀνεψιάς ἐξ ἀδελφῆς. Ἐν δ' βαθμῷ μόνον ἐν τῇ περιπτώσει μετὰ τῆς ἀνεψιάς ἐξ ἀδελφῆς. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἀπόπειρα συμφωνίας τῶν περὶ γάμου Ἀγιογραφικῶν διατάξεων πρὸς τὰς τοῦ ρωμαϊκοῦ Δικαίου. Ἴδωμεν δὲ τίνες ὑπῆρξαν αἱ διατάξεις τῆς Ἐκκλησίας περὶ κωλυμάτων τοῦ γάμου.

Κατὰ τὸν 19ον Ἀποστολικὸν κανόνα δὲν δύναται νὰ εἶναι κληρικὸς ὁ συζευχθεὶς δύο ἀδελφᾶς ἢ ἀνεψιᾶν (ἀδελφιδῆν). Δὲν δύναται νὰ λεχθῆ ἂν ἡ διάταξις αὕτη ἴσχυε καὶ διὰ τοὺς λαϊκοὺς, διότι αἱ περὶ κληρικῶν διατάξεις ἦσαν ἀυστηρότεραι. Οὕτω λ.χ. ἐνῷ ἐπετρέπετο εἰς τοὺς λαϊκοὺς ὁ β' γάμος, ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς κληρικοὺς (Α' Κορ. 7,8. 39. Α' Τιμ. 3,2. 12. Τίτ. 1,6 καὶ ἄλλ.). Ὁ 17ος καὶ 18ος Ἀποστολικοὶ ἀπαγορεύουσιν τὸ β' γάμον τοῦ κληρικοῦ ἢ τὸν γάμον μετὰ παλλακῆς, μετὰ χήρας, μετὰ ἐταίρας ἢ μετὰ δούλης. Ὁ δὲ 19ος κανὼν ἀποτελεῖ συνέχειαν τῶν δύο προηγουμένων. Ὁ 17ος ὁμιλεῖ περὶ γάμου «μετὰ τὸ βάπτισμα», πάντως δὲ τοιαύτην περίπτωσιν ἔχει ὑπ' ὄψει καὶ ὁ 18ος κανὼν, δηλαδὴ περὶ γάμου ἐν τῷ Χριστιανι-

σμφ. 'Επομένως δὲν φαίνεται ὀρθὴ ἡ γνώμη κανονολόγων τινῶν φρονούντων ὅτι ὁ 19ος κανὼν ἔχει ὑπ' ὄψει τέως ἔθνικους οἵτινες πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς των εἰς τὸν Χριστιανισμὸν συνεζεύχθησαν τὰς ἀνεψιάς των.

Διὰ τοῦ 2ου κανόνος τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ Συνόδου, συγκροτηθείσης μεταξὺ τῶν ἐτῶν 315-325 ἀπεμακρύνετο τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινῆς ἰσοβίως γυνὴ γενομένη σύζυγος δύο ἀδελφῶν. Οὐχ ἦττον ὁ Διόδωρος Ταρσοῦ (* 390-4) περὶ τὸ 373 ἐρωτηθεὶς ἂν ἐπιτρέπηται τις νὰ λάβῃ τὴν ἀδελφὴν τῆς θανούσης συζύγου ἀπήνητησεν ἐγγράφως ὅτι δὲν ὑπάρχει κώλυμα. Ὁ Μ. Βασιλεῖος (* 379) δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Διόδωρον ἐξ ἧς ἀπετελέσθη ὁ 87ος κανὼν ἀνέπτυξε διὰ μακρῶν τοὺς λόγους, ἔνεκα τῶν ὁποίων κωλύεται τοιοῦτος γάμος, κατὰ τὸ κρατήσαν ἤδη ἐν τῇ 'Εκκλησίᾳ «ἔθος», ὅπερ ἔχει «νόμου δύναμιν». 'Επὶ Πάπα 'Αλεξανδρείας Τιμοθέου, ὡς εἶδομεν, ἦτοι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Β' Οἰκ. Συνόδου ἐθεωρεῖτο κεκωλυμένος ὁ γάμος μετὰ τῆς θείας ἢ ἀδελφῆς τῆς θανούσης συζύγου, ἐπὶ δὲ τοῦ Πάπα 'Αλεξανδρείας Θεοφίλου (* 412) παρουσιάσθη περίπτωσις, καθ' ἣν Διάκονός τις τῆς Λυκοπόλεως, ἔτι κατηγούμενος τυγχάνων, εἶχε συζευχθῆ τὴν ἀνεψιὰν αὐτοῦ. Ὁ Θεόφιλος ἐπέτρεπε νὰ παραμείνῃ ἐν τῷ Κλήρῳ ἂν ἡ σύζυγός του εἶχεν ἀποθάνει καὶ ἂν μετὰ τὸ βάπτισμα οὐκ ἐκοινώνησεν αὐτῇ, ἄλλως ἔδει ν' ἀπομακρυνθῆ τῶν τάξεων τοῦ Κλήρου. Προὔκειτο περὶ σπανίων περιπτώσεων, ἐγκαίρως δ' ἐπεκράτησεν ἐν τῇ 'Εκκλησίᾳ τὸ κώλυμα τοῦ γάμου τοῦ λαμβάνειν δύο ἀδελφάς, ὡς δ' ἐσημείωσε κατὰ τὸν 16' αἰῶνα ὁ Βαλσαμών ὅτι τοῦτο «σήμερον οὐδὲ εἰς ἐνθύμησιν ὅλως ἔρχεται ἀνθρώπου χριστιανοῦ».

Ὁ σύγχρονος τοῦ Μ. Βασιλείου 'Αμβρόσιος Μεδιολάνων ἐρωτηθεὶς ἂν δύναται νὰ συζεύξῃ πατὴρ τις τὸν υἱὸν του μετὰ τῆς ἐγγονῆς τῆς θυγατρὸς του, ἐκ διαφόρων μητέρων ὄντων, ἀπήνητησεν ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ γάμος ἀπαγορεύετο οὐ μόνον μεταξὺ συγγενῶν ἐξ αἵματος εὐθείας γραμμῆς, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τοῦ δ' βαθμοῦ πλαγίας γραμμῆς καὶ ὅτι ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν ὅπως μὴ ἐπέρχηται σύγχυσις ὀνομάτων (confusio nominum) τ. ἔ. ὅπως μὴ διὰ τοῦ γάμου ἐπέρχηται σύγχυ-

σις τῶν ὀνομασιῶν καὶ τῶν φυσικῶν σχέσεων τῶν προσώπων. Τοῦτο ἀνέπτυξε διὰ μακρῶν ὁ Μ. Βασιλεῖος ἐν τῇ ἀνωτέρῳ πρὸς Διόδωρον Ταρσοῦ ἐπιστολῇ. Καὶ ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἐπιστολῆς καὶ τῶν διατάξεων ἐν γένει τοῦ Μ. Βασιλείου καταφαίνεται ὅτι ἡ 'Εκκλησία ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ εἶχεν ἤδη καθορίσει τὰ κωλύματα τοῦ γάμου.

'Επειδὴ ὅμως δὲν ἦσαν σαφεῖς αἱ διατάξεις τοῦ Μ. Βασιλείου ἢ ἐν Τρούλλῳ συνελθοῦσα Πενθέκτη Σύνοδος (692) πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου τῆς ΣΤ' Οἰκουμ. Συνόδου ἐξέδωκεν 102 κανόνες, ἔχοντας ἔκτοτε ἰσχὺν κανόνων τῆς ΣΤ' Οἰκουμ. Συνόδου. Μεταξὺ τούτων ὁ μὲν 53ος κανὼν ρυθμίζει τὰ τῶν κωλυμάτων τῆς πνευματικῆς συγγενείας, ὁ δὲ 54ος τὰ τῶν κωλυμάτων τῆς ἐξ αἵματος συγγενείας. "Ἢδη ὁ αὐτοκράτωρ 'Ιουστινιανὸς α' διὰ νόμου ἀπὸ 1 'Οκτωβρίου 530 ἀπηγόρευσε τὸν γάμον μεταξὺ ἀναδόχου καὶ ἀναδεκτῆς. Ὁ 53ος κανὼν ἐπὶ πλέον ἀπηγόρευσε τὸν γάμον μεταξὺ ἀναδόχου καὶ τῆς μητρὸς τοῦ ἀναδεκτοῦ ἢ τῆς ἀναδεκτῆς, ἦτοι οὐ μόνον τὸν α' ἀλλὰ καὶ τὸν β' βαθμὸν. 'Εν τοῖς «Βασιλικοῖς» καθωρίσθησαν τὰ ὅρια τῆς ἀπαγορεύσεως, συμπεριλαμβάοντα καὶ τὸν γ' βαθμὸν, ἀλλὰ μόνον εἰς τὰς ἐξῆς περιπτώσεις, ὁ ἀνάδοχος δὲν δύναται νὰ συζευχθῆ τὴν ἀναδεκτὴν (1) οὐδὲ τὴν ταύτης μητέρα (1) ἢ θυγατέρα (1+1), ἀλλ' οὐδὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ τὴν ἀναδεκτὴν (1+1) ἢ τὴν μητέρα αὐτῆς (1+1) ἢ τὴν θυγατέρα (1+2). Ὁ ἀνάδοχος μετὰ τῆς ἀναδεκτῆς θεωρεῖται πρώτου βαθμοῦ, ὡς καὶ μετὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς, δευτέρου δὲ βαθμοῦ μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀναδεκτοῦ ἢ τῆς ἀναδεκτῆς, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀναδόχου μετὰ τῆς τελευταίας ταύτης θεωρεῖται γ' βαθμοῦ. Ταῦτα ὠρίσθησαν ἐν τοῖς Βασιλικοῖς καθ' ὑπέρβασιν τῶν διατασσόμενων ὑπὸ τοῦ 53ου κανόνος, ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῆς ἐκφράσεως αὐτοῦ «μείζων ἢ πνευματικὴ τῆς κατὰ σάρκα συγγενείας» ὠρίσθησαν μεταγενεστέρως κωλύματα τοῦ γάμου πνευματικῆς συγγενείας ἀνάλογα πρὸς τὰ τῆς ἐξ αἵματος συγγενείας μέχρι τοῦ ζ' βαθμοῦ συμπεριλαμβανομένου. 'Εν Ρωσίᾳ δι' οὐκαζίων (ἀπὸ 16 'Απριλίου 1874 καὶ 31 'Οκτωβρίου 1875) ἀπαγορεύεται ὁ γάμος μόνον μεταξὺ τοῦ ἀναδόχου καὶ τῆς χήρας μητρὸς τοῦ ἀναδεκτοῦ, ὡς καὶ μεταξὺ τῆς ἀναδόχου καὶ τοῦ χηρεύσαντος πατρὸς τοῦ

ἀναδεκτοῦ, ἀλλ' ἐν ἄλλαις Ἐκκλησίαις καὶ δὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος (διὰ τῆς ἀπὸ 6 Μαρτίου 1873 Ἐγκυκλίου) ἰσχύει μᾶλλον ἢ διάταξις τῶν «Βασιλικῶν».

Ὁ 54ος κανὼν τῆς Πενθέκτης Συνόδου στηρίζεται ἐπὶ τῆς διατάξεως τῆς Ἁγίας Γραφῆς (Λευϊτ. 18,6) ἀπαγορευσάσης τὸν μεταξὺ συγγενῶν γάμον ὡς εἶδομεν, καὶ τοῦ 87ου κανόνος τοῦ Μ. Βασιλείου, ὅστις τινὰς μόνον τῶν ἀπηγορευμένων γάμων ἀπηρίθμησε, σιωπῇ τὰ πλεῖστα παραδοξαίων, ἐκ παρανόμων δὲ γάμων πολλαὶ συγχύσεις ἐγίνοντο. Ἡ Σύνοδος σαφέστερα καθορίζουσα τὰ κωλύματα ἀποφαίνεται ὅτι εἶναι κεκαλυμμένος ὁ γάμος α) ἀνδρὸς μεταξὺ τῆς οἰκείας ἐξαδέλφης (δ' βαθμὸς). β) πατρὸς καὶ υἱοῦ μετὰ μητρὸς καὶ θυγατρὸς (β' βαθμὸς). γ) πατρὸς καὶ υἱοῦ μετὰ δύο ἀδελφῶν (γ' βαθμὸς). δ) ἀδελφῶν δύο μετὰ μητρὸς καὶ θυγατρὸς (γ' βαθμὸς). ε) ἀδελφῶν δύο μετὰ δύο ἀδελφῶν (δ' βαθμὸς). Εἶναι λοιπὸν ἀντιόρητον ὅτι διὰ τοῦ 54ου κανόνος ἀπηγορεύθη ὁ δ' βαθμὸς, καίτοι τινὲς τῶν κανονολόγων ἄλλως ἐρμηνεύοντες τὸν κανόνα ὑπολαμβάνουσιν ὅτι ἀπηγορεύθη ὁ γ' μόνον βαθμὸς, ἕτεροι δὲ ἀντιθέτως ὅτι ἀπηγορεύθη καὶ ὁ στ'. Ἀμφότεραι αὐταὶ αἱ ἐρμηνεῖαι εἶναι ἐσφαλμέναι, δύναται δὲ νὰ θεωρηθῇ ὡς κοινῇ κρατοῦσα γνώμη καθ' ἣν ἀπαγορεύεται ὁ δ' βαθμὸς. Κυρίως ὑπὸ τῆς Συνόδου δὲν ὀνομάζονται, ὡς εἶδομεν, βαθμοὶ συγγενείας, ἀλλὰ μᾶλλον συγγενικαὶ σχέσεις. Αἱ διατάξεις δὲ αὐτῆς ἐγένοντο δεκταὶ ὑπὸ τοῦ Ἀστικοῦ νόμου, υἰοθετηθεῖσαι ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων, οἵτινες μετὰ τὴν πλήρη τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους ἐκχριστιάνισιν ἀπεδέχθησαν ἐν τῇ νομοθεσίᾳ του τὰς χριστιανικὰς ἀρχάς.

Μετὰ τὰς διατάξεις τῆς Πενθέκτης Συνόδου δι' ὧν ἀπηγορεύθη ὁ δ' βαθμὸς εἰς τοὺς ἐκ πλαγίου συγγενεῖς ὠρισμέναι περιπτώσεις, ὡς λ.χ. γάμος ἀδελφοῦ μετὰ τῆς προεγγόνης (= δισεγγόνης) τῆς ἀδελφῆς, ἐπέβαλον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ἀπαγόρευσιν καὶ τοῦ ε' βαθμοῦ. Μόνον κατ' οἰκονομίαν ἡ Ἐκκλησία ΚΠ ἐπέτρεπεν ἐνίοτε τὸν ἐν τοιοῦτῳ βαθμῷ γάμον. Ἐπιῆρχε δέ, ὡς εἶδομεν, διὰ διατάξεως τῶν οἰκονομάρχων Βασιλέων καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ στ' βαθμοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 16' αἰῶνος ἤδη ἐμφανίζονται παραδείγματα ἐξαιρέσεων. Ὡς ἐξάγεται

ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ΚΠ πολλάκις ἐπετρόπη ὁ ἐν τοιοῦτῳ βαθμῷ γάμος, ὁμοίως δὲ ἐπετρόπη κατ' οἰκονομίαν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ Πατριαρχεῖα, ὡς καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ρωσίας, δι' αὐτοκρατορικοῦ οὐκαζίου τοῦ 1752, ἐπαναληφθέντος καὶ διὰ Συνοδικοῦ οὐκαζίου τῆς 19 Ἰανουαρίου 1810, εἶναι κατηρημένοι ὁ ε' καὶ στ' βαθμὸς ὡς κωλύματα γάμου, ἰσχύοντος μόνον τοῦ 54 κανόνος τῆς ΣΤ' Οἰκ. Συνόδου.

Κατὰ τὸν 16' αἰῶνα δι' αὐτοκρατορικοῦ γραμματος ἀγνώστου Βασιλέως πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν Λέοντα α' († 1061) ὁ ζ' βαθμὸς οὔτε ἐπετρόπη οὔτε ἀπηγορεύθη, ἐπανελάβε δὲ καὶ ὁ Πατριάρχης Ἀλέξιος (1025-1043) τὴν αὐτὴν διάταξιν διὰ Συνοδικῆς πράξεως (μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1024-1043) ἀλλὰ προσέθηκεν ὅτι γενόμενος τυχὸν ὁ γάμος ζ' βαθμοῦ ἔδει νὰ μὴ διασπᾶται, ὑποβάλλομένων μόνον τῶν συζύγων ὑπὸ ἐπιτίμιον. Μετὰ τὸν Ἀλέξιον ὁ Μιχαὴλ Κηρουάριος (1043-1058) ἀπαντῶν εἰς ἐρωτήματα τοῦ μητροπολίτου Κορίνθου ἐκήρυξεν ἀπηγορευμένον τὸν ζ' βαθμόν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο οἱ γενόμενοι γάμοι εἰς τοιοῦτον βαθμόν δὲν διεσπῶντο. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Νικόλαος Ἀγιοθεοδορίτης (1166-1175) ἐζήτησε τὴν ἀπαγόρευσιν τῶν τοιοῦτων γάμων διότι ἔλεγεν «πολλοὶ ἠττώμενοι κάλλει ἢ πλούτῳ τῷ ρέοντι ὑπαγόμενοι συνάπτουσι κρύφα τοιοῦτους γάμους». Ὁ Πατριάρχης ΚΠ Λουκάς Χρυσοβέργης (1156 - 1169) διὰ Συνοδικοῦ σημειώματος τῆς 11 Ἀπριλίου 1166 ἀπηγόρευσε ρητῶς τοὺς γάμους εἰς ζ' βαθμόν. Τὴν διάταξιν ταύτην ἐπεκύρωσεν, ὡς εἶδομεν, καὶ ὁ Βασιλεὺς Μανουὴλ Κομνηνός. Μεταγενεστέρως καὶ δὴ τῷ 1611 ἐπὶ Πατριάρχου Νεοφύτου β' (1608-12 τὸ β') Σύνοδος ἐν ΚΠ, ἣς μετέσχε καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Θεοφάνης (1608-1614), ἐπανήγαγεν ἐν ἰσχύϊ τὴν διάταξιν τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξίου περὶ μὴ ἀκυρώσεως τῶν εἰς ζ' βαθμόν τελουμένων γάμων. Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος στ' (τῷ 1839) διὰ τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου περὶ συνοικεσιῶν χωρὶς νὰ μνημονεύσῃ τῆς ἀποφάσεως ταύτης τοῦ Νεοφύτου ἐσημείωσεν ἀπλῶς «ἐπικυροῦνται καὶ ἐπιστηρίζονται τὰ ἔκπαιλα τεθεσπισμένα..., ἡ δὲ συγγενικὴ βαθμολογία... φυλάσσεται μέχρι τοῦ ὀγδόου βαθμοῦ». Φαίνεται ὅτι τὸ «μέχρι τοῦ ὀγδόου»

είχε την έννοιαν του ότι δεν συμπεριλαμβάνεται ο όγδοος, διότι εν τῇ πράξει τῆς Ἐκκλησίας ΚΠ, Ἱεροσολύμων καὶ ἄλλων ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἴσχυσε πάντοτε ἡ διάταξις τοῦ Νεοφύτου. Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος διὰ Συνοδικῆς Ἐγκυκλίου τῆς 6 Μαρτίου 1873 κατηγορήθη ὁ ζ' βαθμὸς ὡς κώλυμα γάμου. Διὰ δὲ τοῦ Καταστατικοῦ νόμου τοῦ 1923 ἐπετράπη κατ' οἰκονομίαν ὁ στ' βαθμὸς ἐν τῇ ἐκ πλαγίου συγγενείᾳ καὶ ὁ ε' ἐν διγενείᾳ τῆς ἐξ ἀγχιστείας συγγενείας.

Προκειμένου περὶ τοῦ τελευταίου τούτου βαθμοῦ δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ πρῶτον ἀπηγορεύθη μόνον κατὰ τὸν ι' αἰῶνα διὰ πράξεως τοῦ Πατριάρχου Σισσίνιου (ἐν ἔτει 927) ἀπαγορευσάντος νὰ λαμβάνωσι θεῖος καὶ ἀνεψιὸς δύο ἀδελφῶν (3+2) ἢ δύο ἀδελφοὶ θεῖαν καὶ ἀνεψιᾶν (2+3), ἐπίσης ὁ Μιχαὴλ Κηρουλάριος ἀπηγόρευσε γάμον τοῦ πατρὸς μετὰ τῆς ἐξαδέλφης τῆς νύμφης του (1+4), ἀλλ' ἐγεννήθη ζήτημα ἂν τὸ κώλυμα τοῦ ε' βαθμοῦ περιορίζεται εἰς τὰς ἀνωτέρω περιπτώσεις, κατ' οἰκονομίαν δὲ τὸ Πατριαρχεῖον ΚΠ καὶ ἄλλαι Ἐκκλησίαι ἐπέτρεπον γενικῶς τὸν ε' βαθμὸν ἐξ ἀγχιστείας. Ὁσαύτως Ἐκκλησίαι τινὲς κατ' οἰκονομίαν ἐπέτρεπον καὶ τὸν δ' βαθμὸν ἐξ ἀγχιστείας ὅπου δὲν ἐπήρχετο σύγχυσις ὀνομάτων, διότι ἡ Πενθέκτη Σύνοδος διὰ τοῦ 54 κανόνος ρητῶς μόνον ἀπηγόρευσε, ὡς εἶδομεν, γάμον δύο ἀδελφῶν μετὰ δύο ἀδελφῶν (2+2) χωρὶς ν' ἀναγράφῃ ἄλλας περιπτώσεις δ' βαθμοῦ.

Ὁ Πατριάρχης Σισσίνιος ἀπηγόρευσε γάμον καὶ στ' βαθμοῦ ἐξ ἀγχιστείας ἀλλ' ὠρισμένης μόνον περιπτώσεως (γάμος δύο ἀδελφῶν μετὰ δύο ἐξαδέλφων, 2+4) ἐν ἧ ἐπέρχεται σύγχυσις ὀνομάτων. Ἀλλὰ δι' ἄλλας περιπτώσεις ὁ στ' βαθμὸς δὲν ἐθεωρήθη κώλυμα ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Θεόδωρος Βαλσαμῶν κατὰ τὸν ιβ' αἰῶνα ἐσημείωσεν ὅτι οὐχὶ πάντα τὰ συναλλάγματα τοῦ στ' βαθμοῦ κωλύονται. Κατὰ τὸν ια' αἰῶνα ἐπὶ Πατριάρχου ΚΠ Ἰωάννου Ξιφιλίνου (1063-1075) ἀπηγορεύθη γάμος καὶ ζ' βαθμοῦ πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως τῶν ὀνομάτων (γάμος δύο ἀδελφῶν μετὰ μικρᾶς θείας καὶ ἀνεψιᾶς, 2+5), ἀλλὰ βραδύτερον παρόμοιαι περιπτώσεις ἐπετράπησαν καὶ σχετικῶς δὲν ἴσχυσεν ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ ζ' βαθμοῦ. Ἡ Ρωσικὴ

Ἐκκλησία διὰ Συνοδικοῦ οὐκαζίου τοῦ 1810 τὰ ἐξ ἀγχιστείας κώλυματα περιορίσεν εἰς τὸν δ' βαθμὸν. ἡ δὲ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος δι' ἐγκυκλίου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἀπὸ 29 Νοεμβρίου 1837 καὶ ἀπὸ 6 Μαρτίου 1873 ἐπέτρεψε τὸν γάμον εἰς στ' καὶ ζ' βαθμὸν διγενείας, διὰ δὲ τοῦ Καταστατικοῦ Νόμου τοῦ 1923 ἐπέτρεψε καὶ τὸν ε' κατ' οἰκονομίαν.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τοὺς βαθμοὺς τῆς ἐκ διγενείας συγγενείας. Προκειμένου δὲ περὶ τῶν ἐκ τριγενείας κωλυμάτων τοῦ γάμου, ταῦτα κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους περιορίσθησαν εἰς τὸν β' βαθμὸν συμπεριλαμβανόμενον, ἀλλὰ κυρίως εἰπεῖν δι' ὠρισμένας περιπτώσεις, διότι ἰδίως ἐν τῇ τριγενείᾳ, δὲν ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν οἱ βαθμοὶ ἀλλ' αἱ περιπτώσεις, ὡς λ.χ. γάμος μητροιοῦ μετὰ τῆς γυναικὸς τοῦ προγονοῦ αὐτοῦ (1+1), γάμος μητροιάς μετὰ τοῦ ἀνδρὸς τῆς προγονῆς (1+1), βραδύτερον ὅμως ἐθεωρήθη κώλυμα καὶ ὁ γ' βαθμὸς. Τοῦτο ἴσχύει καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος. Συμπληροῦντες τὴν ἀνωτέρω γενικὴν ἱστορικοκανονικὴν ἐπισκόπησιν τῶν βαθμῶν συγγενείας καὶ τῶν κωλυμάτων τοῦ γάμου, σημειοῦμεν ὅτι ὑπάρχει καὶ ἡ λεγομένη νομικὴ ἢ πλασματικὴ συγγένεια (legalis vel ficta cognatio), προκύπτουσα ἐκ τῆς «εἰσποιήσεως τέκνων» ἢ τῆς «υἰοθεσίας». Κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν Δίκαιον ὑπῆρχε διάκρισις μεταξὺ «εἰσποιήσεως τέκνων» καὶ «υἰοθεσίας», ἀλλ' ἡ Ἐκκλησία κατήργησε τὴν διάκρισιν ταύτην, παραδεχομένη γενικῶς τὴν υἰοθεσίαν καὶ ταύτην δι' εὐχολογίας, ἥς τὰ πρῶτα ἴχνη ἀπαντῶσιν ἐν ἀρχῇ τοῦ στ' αἰῶνος. Ἀκριβῶς δὲ ἔνεκα τῆς εὐχολογίας ἡ υἰοθεσία παρήγε συγγενικὴν σχέσιν μεταξὺ τοῦ υἰοθετοῦντος καὶ τοῦ υἰοθετουμένου καὶ τῶν συγγενῶν αὐτῶν. Ἡ Πολιτεία, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν Νεαρῶν τοῦ Λέοντος στ' τοῦ Σοφοῦ κδ' καὶ πθ', δὲν ἐθεώρει τὴν ἱερολογίαν τῆς υἰοθεσίας ὡς διάταξιν ἀπολύτως ἰσχύουσαν, ἀλλ' ὡς σεβαστὴν συνήθειαν τῆς Ἐκκλησίας, ἐκ τῆς ὁποίας ὅμως προκύπτει πνευματικὴ συγγένεια. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Θεοδώρου Βαλσαμῶνος (ιβ' αἰῶν) δὲν ἐφηρμόζετο πανταχοῦ ἡ ἐκκλησιαστικὴ υἰοθεσία, διὰ τοῦτο ἐγεννήθη ζήτημα ἂν υἰοθεσία γινομένη μόνον διὰ πράξεως πολιτικῆς καὶ δικαστικῆς παρῶν συγγένειαν. Ἐκράτησε δὲ γνώμη, καθ' ἣν μόνον ἡ ἱερολογία ἐν τῇ υἰοθεσίᾳ παρῶν

ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑ *

Διὰ νὰ δοθῇ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημά σας, καὶ μάλιστα ἀπὸ ἐκκλησιαστικῆς σκοπιᾶς, εἶναι, νομίζομεν, ἀνάγκη νὰ καθορισθῇ προηγουμένως σαφῶς ἡ οὐσία τοῦ γάμου.

Ὁ γάμος δὲν εἶναι ἀπλῶς μία πράξις ἰδιωτικῆ, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν σαρκικὴν καὶ μόνον συνάφειαν δύο ἑτεροφύλων προσώπων. Μία τοιαύτη ἀντίληψις θὰ ἦτο ἀναξία τοῦ πεπολιτισμένου ἀνθρώπου καὶ πολὺ μειωτικὴ τῆς καθόλου προσωπικότητος αὐτοῦ. Ὁ γάμος εἶναι πράξις κατ' ἐξοχὴν πνευματικῆ, διότι ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καλοῦντος τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ μέγα ἔργον τῆς δημιουργίας. Πράγματι, κατὰ θεϊαν ὄντως βουλήν ὑφίσταται ὁ γάμος, ὄχι, ἐπαναλαμβάνομεν, ὡς γαμικὸν συνοικέσιον ἰδιωτικοῦ δικαίου, ἀλλ' ὡς δη-

* Ὑπὸ συντάκτου τῆς ἐν Ἀθήναις ἐκδιδομένης ἡμερησίας ἐφημερίδος «Ἐλευθερος Κόσμος» ἐζητήθη ἡ ἀπὸ ἐκκλησιαστικῆς ἀπόψεως ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα ἐὰν εἶναι ἀναγκαία πρὸς ἡμῖν ἡ εἰσαγωγή τοῦ θεσμοῦ τοῦ πολιτικοῦ γάμου. Τὸ ἀνωτέρω δημοσιευόμενον κείμενον ἀποτελεῖ τὴν πλήρη ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐν λόγῳ ἐρώτημα, δημοσιευθεῖσαν, μὲ τινὰς περιοπίας, εἰς τὸ φύλλον τῆς 22.2.1970 τῆς διαληφθείσης ἐφημερίδος.

πνευματικὴν συγγένειαν, οἷαν καὶ τὸ βάπτισμα. Ὁ υἱοθετούμενος καθίσταται συγγενὴς τοῦ υἱοθετοῦντος καὶ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ, καὶ οὗτος πρὸς τὸν θετὸν υἱὸν ἢ τὴν θετὴν κόρην καὶ τοὺς συγγενεῖς αὐτῶν. Τὰ δὲ κωλύματα τοῦ γάμου ὀρίζονται καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν τῇ ἐξ αἵματος συγγενείᾳ. Τοῦτου ἕνεκα ἀποφεύγεται ἡ δι' ἱερολογίας υἱοθεσία.

Ἐκτὸς αὐτῆς ὑπῆρχε καὶ ἡ «ἀδελφοποιία» γινομένη ἄλλοτε δι' ἱερολογίας καὶ παράγουσα πνευματικὴν συγγένειαν. Ἀλλὰ ἕνεκα τῶν προκυπτουσῶν ἀνωμαλιῶν ἡ Ἐκκλησία ἀπηγόρευσε τὴν «ἀδελφοποιίαν». Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐξέδωκεν ἀπαγορευτικὰς Ἐγκυκλίους τῇ 11 Ἰουνίου 1859, τῇ 26 Σεπτεμβρίου 1862 καὶ τῇ 11 Ἰανουαρίου 1863.

(Συνεχίζεται)

* Ὁ Ἀθηνῶν ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

μουργικὴ διάταξις, ἀμεσώτατα πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν συνδεομένη. Εἰς τὸ βιβλίον τῆς Γενέσεως ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ὁ Θεὸς εὐλογεῖ τὸ πρῶτον ὑπ' Αὐτοῦ κτισθὲν ζεῦγος τῶν Πρωτοπλάστον καὶ παρέχει εἰς αὐτοὺς τὴν εὐλογίαν Του, ὁμοῦ μετὰ τῆς εὐχῆς· «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς» (Γεν. 1,28). Ἡ εὐχὴ αὐτῆ τοῦ Θεοῦ ἀποδεικνύει τὸ θεοσύστατον τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου, ἦτοι ὅτι «παρὰ Κυρίου ἀρμόζεται γυνὴ ἀνδρὶ» (Παρ. 19,14) εἰς ἔνωσιν πνευματικὴν, τιμίαν, σεμνὴν καὶ ἁγίαν.

Εἶναι δὲ τόσον ἰσχυρὸς ὁ διὰ τοῦ γάμου συναισθητικὸς δεσμὸς τῶν συζύγων, καὶ εἶναι τόσον σύμφωνος πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἢ εὐχὴ αὐτῆ τοῦ Θεοῦ, ὥστε «ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν» (Γεν. 2,24).

Τὴν ἱερότητα τοῦ γάμου σαφέστερον βλέπομεν ἐκτιθεμένην διὰ μέσου τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἔνθα τὸ ὑπερβαλλόντως ὑψηλὸν πνευματικὸν στοιχεῖον λαμβάνει ὅλως πρωτεύουσαν ἐν αὐτῷ θέσιν. Ὁ Κύριος, δι' ὅσων ἐδίδαξε καὶ ἐπράξε, τὴν ἱερότητα τοῦ γάμου διεσφάλισε καὶ ἐπεσφράγισεν. Ἡ ὑπ' Αὐτοῦ καταδίκη τῆς μοιχείας, ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ διαζυγίου, ἡ εὐλογία τοῦ ἐν Κανᾷ γάμου κλπ. οὐδὲν ἕτερον σημαίνουν εἰ μὴ τὴν σαφῆ καὶ κατηγορηματικὴν τῆς ἱερότητος τοῦ γάμου ὑπογράμμισιν, καθὼς καὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι πᾶς γάμος εἶναι πρωτίστως ὑπόθεσις τοῦ Θεοῦ καὶ ὕστερον τῶν συζευγνομένων προσώπων.

Ἦδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ βυζαντινορωμαϊκοῦ δικαίου, ὁ γάμος ἐθεωρεῖτο, κατὰ τὸν περίπυστον ὀρισμὸν τοῦ Μοδεστίνου, ὡς «συγκλήρωσις τοῦ βίου παντός, θείου τε καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου κοινωνία». Ἡ ἀντίληψις αὐτῆ ἀνατρέχει πολὺ παλαιὰ εἰς τὰ βάθη τῶν χρόνων τῆς Π. Διαθήκης. Ἄλλωστε ἡ *humani et divini juris communicatio* εἶναι ἐκεῖνη, ἡ ὁποία ἐξηγεῖ τὰ ἐν τῷ γάμῳ ἐνυπάρχοντα προε-

χρόντως πνευματικά-θρησκευτικά και εΐτα και νομικά στοιχεία.

Δέν είναι, λοιπόν, κατά την διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας μας ὁ γάμος, μόνον φυσική συνάφεια, ἀλλά «φυσική τε ἅμα καὶ ἠθική», «χοῆμα ἱερὸν καὶ θρησκευτικόν». Εἶναι, κατά τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον, «βίου κοινωνία» καὶ ὄχι καπηλεία, διότι «ὁ κτώμενος γυναῖκα ἐνάσχηται κτήσεως» (Σοφ. Σειρ. 36,24).

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, κατανοήσας τὴν θεϊαν ταύτην τοῦ θεσμοῦ προέλευσιν, ἐχαρακτήρισε τὸν γάμον ὡς «μυστήριον μέγα εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν» (Ἐφεσ. ε', 23). Δέν είναι ἄνευ σημασίας ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος. Δι' αὐτοῦ δηλοῦται, ὅτι τὸσον ὑψηλὸς καὶ ἅγιος εἶναι ὁ ἐκ τοῦ γάμου δεσμὸς τῶν συζύγων, ὁ εἰς τελείαν ἔνωσιν ὀδηγῶν αὐτούς, καὶ τὸσον ἀποπνευματοποιημένος, ὥστε εὐρίσκει ἀντίστοιχον αὐτοῦ μόνον εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. «Ἀλλὰ μὴν ἡ ἐν Χριστῷ ἐξύψωσις αὕτη τοῦ φυσικοῦ δεσμοῦ εἰς πνευματικὴν ἔνωσιν, κατά τὸ πρότυπον τῆς ἔνωσεως τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὀφείλουσα νὰ ἐκφαίνεται ἐν τῇ ἀμοιβαίᾳ ἀγάπῃ, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ διατελῇ ὑπὸ τὴν εὐλογίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ ὑπὸ τὴν ροπὴν τῆς θείας Χάριτος» (Χ. Ἀνδρούτσου: Δογματικὴ, 1907 σ. 397). Ἐνωρίτατα ὄθεν ἡ ὀρθὴ αὕτη ἀντίληψις καὶ ἐκτίμησις τῆς οὐσίας τοῦ γάμου, ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἀνύψωσε τοῦτον εἰς ἓν τῶν Μυστηρίων, ὡς ἐκ παλαιότατων χειρογράφων μαρτυριῶν καὶ ἄλλων ἱστορικῶν δεδομένων ἐξάγεται, ἐπέβαλε δὲ τὴν ἱερολόγησιν αὐτοῦ.

Ἦδη ἀπ' αὐτῶν τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων Ἰγνάτιος ὁ Ἀντιοχείας Ἐπίσκοπος σαφῶς διδάσκει, ὅτι «μετὰ γνώμης τοῦ Ἐπισκόπου τὴν ἔνωσιν ποιεῖσθαι, ἵνα ὁ γάμος ἢ κατά Θεὸν καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν» (ἐπιστ. εἰς Πολύκαρπον). Καὶ ὁ Τερτυλλιανὸς μαρτυρεῖ, ὅτι κατά τὴν ἐποχὴν του «σύνδεσμοι μὴ γνωστοποιούμενοι προηγουμένως ἐνώπιον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὀλομελείας, ὡς μοιχεία καὶ πορνεία ἐκινδύνευον νὰ λογισθῶν». Καὶ δικαίως. «Ἐνωσις σαρκικὴ μόνον, ἢν δὲν ἐξαγνίζει ὁ ἠθικὸς σκοπὸς καὶ ἡ πορφύρα τοῦ μυστηρίου, εἶναι ἔνωσις κτηνώδης,

τυγχάνει ἀναξία τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου, στιγματίζεται ὡς ποταπὸν ἀμάρτημα», ἵνα ἐπαναλάβωμεν ἐνταῦθα τοὺς λόγους νεωτέρου ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέως, τοῦ Κωνσταντίνου Καλλινίκου (Κ. Καλλινίκου: Ὁ χριστιανικὸς γάμος καὶ ἡ οἰκογένεια, σ. 19).

Σύμφωνος πρὸς πάντα ταῦτα εἶναι καὶ ἡ μαρτυρία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Γάμος ἄνευ εὐλογίας δέν εἶναι τι τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν, εἶναι ἀπλοῦς «τῆς φύσεως δεσμὸς». Ὁ Μ. Βασίλειος πληροφορεῖ, ὅτι ἡ ἔνωσις ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς «ἀγιάζεται διὰ τῆς εὐλογίας», καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος μαρτυρεῖ, ὅτι κατά τὸν γάμον παρίστανται ἱερεῖς «δι' εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν» καταστέφοντες τὸ συνοικέσιον. Δέν ἔχει σημασίαν ὅτι ἡ ἱερολογία ἐπεβλήθη, ὡς γενικῶς ἰσχύων κανὼν, πολὺ ἀργότερον, διὰ τῆς περιφήμου 89 Νεαρῶς τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ἐν ἔτει 893. Ἄξιον προσοχῆς εἶναι, ὅτι κατά τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς παράδοσιν, ἡ θεώρησις τοῦ γάμου ὡς μυστηρίου καὶ μόνον ὡς μυστηρίου, περιβαλλομένου διὰ τῆς λαμπρᾶς ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς, εἶναι ἐκείνη ἣτις προσδίδει εἰς τοῦτον πλήρες τὸ περιεχόμενον τῆς οὐσίας του καὶ καθιστᾷ τοὺς εἰς γάμον κοινωνίαν ἐρχομένους μετόχους τῆς θείας Χάριτος, ἱκανοῦσης αὐτοὺς πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ὄντως θεῶν καὶ ὑψηλῶν σκοπῶν τοῦ γάμου.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ ἡ Ἐκκλησία, δι' ἀποφάσεως τοπικῶν αὐτῆς Συνόδων, κατεδίκασε δριμύτως τὰς κατά καιροὺς ἐμφανισθείσας τάσεις περὶ μὴ συγκαταριθμήσεως τοῦ γάμου μεταξὺ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων (Σύνοδος ΚΠΙῶλεως 1638 κατά τῆς Ὁμολογίας Κυρίλλου Λουκάρεως, Σύνοδος ἐν Μολδαυίᾳ 1641 κλπ.). Δι' Ἐγκυκλίων δ' αὐτῆς ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὥρισεν ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1903, ὅτι «οἱ πολιτικῶς συναπτόμενοι γάμοι εἶναι ἄκυροι. ἐὰν δὲν τελεσθῶσι κατά τοὺς τύπους τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν καὶ εὐλογηθῶσιν ὑπὸ ὀρθοδόξου ἱερέως». Αὐτὴν δὲ ἀκριβῶς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐνεκέντριον ὄχι μόνον εἰς τὸ βυζαντινὸν δίκαιον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ νεώτερον οἰκογενειακὸν ἑλληνικὸν δίκαιον. οὔτινος οἱ πλείστοι τῶν θεσμῶν τελοῦν ὑπὸ τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλη-

σίας. Τὸ δὲ ἐν ἰσχύϊ εἰς τὴν πατρίδα μας δίκαιον ἐν σχέσει πρὸς τὸν γάμον, ὑπὸ τὴν αὐτὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τελοῦν, ὀρίζει ὅτι ὄχι ἀπλῶς ἀκυρος, ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ ἀνυπόστατος εἶναι ὁ μὴ ἱερολογηθεὶς γάμος, ἀποκλείον οὕτω παντελῶς τὸν πολιτικὸν λεγόμενον γάμον. Ἀναγνωρίζει ἡ νομοθεσία ἡμῶν τὸν διφυῆ χαρακτήρα τοῦ γάμου (Διακήρυξις τῆς Ἀνεξαρτ. τῆς Ἑλλάδος τῆς 23-7-1833, ἄρθρ. 13,14,18 Νομ. ΣΑ/1852 ἄρθρ. I 52, ν.δ. 31-12-23 ἄρθρ. 66, 71 ν. 671/43 ἄρθρ. 54, ν.δ. 126/67 ἄρθρ. 49). Τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν ἐν τῷ γάμῳ στοιχεῖον, τὸ πνευματικὸν αὐτοῦ περιεχόμενον καὶ ἡ ὑψηλὴ του οὐσία, σύντρια ταῦτα ἐξαίροντα τὸν δι' ὅλου τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου διϊκνούμενον ρόλον τοῦ Θεοῦ ὡς πρώτου Νυμφαγωγοῦ, ἀποκλείουν παντελῶς τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὸν χώρον τῆς ἑλληνικῆς Ὁρθοδοξίας τοῦ ἀνευ ἱερολογίας συναπτομένου πολιτικοῦ γάμου. Διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει θὰ ἔπαυεν ὁ γάμος νὰ εἶναι ὑπόθεσις «θείου τε καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου», θὰ ἐμειοῦτο καὶ θὰ περιορίζετο εἰς ἀπλὴν σύμβασιν ἰδιωτικοῦ δικαίου, διὰ τὸν καταρτισμὸν τῆς ὁποίας θὰ ἤρκει ἡ συναίνεσις καὶ ἡ ἐλευθέρᾳ δήλωσις συγκαταθέσεως τῶν συζευγνομένων, ὡς ἀκριβῶς συμβαίνει εἰς μίαν ἀγοραπωλησίαν, εἰς μίαν δωρεάν ἢ καὶ εἰς τὴν σύναψιν τῆς ἀσημοτέρας δικαιοπραξίας καὶ τοῦ εὐτελεστέρου ἰδιωτικοῦ συμφωνητικοῦ.

Καὶ αὐτὰ μὲν ἀπὸ θεωρητικῆς πλευρᾶς.

Ἡ πρακτικὴ ὁμως ὄψις τοῦ ζητήματος παριστᾷ ἐναργέστερον τοὺς λόγους, οἵτινες ἀποκλείουν καὶ τὴν ἀπλὴν σκέψιν περὶ καθιερώσεως παρ' ἡμῖν τοῦ πολιτικοῦ γάμου. Καὶ ἰδοὺ διατί:

α) Εἰς τὸν χώρον τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος, τὸν χώρον τῶν ἑλληνοχριστιανικῶν παραδόσεων τῆς ἀθανάτου φυλῆς μας, ὁ γάμος —καὶ δικαίως— εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἴσως σταθμὸς εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων. Γαμήλια ἔθιμα καὶ ἄσματα συνοδεύουν τοὺς νεονύμφους. Τὸ γεγονός πανηγυρίζεται εἰς τόνον, ὅστις φέρει προέχουσαν τὴν θρησκευτικὴν χροιάν. Τὸ ἐπίκεντρον τῆς πανηγύρεως εἶναι ὁ ναὸς καὶ ἡ ἐν αὐτῷ γαμήλιος τελετουργία. Ἐκεῖ, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, οἱ δύο ὑπάξεις ἐνοῦνται, διὰ τῶν εὐλογιῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀρχίζουν μίαν

νέαν ζωὴν. Ἀληθῶς τί εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν λαμπρότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς; Ὁ πολιτικὸς γάμος στερεῖ τὸν γάμον αὐτῆς τῆς λαμπρότητος. Εἰς τὰς χώρας τοῦ σιδηροῦ παραπετάσματος, ἐνθα ἔχει εἰσαχθῆ ὁ πολιτικὸς γάμος, οἱ ἰθύνοντες διείδον τὴν ψυχολογικὴν ἀνάγκην νὰ ὑποκαταστήσουν τὴν ἐκκλησιαστικὴν Ἀκολουθίαν μὲ ἓνα εἶδος λαϊκῆς πανηγύρεως ἐντὸς τῶν λεγομένων «ἀνακτόρων τῆς εὐτυχίας». Ὅμως αἱ διαπιστώσεις τῶν εἶναι ἀπογοητευτικαί. Τίποτε δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν σεμνὴν μὲν, ἀλλὰ μεγαλοπρεπῆ ὀρθόδοξον Ἀκολουθίαν τοῦ Γάμου. Καὶ ὁμολογεῖται τώρα ἡ ἀποτυχία καὶ σύντονοι καταβάλλονται προσπάθειαι πρὸς ἐφευρέσιν νέου «Τυπικοῦ», ὅπερ θὰ ἰκανοποιῆ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Καὶ εἰς αὐτὰς εἰσέτι τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀμερικῆς, ὅπου ἰσχύει ὁ πολιτικὸς γάμος, εἰσήχθη ὄχι τῇ ὁμοφώνῳ γνώμῃ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ τῇ ἀντιθέτῳ διαθέσει αὐτῆς καὶ ὑφίσταται ὡς κακὸν ἀναγκαῖον, ἐκ τῶν περιστάσεων ἐπιβληθέν.

β) Ὁ πολιτικὸς γάμος ἀποχρωματίζει, ὡς εἶναι φυσικόν, τὸν μυστηριακὸν καὶ θρησκευτικὸν χαρακτήρα τοῦ γάμου. Μέσα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νεονύμφων δὲν γεννῶνται τὰ οἷα γεννᾷ ἡ ἐκκλησιαστικὴ Ἀκολουθία συναισθήματα. Ὁ γάμος κατατᾷ μία ἀπλὴ σύμβασις. Μεθ' οἷας εὐκολίας συνάπτεται μετὰ τῆς αὐτῆς καὶ διασπᾶται. Ὁ Θεός, τὸ θεῖον γενικώτερον, ἡ ἡθικὴ ἢ Ἐκκλησία, ὅ,τιδήποτε τὸ σχέσιν ἔχον μὲ τὰ ἐσώτερα ἱερὰ στεγανὰ τῆς ψυχῆς διαμερίσματα δὲν ἀναμειγνύεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν. Δὲν ἔχει πλέον ἰσχύν ὡς ἐπιτακτικὸν θεῖον βούλημα τὸ «οὗς ὁ Θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωρίζετω». Μὲ τὴν τυχὸν εἰσαγωγὴν τοῦ θεσμοῦ τοῦ πολιτικοῦ γάμου, ἡ διάλυσις τοῦ γάμου λοιπὸν δὲν θὰ θίγη τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ὅσια. Θὰ εἶναι μία ἐκδήλωσις τῆς ἐλευθέρᾳ βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι τυχὸν εἰσαγωγὴ τοῦ πολιτικοῦ γάμου θὰ ἀποδυναμώσῃ τοὺς δεσμούς, οἵτινες συγκρατοῦν τὸν γάμον καὶ θὰ αὐξήσῃ τὰ διαζύγια καὶ τὴν διάλυσιν τῶν οἰκογενειῶν.

γ) Ἀλλὰ καὶ πρόξενος οἰκογενειακῶν διενέξεων θὰ γίνῃ ὁ πολιτικὸς γάμος. Μεγάλῃ ἀναταραχῇ μεταξὺ τῶν οἰκογενειῶν τῶν μελλόντων νὰ συνάψουν γάμον θὰ ἐπέλθῃ. Ἡ μία οἰκογέ-

νεια θὰ προτιμᾷ τὸν πολιτικὸν γάμον, ἢ ἄλλη θὰ θέτῃ ὡς ἀποκλειστικὴν προϋπόθεσιν τὸν θρησκευτικόν. Τὸ πείσμα καὶ οἱ ἐγωϊσμοὶ θὰ εὐρίσκουν πεδίων δράσεως. Καὶ ἂς μὴ ἀντιταχθῇ ὡς ἐπιχείρημα, ὅτι θὰ εἶναι δυνατὸν καὶ ὁ θρησκευτικὸς καὶ ὁ πολιτικὸς γάμος νὰ τελεσθοῦν. Διότι τότε καταφαίνεται ἔτι ἅπαξ ἡ ἀχρηστία καὶ τὸ περιττὸν τοῦ νέου τούτου θεσμοῦ.

δ) Θὰ ἀπεστερεῖτο ἐξ ἄλλου καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς εὐκαιρίας νὰ εὐχηθῇ εἰς τὰ τέκνα τῆς ἐπὶ τῷ γάμῳ των, πᾶσαν εὐτυχίαν καὶ νὰ ὑποδείξῃ εἰς αὐτὰ τὸν ἀληθῆ δρόμον, ὅστις ὀδηγεῖ εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῶν τοῦ γάμου σκοπῶν. Θὰ ἐστεροῦντο καὶ οἱ πιστοὶ τῆς εὐκαιρίας νὰ ἀκούσουν λόγους φερέλπιδας διὰ τὴν νέαν περιόδον τῆς ζωῆς των τὴν βρῖθουσαν, κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν, σκοπέλων καὶ τρικυμιῶν καὶ παντοίων ἄλλων δυσκολιῶν. Θὰ ἐστεροῦντο τῆς εὐκαιρίας νὰ ἀκούσουν τὴν Ἐκκλησίαν εὐχομένην εἰς αὐτοὺς «ζωὴν εἰρηνικὴν, μακροήμερευσιν, σωφροσύνην, τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγάπην, σπέρμα μακρόβιον, τὴν ἐπὶ τέκνοις χάριν», νὰ ἴδουν «υἱοὺς τῶν υἱῶν αὐτῶν ὡς νεόφυτα ἐλαίας κύκλω τῆς τραπέζης αὐτῶν», νὰ ἀπολαύσουν «εὐτεκνίαν, προκοπὴν βίου καὶ πίστεως... καὶ πάντων τῶν ἐπὶ γῆς ἀγαθῶν».

Κατὰ ταῦτα, τὸν πολιτικὸν γάμον δύνανται νὰ εὐνοῦν μόνον ὅσοι δὲν παραδέχονται τὴν ἱερότητα τοῦ γάμου καὶ ὅσοι ἀψηφοῦν τὰς ἐξ αὐτοῦ ὑποχρεώσεις των. Οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν συντριπτικὴν των πλειοψηφίαν, ὡς πιστοὶ χριστιανοί, ὡς καλοὶ οἰκογενειάρχαι, ὡς μνήμονες τῶν πατριῶν των παραδόσεων, τὸν θρησκευτικὸν γάμον παραδέχονται καὶ μόνον αὐτὸν ἀναγνωρίζουν. Θὰ ἀπεγοητεύοντο πολὺ οἱ θιασῶται τῆς εἰσαγωγῆς καὶ παρ' ἡμῖν τοῦ πολιτικοῦ γάμου, ἐὰν ἐγνώριζον, κατόπιν μιᾶς πραγματικῆς σφυγμομετρήσεως τοῦ συνόλου τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, τὸ ἀποτέλεσμα εἰς τὸ σχετικὸν ἐρώτημα. Καὶ αὐτοὶ εἰσέτι οἱ ὑποψύχως ἔναντι τῆς θρησκείας διακεείμενοι, οἱ θρησκευτικῶς ἀδιάφοροι, εἰς τὸ προκείμενον θέμα θὰ ταχθοῦν ὑπὲρ τοῦ θρησκευτικοῦ γάμου.

'Αλλὰ ἂς μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ εἶπω καὶ τοῦτο: Ἄς μὴ προσφέρωμεν εὐκόλως ἔδαφος ἡμεῖς οἱ

Ἕλληνες πρὸς πᾶν ὅ,τι ἔρχεται εἴτε ὡς ἰδέα, εἴτε ὡς πραγματικότης ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Τὰ εἰς τὴν ξένην φυόμενα προϊόντα, ὡς πρὸς τὸν τρόπον ζωῆς, καὶ ὑπόπτα εἶναι ἐν πολλοῖς καὶ ἐπικίνδυνα. Ἄς κρατήσωμεν τὸν εὐαίσθητον χῶρον τῆς οἰκογενείας μακρὰν τῶν ξενικῶν ἐπιδράσεων, καὶ κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῶν διδαγμάτων τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τῶν ἱστορικῶν δεδομένων τοῦ Γένους μας. Αἱ ἐν γένει πολιτιστικαὶ ἐξελίξεις καὶ αἱ τεχνοκρατικαὶ κατακτήσεις δυνατὸν νὰ ὀδηγοῦν μέχρις ἡμῶν τοὺς καρπούς μιᾶς εὐγενοῦς ἀμίλλης εἰς τὸν τομέα τῆς ἐπιστήμης ἢ τῆς τεχνικῆς. Οὐδέποτε ὅμως καρπούς μιᾶς διαφορετικῆς ἰδεολογίας καὶ τοποθετήσεως κοσμοθεωρητικῆς εἰς θέματα ἱερὰ καὶ πανάσπιλα, ὅπως εἶναι ὁ θεσμὸς τοῦ γάμου.

Δὲν εἶναι πρόοδος ἀλλ' ὀπισθοδρομικότης ἢ ἀπογύμνωσις τοῦ γάμου ἀπὸ πᾶν τὸ ἱερὸν περιβλήμα καὶ ἀπὸ πᾶσαν ὑψηλὴν οὐσίαν. Ὁ πολιτικὸς γάμος, ἀποτελὼν ἐν τῇ πράξει πλήρη περιφρόνησιν πρὸς τὴν ἱερότητα τοῦ γάμου, ἀντιβαίνει εὐθέως καὶ τιτρώσκει θαναύσως τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἀντιβαίνει εἰς τὰ θρησκευτικὰ καὶ ἔθνικα μας πιστεύματα. Ἀντιβαίνει εἰς τὰς ἑλληνοχριστιανικὰς μας παραδόσεις. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀνεκτὸς οὔτε εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις, πρὸς ἔγκυρον τέλος ἀπηγορευμένων ἢ κωλυομένων γάμων. Διότι τοῦτο θὰ ἐσήμαινε πανηγυρικὴν καταστρατήγησιν τῶν πρὸς προστασίαν τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογενείας τεθειμένων, κοινῇ συνεργασία Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, φραγμῶν.

Ὑπὸ τὸ ἰσχυρὸν σύστημα τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, θὰ πρέπη νὰ ἀποκλειθῆται πᾶσα σκέψις περὶ τοῦ ἐνδεχομένου, de lege ferenda, εἰσαγωγῆς παρ' ἡμῖν τοῦ θεσμοῦ τοῦ πολιτικοῦ γάμου. Ἄλλὰ καὶ πέρα καὶ ἀνεξαρτήτως τούτου, ἡ θέσις τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι τοῦ ζητήματος τούτου εἶναι σαφῆς καὶ κατηγορηματικῆ: ὁ πολιτικὸς γάμος εἶναι τὸ ἐγγχειρίδιον δι' οὗ δολοφονεῖται ἡ ἱερότης καὶ τιμότης τοῦ γάμου. Καὶ πρὸς προστασίαν αὐτῆς ἀξίζει κάθε ἀγὼν καὶ κάθε θυσία.

Ἄρχιμ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΤΑΓΙΔΗΣ

Γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΠΟΣΟΝ ΕΝΔΕΙΚΝΥΤΑΙ Η ΚΑΘΙΕΡΩΣΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ
ΓΑΜΟΥ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΑΙΩΝΟΒΙΩΝ ΘΕΣΜΩΝ
ΤΟΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

'Ανεκινήθη ἐπ' ἐσχάτων τὸ θέμα τῆς καθιερώσεως τοῦ πολιτικοῦ γάμου ἐν Ἑλλάδι. Ὁμοίως ἀνεκινήθη καὶ τὸ θέμα τῆς μεταβολῆς τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου, συσταθείσης μάλιστα πρὸς τοῦτο καὶ λειτουργούσης ἤδη εἰδικῆς νομοπαρασκευαστικῆς ἐπιτροπῆς ἐν τῷ Ὑπουργείῳ Δικαιοσύνης. Τὰ θέματα ταῦτα εἶναι κολοσιαίας σημασίας διὰ τε τὴν οἰκογένειαν καὶ τὸ Ἔθνος. Ἀποπειρῶμαι λοιπὸν νὰ ἐκθέσω τὰς ἀπόψεις μου ἐπὶ τοῦ ὡς ἄνω σοβαρωτάτου θέματος μετὰ ὅλας τὰς ἀσθενεῖς μου δυνάμεις, ἐπιστρατεύων πρὸς τοῦτο τρία στοιχεῖα. Ἦτοι ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν ἢν διατηρῶ πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν πίστιν, ἀφ' ἑτέρου τὰς νομικὰς μου γνώσεις καὶ ἰδίᾳ τὰς ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος ἀπορρεούσας, καὶ ἐκ τρίτου τὴν ἐκ τῆς μακρᾶς (ἐπὶ 43 1) 2 περίπου ἔτη) ἀσκήσεως τοῦ δικαστικοῦ λειτουργήματος ἀποκτηθεῖσαν κοινωνικὴν πείραν ἐπὶ τῶν οἰκογενειακῶν θεμάτων, τὰ ὅποια καὶ δημιουργοῦν τὰς κυρίας ἀφορμὰς τῆς διαφωνίας τῶν συζύγων, ὡς καὶ τῆς διαλύσεως τῶν οἰκογενειῶν.

Θὰ προσπαθῶ νὰ ἐκθέσω τὰς ἀπόψεις μου ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς παρουσίας ὁμιλίας ἐν πάσῃ δυνατῇ συντομίᾳ.

Πρὸ πάσης ὁμως ἐνάρεξως θὰ ἤθελα νὰ ἐπισημάνω πρὸς ὑμᾶς ὅτι τὰ ἐξεταζόμενα θέματα, λόγῳ τοῦ ὅτι συνέχονται μετὰ τὴν παρ' ἐκάστῳ ὑπάρχουσαν πίστιν πρὸς τε τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ τὰς παραδόσεις, εἶναι ἐνδεχόμενον τινες ἐξ ὑμῶν νὰ ἔχουν διάφορον γνώμην ἀπὸ ἐκείνην πού θὰ ἐκθέσω. Τὸ γεγονὸς ὁμως αὐτὸ δὲν θὰ πρέπει νὰ ὀδηγήσῃ αὐτοὺς εἰς ἄμεσον ἀπόρριψιν τῶν λεγομένων. Ἄς τὰ συγκρατήσουν καὶ ἄς τὰ σκεφθοῦν ἐν καιρῷ μετὰ ἡρεμίαν κατὰ πόσον αὐτὰ πού θὰ ἐκθέσω ἀντιστρατεύονται ὀλίγον ἢ πολὺ τὰς ἰδικὰς τῶν ἀντιλήψεις ἐπὶ τῶν θεμάτων αὐτῶν. Διότι τὰ ζητήματα ταῦτα δὲν εἶναι τόσον ἀπλὰ ὅσον ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται εἰς ἕκαστον ἐξ ἡμῶν. Ἔχουν ἀφ' ἐνὸς μὲν βά-

θος τὸ ὅποιον δὲν φαίνεται καὶ ἀφ' ἑτέρου προεκτάσεις αἱ ὅποια δὲν διακρίνονται εὐχερῶς. Χρειαζέται πρὸς τοῦτο ἰδιαίτερα προσοχή, διορατικότης καὶ φαντασία. Μετὰ τὴν ἀνωτέρω μικρὰν εἰσαγωγὴν ἄς εἰσέλθωμεν ἤδη εἰς τὸ θέμα.

Ὁ γάμος κατὰ τὴν ὀρθόδοξον χριστιανικὴν πίστιν εἶναι μυστήριον. Καὶ μάλιστα μυστήριον τὸ ὅποιον ἐτίμησε διὰ τῆς παρουσίας Του μετὰ τῆς Ἁγίας Μητρὸς του καὶ τῶν Μαθητῶν Του Αὐτὸς οὗτος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Τόσον δὲ μεγάλην σημασίαν ἔδωκεν ὁ Χριστὸς εἰς τὸν γάμον, ὥστε κατ' αὐτὸν ἐποίησε τὸ πρῶτον αὐτοῦ θαῦμα διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ ὕδατος εἰς οἶνον. Ἡ ἀπόδοσις τοσαύτης τιμῆς εἰς τὸν γάμον δὲν εἶναι τυχαία. Ἐγένετο ἐπίτηδες ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἀνυψώσῃ τὸ μυστήριον τοῦτο εἰς τὴν ὑψηλὴν ἐκείνην θέσιν, ἣτις ἐπιτρέπει εἰς τοὺς συζύγους ἵνα, ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς θείας προνοίας καὶ τὰς εὐλογίας τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, διαιωσίουν οὗτοι τὸ εἶδος, τὸ γένος τοῦτέστι τῶν ἀνθρώπων, ὡς καὶ τὴν σύστασιν τῶν οἰκογενειῶν καὶ τῶν Ἑθνῶν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει «τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστὶ».

Ἐν ὄψει τῶν ἀνωτέρω καὶ δεδομένου ὅτι ὅλοι οἱ βαπτισθέντες Χριστιανοὶ εἴμεθα φύσει καὶ θέσει στρατιῶται τῆς Ἐκκλησίας, ἐκτὸς ἐάν τις ἀπαρνηθῇ τὴν θρησκείαν ταύτην καὶ καταστή ἄθεος ἢ ὁπαδὸς ἑτέρας θρησκείας, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι, ἐφ' ὅσον ἐπιθυμοῦμεν νὰ τελέσωμεν γάμον καὶ νὰ παραμείνωμεν ἐν τῇ Χριστιανικῇ πίστει, νὰ τὸν τελέσωμεν κατὰ τὸ Ὁρθόδοξον δόγμα. Ἦτοι γάμον δι' ἱεροτελεστίας (μυστηριακόν), ὡς τὸν δέχεται ἡ Ὁρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία. Ὡς ἐκ τούτου ὁ ὀρθόδοξος Χριστιανός, τελῶν γάμον πολιτικόν, ἐπιτροπόμενον δηλ. ὑπὸ τῆς Πολιτείας διὰ ληξιαρχικῆς πράξεως ἢ ἄλλου τρόπου, ἀλλ' ἄνευ ἱερολογίας, δυνατόν μὲν νὰ λογίζηται ἔγκυρος

κατὰ τοὺς πολιτικούς νόμους, κατὰ τοὺς Ἐκκλησιαστικούς ὅμως ἢ σύζυγία αὐτή, δὲν ἔχει τὴν μορφήν γάμου, ἀλλὰ τῆς παλλακείας.

Σημειωτέον ὅτι οἱ νόμοι τῆς Πολιτείας δὲν ἔχουν τὴν δυνατότητα νὰ νομιμοποιήσουν τοὺς ἄνευ ἱερολογίας γάμους καὶ νὰ τοὺς καταστήσουν ὁμοίους μὲ ἐκείνους ποὺ ἐγένοντο δι' ἱερολογίας. Διότι τὸ ἄρθρον 3 § 1 τοῦ Συντάγματος ὀρίζει ὅτι «Ἐπικρατοῦσα θρησκεία ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἡ τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθόδοξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, κεφαλὴν γνωρίζουσα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὑπάρχει ἀναποσπαστος ἠνωμένη δογματικῶς μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης καὶ πάσης ἄλλης ὁμοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. τηροῦσα ἀπαρσάλευτος, ὡς ἐκεῖναι, τοὺς Ἱεροὺς Ἀποστολικοὺς καὶ Συνοδικοὺς Κανόνας καὶ τὰς Ἱερὰς Παραδόσεις». Ἐπομένως, ἐφ' ὅσον, ὡς ἐλέχθη, ὁ γάμος εἶναι κατὰ τοὺς Ἱεροὺς δογματικούς κανόνας μυστήριον, συντελούμενος τούτεστι μυστηριακῶς διὰ τῆς ἱερολογίας, εἶναι πρόδηλον ὅτι οἰαδήποτε διάταξις νόμου, ἄλλως πὼς ἀποφαινομένη, εἶναι ἄκυρος, ὡς ἀντιβαίνουσα εὐθέως εἰς τὴν ὡς ἄνω διάταξιν τοῦ Συντάγματος. Συνεπῶς, εἷς τοιοῦτος νόμος, καθιερῶν τὸν πολιτικὸν γάμον, θὰ τὸν καταστήσῃ νόμιμον μόνον ὡς πρὸς τὴν συμβατικὴν αὐτοῦ πλευρὰν, καθόσον, ὡς γνωστόν, ὁ γάμος εἶναι συγχρόνως καὶ σύμβασις.

Ἐπὶ τὰ ἀνωτέρω δεδομένα, ἡ καθιέρωσις διὰ νόμον τοῦ πολιτικοῦ γάμου, διὰ τοῦ δεσμοῦ τῆς Ληξιαρχικῆς πράξεως, ἢ ἄλλης προσομοίας, θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα, διὰ μὲν τὴν Ἐκκλησίαν ὁ γάμος αὐτὸς νὰ εἶναι ἀνυπόστατος, ἐνῶ διὰ τὴν πολιτείαν νὰ εἶναι νόμιμος. Τὰ γεννώμενα ἐκ τοιοῦτου γάμου τέκνα, διὰ μὲν τὴν Ἐκκλησίαν θὰ εἶναι νόθα, ἐνῶ διὰ τὴν Πολιτείαν νόμιμα. Τότε μόνον τὰ τέκνα ταῦτα θὰ καταστοῦν νόμιμα καὶ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ὅταν οἱ σύζυγοι ἤθελον ἱερολογῆσαι, ἔστω καὶ μεταγενεστέρως τὸν γάμον αὐτῶν. Τότε αὐτομάτως καὶ τὰ πρὸ τῆς ἱερολογίας τοῦ γάμου γεννηθέντα τέκνα νομιμοποιοῦνται, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τῶν ἁρθρῶν 1558 καὶ 1559 τοῦ Α.Κ.

Ὅμοιως καὶ τὸ κληρονομικὸν δίκαιον, ἐν περιπτώσει καθιέρωσεως τοῦ πολιτικοῦ γάμου, θὰ παραστῇ ἀνάγκη νὰ προσαρμοσθῇ ἀναλόγως.

Πέραν ὅμως τοῦ ἀνωτέρω, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προσέχει νὰ ἐξετασθῇ εἶναι κατὰ πόσον ὁ πολιτικὸς γάμος προάγει τὴν ἐδραίωσιν καὶ τὴν σύσφιγξιν τοῦ δεσμοῦ τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογενείας, ἢ μήπως ἀντιθέτως συμβάλλει εἰς τὴν χαλάρωσιν τῶν δεσμῶν τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογενείας.

Ἡ οἰκογένεια, ὡς γνωστόν, ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον κύτταρον πάσης Ἐθνότητος. Ὅσον μεγαλύτερα εἶναι τὰ Ἔθνη, τόσον τὸ οἰκογενειακὸν κύτταρον αὐτῶν δὲν ἔχει ἀνάγκην αὐστηρᾶς ἐνότητος. Ἐνῶ ἀντιθέτως τὰ μικρὰ ἔθνη διὰ νὰ ἐπιζήσουν ἔχουν ἀνάγκην, ἵνα τὸ κύτταρον αὐτῶν εἶναι σκληρὸν ἐν τῇ ἐνότητι. Τὸ ἀληθὲς τοῦ λόγου τούτου δύναται νὰ ἀποδειχθῇ διὰ σειρᾶς ὅλης παραδειγμάτων μικρῶν Ἐθνῶν ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλα μὲν ἐξηφανίσθησαν ἐκ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, λόγῳ ἐλλείψεως οἰκογενειακῆς ἐνότητος καὶ ἄλλα ἐπέζησαν ἀκριβῶς χάρις εἰς τὴν ἐνότητα ταύτης. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἔχει κλασικὴν ἐφαρμογὴν εἰς τὸ Ἔθνος ἡμῶν. Πράγματι εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ δεσμός τῆς οἰκογενείας ὑπῆρξεν, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἀκόμη καὶ πρὸ Χριστοῦ, ἐτι δὲ ἐντονώτερον μετὰ Χριστόν. ἐπὶ τοσοῦτον στενός, ὥστε ἀπέτελεσε τὸν κύριον παράγοντα καὶ τὸ βασικὸν στοιχεῖον, χάρις εἰς τὸ ὁποῖον κατώρθωσε νὰ ἐπιζῆσῃ τὸ Ἔθνος ἡμῶν κατὰ τὴν τρισχιλιετῆ ἱστορίαν αὐτοῦ, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὰς σκληρὰς δοκιμασίας καὶ τοὺς τραγικοὺς χρόνους τῆς δουλείας αὐτοῦ.

Ὅλοι οἱ ἱστορικοὶ ἔχουν ἀναγνωρίσει ὅτι χάρις εἰς τὸν στενώτατον οἰκογενειακὸν δεσμόν, κατώρθωσε τὸ Ἔθνος νὰ συγκρατήσῃ τοὺς θεσμούς του, τὰ ἥθη, τὴν γλῶσσαν, τὴν θρησκείαν του καὶ γενικώτερον τὴν προσωπικότητά του, ἀκόμη καὶ κατὰ τὰς πλέον δυσχερεῖς καὶ ἀντιξοὺς περιστάσεις τῶν δοκιμασιῶν. Ὁ σύνδεσμος τῶν συζύγων, τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα, τῶν ἀδελφῶν πρὸς ἀλλήλους, καθὼς καὶ τῶν περαιτέρω συγγενῶν, ἦτο καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἐπὶ τοσοῦτον ἰσχυρός, ὥστε ἐνίοτε νὰ δημιουργοῦνται καὶ φατρίαι ἀντιμαχόμεναι μεταξὺ διαφό-

ρων οικογενειῶν. Ἡ ἐνότης μάλιστα αὐτὴ καὶ ἡ ὑψηλὴ ἠθικὴ στάθμη τῆς Ἑλληνικῆς οἰκογενείας ἐπέδρασαν καὶ ἐπὶ ἄλλων συγκατοικούντων λαῶν μέχρι σημείου ἀφομοιώσεώς των με τοὺς Ἕλληνας.

Ἡ Ἑλλάς μικρὰ χώρα, με πληθυσμὸν ἐννέα (9) περίπου ἑκατομμυρίων, δὲν ἔχει περιθώρια πειραματισμῶν. Ἡ χαλάρωσις καὶ ἡ ἐνδεχομένη διάσπασις τοῦ οἰκογενειακοῦ δεσμοῦ θὰ ἐπιφέρει ἀναμφιβόλως τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ Ἑθνους, διότι περιβαλλομένη, ἢ μᾶλλον περισφιγγομένη ἡ Χώρα ἡμῶν ὑπὸ γειτόνων, οἵτινες ἐποφθαλμοῦν τὰ ἐδάφη αὐτῆς, ἰδίᾳ ἐξ ἀνατολῶν καὶ ἐκ βορρᾶ, δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ ἀντιστῆ ἄνευ τῆς ἀρρήκτου οἰκογενειακῆς συνοχῆς καὶ τῆς κατ' ἀκολουθίαν ταύτης ἐθνικῆς ἐνότητος πρὸς ἀπώκρουσιν καὶ διατήρησιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ γένους ἡμῶν.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον θὰ πρέπει νὰ μελετηθῆ μετὰ πάσης προσοχῆς, κατὰ πόσον διὰ τῆς καθιερώσεως τοῦ θεσμοῦ τοῦ πολιτικοῦ γάμου θὰ συγκρατηθῆ ἢ ὄχι ὁ ὑφιστάμενος ἤδη στενὸς δεσμὸς τῆς οἰκογενείας.

Ἐπειτα τὸ θέμα περὶ τοῦ κατὰ πόσον ὁ πολιτικὸς γάμος θὰ ἐπιφέρει σύσφιγξιν ἢ χαλάρωσιν τοῦ ὑφισταμένου οἰκογενειακοῦ δεσμοῦ εἶναι θέμα πραγματικόν, ἀλλὰ καὶ με νομικὰς συνεπειὰς.

Διότι τὸ ἄρθρον 21 § 1 τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος ὀρίζει ὅτι «Ἡ οἰκογένεια, ὡς καὶ ὁ γάμος, ἡ μητρότης καὶ ἡ παιδικὴ ἡλικία τελοῦν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους». Συνεπῶς εἶναι πρόδηλον ὅτι κατὰ τὴν διάταξιν ταύτην δὲν εἶναι δεκτὸς νόμος, ὅστις ὑποσκάπτει τὸ θεμέλιον τῆς συντηρήσεως καὶ προαγωγῆς τοῦ Ἑθνους, δηλ. τὴν οἰκογένειαν ἢ τὸν γάμον. Ὁ τοιοῦτος νόμος ἀντιστρατεύεται τὴν διάταξιν ταύτην τοῦ Συν)τος καὶ εἶναι διὰ τοῦτο ἄκυρος. Ὅθεν, ἐὰν ἤθελε κριθῆ δικαστικῶς, ὅτι ὁ νόμος περὶ τοῦ πολιτικοῦ γάμου χαλαρώνει καὶ ὑποσκάπτει τὸν ὑφιστάμενον διὰ τῆς ἱερολογίας δεσμὸν αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας, τότε ὁ νόμος αὐτός, ὡς ἀντιτιθέμενος, ἐκτὸς ἄλλων, καὶ εἰς τὴν ὡς ἄνω διάταξιν τοῦ Συντάγματος, θὰ εἶναι καὶ δι' αὐτὸ ἄκυρος. Συντρέχει διὰ τοῦτο εἰς

ἀκόμη λόγος διὰ τὸν ὅποιον, οἱ ἐπιδιώκοντες τὴν καθιέρωσιν τοῦ πολιτικοῦ γάμου ἐν Ἑλλάδι θὰ πρέπει νὰ ἐξετάσουν μετὰ πολλῆς προσοχῆς ἐὰν δι' αὐτοῦ θὰ ἐνισχυθῆ ὁ γάμος καὶ ἡ οἰκογένεια, ἢ ἀντιθέτως, θὰ χαλαρωθῆ ὁ δεσμὸς καὶ ἡ ἀξία αὐτῶν.

Πρὸς ἐξακριβώσιν τῆς θετικῆς ἢ ἀρνητικῆς ἀξίας τοῦ πολιτικοῦ γάμου ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς οἰκογενείας θὰ πρέπει νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ἄψιν τὰ ἀκόλουθα στοιχεῖα. Ἦτοι: α) Ὅτι τὰ 970)ο τῶν Ἑλλήνων εἶναι Ὁρθόδοξοι Χριστιανοὶ καὶ β) Ὅτι ἡ μεγάλη πλειονότης ἢ μᾶλλον ἡ συντριπτικὴ πλειονότης τῶν ὡς ἄνω Ὁρθοδόξων ἔχει γαλουχηθῆ με τὸ γνήσιον τρίπτυχον τῆς Ὁρθοδοξίας «Θρησκεία - Πατεῖς - Οἰκογένεια». Πιστεύω δέ, ὅτι τὸ τρίπτυχον τοῦτο ἐξακολουθεῖ νὰ καλλιεργῆται ἀκόμη καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἂν μὴ τόσον ἐπαρκῶς ὑπὸ τοῦ Κράτους διὰ τῆς Παιδείας, ὅπως ὅποτε ὅμως εἰς τὰς οἰκογενείας τῶν περισσοτέρων Χριστιανῶν. Δὲν ἀποκλείεται θεβαίως ἐν μικρὸν ποσοστὸν τῶν ὀρθοδόξων νὰ μὴ πιστεῦν ἐνσυνειδήτως εἰς τὴν μυστηριακὴν ὑπόστασιν τοῦ γάμου. Πάντως καὶ αὐτοί, ἐὰν δὲν συντρέξῃ κάποιος προσωπικὸς λόγος νὰ μὴ θέλουν τὴν ἱερολογίαν τοῦ γάμου, θὰ ὠδηγοῦντο εἰς τὴν ἱερολογίαν αὐτοῦ ἐκ μόνο τοῦ γεγονότος νὰ μὴ παραβιάσουν τὸν αἰωνόβιον αὐτοῦ θεσμόν. Ἔτεροι πάλιν ἐκ τούτων, ὡς μὴ ἐμβαθύνοντες εἰς τὴν μυστηριακὴν ιδιότητα τοῦ γάμου, ἐπιθυμοῦν ἐνδεχομένως τὸν πολιτικὸν γάμον, διότι συνδέουν αὐτὸν μετὰ τὰ θέματα τοῦ διαζυγίου, τῆς μοιχείας κλπ. Οἱ ἄνθρωποι ὅμως αὐτοὶ εὐρίσκονται ἐν πλάνῃ καὶ ὡς ἐκ τούτου τάσσονται μετὰ πολλὴν δόσιν ἐπιπολαιότητος ὑπὲρ τοῦ πολιτικοῦ γάμου. Ἐνημερούμενοι ὅμως περὶ τῶν συνεπειῶν τοῦ πολιτικοῦ γάμου, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν διὰ τῆς ἱερολογίας τελούμενον, ἀσφαλῶς θὰ μεταβάλουν γνώμην.

Εἰδικώτερον θὰ πρέπει νὰ ἐπισημανθῆ πρὸς αὐτούς, ὅτι ἐν περιπτώσει καθιερώσεως τοῦ πολιτικοῦ γάμου, τὰ θέματα τοῦ διαζυγίου, τῆς διγαμίας ἢ τῆς μοιχείας, οὐδαμῶς μεταβάλλονται, ἐκτὸς ἐὰν οἱ νόμοι περὶ τοῦ διαζυγίου, ἢ τῆς διγαμίας καὶ τῆς μοιχείας ἤθελον μεταβληθῆ. Μόνον ὁ τρόπος τῆς νομιμότητος ἢ νομιμοποιήσεως τοῦ γάμου μεταβάλλεται. Καθόσον, ἐνῶ

Η ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΦΩΤΙΟΥ

ΤΟ ΘΑΥΜΑ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΩΤΕΙΟ ΑΛΗΘΕΙΑΣ*

1. Τὸ θαῦμα τῆς ἀληθείας.

Ὁ ἱερός Φώτιος, Μακαριώτατε, ὑπῆρξε στους χρόνους του τὸ ἐκλεκτὸ σκεῦος τοῦ Θεοῦ. Ἦταν δηλαδή ὁ κατ' ἐξοχὴν γνήσιος φορέας τῆς Παραδόσεως καὶ γι' αὐτὸ ἀπέβη ὁ πῶς φωτισμένος καὶ ἄρα ὁ πῶς σπουδαῖος θεολόγος τῆς ἐποχῆς. Τὸ φρόνημά του καὶ ἡ θεολογία του ἦσαν ἔκφραση τοῦ εἶναι τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀποτελέσμα τοῦ φωτισμοῦ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Τὸ γεγονός τοῦτο, πὺν δὲν εἶναι ὅσο θὰ θέλαμε συχνὸ στὴν Ἐκκλησία, ἔσπασε τὸ Φῶτιο στὶς καρδιές

* Ὁμιλία πὺν ἔγινε (5.2.1979) στὸ πλαίσιο τῶν ἑορτῶν πρὸς τιμὴν τοῦ ἱεροῦ Φωτίου στὸ μητροπολιτικὸ ναὸ Ἀθηνῶν, ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, πολλῶν ἱεραρχῶν, κληρικῶν, καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς καὶ πλήθους πιστῶν.

μέχρι τοῦδε δὲν νοεῖται ὑφιστάμενος γάμος ἄνευ τῆς κεκανονισμένης ἱερολογίας, διὰ τῆς καθιερώσεως τοῦ πολιτικοῦ γάμου θὰ ὑφίσταται οὗτος καὶ διὰ τῆς συντάξεως τῆς ληξιαρχικῆς πράξεως μόνον, ἢ οἰουδήποτε ἄλλου ἐγγράφου πὺν θὰ ὀρίξει ὁ νόμος. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς εἶναι πρόδηλον ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν πλάνῃ τελοῦντες ὀρθόδοξοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες θὰ προτιμοῦν τὸν διὰ τῆς ἱερολογίας γάμον.

Ὁ πολιτικὸς γάμος θὰ ἐξυπηρετήσῃ ἀσφαλῶς τοὺς ἐν Ἑλλάδι τελοῦντας γάμους μὴ ὀρθόδοξους, διότι καὶ δι' αὐτούς, διὰ τὴν σύναψιν ἐγκύρου γάμου, ἀπαιτεῖται ἡ ἱεροτελεστία, ὡς ἀπαιτεῖ τὸ δόγμα ἢ τὸ θρησκευμα ἐκατέρων τῶν εἰς γάμον συνερχομένων, συμφώνως τῷ ἄρθρῳ 1371 Α.Κ., ἐφ' ὅσον τὸ δόγμα ἢ τὸ θρησκευμα αὐτῶν εἶναι ἀνεγνωρισμένον ἐν Ἑλλάδι. Ὁμοίως ὁ πολιτικὸς γάμος θὰ ἐξυπηρετήσῃ καὶ ἐκείνους ἐκ τῶν ὀρθόδοξων, οἵτινες θὰ ἐπεθύμουν νὰ συνάψουν γάμον μετὰ ἑτεροδόξου χριστιανοῦ (π.χ. Καθολικοῦ, Προτεστάντου κ.λπ.) ἢ καὶ ἀλλοθρήσκου (π.χ. Ἑβραίου, Μουσουλμάνου κ.λπ.), μεθ' ὧν εἰδικῶς ὁ γάμος ρητῶς ἀπαγορεύεται σήμερον.

Εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως αὐτὴν ὁ ὀρθόδοξος, δὲν δύναται νὰ συνάψῃ ἐγκυρον γάμον

τῶν πιστῶν ὄλων τῶν αἰώνων, τὸν ἔκαμε σύμβολο καὶ φάρο τῆς ἀληθείας.

Εἶναι ὀρθή, λοιπόν, ἡ ἀπόφασις τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἑορτάζει τὴ μνήμη του μετὰ τρόπο ἐξαιρετικὸ, ἰδιαίτερα τονισμένο.

Ἔτσι δημιουργεῖται ἡ δυνατότης νὰ συνειδητοποιήσουμε τὶς διαστάσεις, τὸ βαθὺ νόημα τοῦ ἑορτασμοῦ.

Ἀπόψε καὶ αὔριο τιμᾶμε ἱερὸν ἄνδρα τῆς Ἐκκλησίας, τιμᾶμε ἁγίῳ μας, πὺν διαφέρει ἀπὸ τὸ μεγάλο νέφος τῶν ἁγίων, τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ὁσίων. Οἱ τελευταῖοι ἁγίασαν μετὰ τὸ μαρτύριο, πὺν θαύμασαν οἱ πιστοὶ τῆς ἐποχῆς, μετὰ τὸν ἐξαιρετικὸ ἐνάρετο βίον, μετὰ τοὺς ἀσκητικὸς ἀγῶνες καὶ τὶς θεοπτικές τους. Ὅλ' αὐτὰ ἔγιναν σημάδια πὺν ὑπογράμμιζαν τὴν ἀγιότητά τους, ἢ ὅποια λειτουργοῦσε καὶ λειτουργεῖ στὸ πνεῦμα

πολιτικὸν μετὰ ἑτεροθρήσκου ἢ καὶ ἑτεροδόξου προτοῦ οὗτος δηλώσῃ ἐγγράφως, ὅτι ἀπεσιώρησεν ἐκ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Καὶ τοῦτο διότι διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ θείου βαπτίσματος καὶ τοῦ χρίσματος ὁ Χριστιανὸς κατατάσσεται εἰς τὴν στρατιὰν τῶν ὀπαδῶν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ἄνευ τῆς τοιαύτης δηλώσεως ὁ πολιτικὸς γάμος τοῦ ὀρθόδοξου θὰ εἶναι ἀνυπόστατος διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Δὲν γνωρίζω ἐὰν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ πράξει ὑφίσταται διαδικασία διαγραφῆς τοῦ ὀρθόδοξου Χριστιανοῦ, τῇ αἰτήσῃ ἢ τῇ δηλώσῃ αὐτοῦ. Πιστεύω ὅμως ὅτι ἐκ τῆς ἀρχῆς ἦν ὁ Θεάνθρωπος ἔθεσεν ὅτι «ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν κ.λπ.», συνάγεται ὅτι ὁ Χριστιανὸς μόνον, ἐφ' ὅσον θέλει, παραμένει ἐν τῇ θρησκείᾳ αὐτοῦ (τοῦ Χριστοῦ). Τοῦτο εἶναι σύμφωνον καὶ πρὸς τὸ ἄρθρον 13 § 1 τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος, τὸ ὅποῖον ὀρίζει ὅτι «Ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως εἶναι ἀπαραβίαστος. Ἡ ἀπόλαυσις τῶν ἀτομικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν θρησκευτικῶν ἐκάστου πεποιθήσεων».

(Συνεχίζεται)

ΧΡΙΣΤΟΣ ΙΩΑΝ. ΚΑΘΑΡΕΙΟΣ

Ἐπίτ. Ἀρεοπαγίτης

τῶν πιστῶν σὰν πρότυπο καὶ σὰν παρόρμηση, σὰν ὑπόδειγμα καὶ σὰν ἀπόδειξη τῆς ἀληθείας μας.

Οἱ μάρτυρες καὶ οἱ ἅγιοι στὴ νέα πνευματικὴ πραγματικότητα, στὴν Ἐκκλησία δηλαδή, πῆραν τὴ θέση τοῦ ἥρωα καὶ τοῦ προτύπου.

Καὶ τοῦτο διότι αὐτοὶ κατ' ἐξοχὴν ἐνσάρκωσαν τὸ ἦθος τῆς Ἐκκλησίας καὶ θυσίασαν γι' αὐτὴν τὴ ζωὴ τους. Ἀκόμα περισσότερο, οἱ ἅγιοι καὶ οἱ μάρτυρες συχνὰ ἐπισφράγιζαν καὶ ἐπισφραγίζουν μὲ τὸ θαῦμα τὴν ἀνωτερότητά τους σὲ σχέση πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

Σὲ ὅλες τὶς ἐποχές, σὲ ὅλους τοὺς τόπους, ἡ Ἐκκλησία γνώρισε καὶ γνωρίζει ἄπειρα θαῦματα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ θαῦμα τῶν θαυμάτων, τὴν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς μυριάκις ἐπαναλαμβανομένη θεία «Εὐχαριστία» τῆς. Τὰ θαῦματα τῶν ἁγίων τῆς δείχνουν πόσο μικρὸς καὶ μαζὶ πόσο μεγάλος εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ἔτσι τὸ θαῦμα, σὰν κατάφορη κατάλυση τῆς φυσικῆς καὶ πνευματικῆς πραγματικότητος, ζυμώθηκε μὲ τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀποτελεῖ τὴν συγκλονιστικὴ ἀπόδειξη τῆς ἀγιότητος τῶν ἁγίων τῆς, τοὺς ὁποίους ἐπὶ αἰῶνες τώρα τιμᾷ καθημερινά.

Ἴδου ὁμως ὅτι ἀπόψε καὶ αὔριο τιμᾶμε ἅγιο, ποὺ δὲ μᾶς φέρνει στὴ μνήμη διωγμοὺς ρωμαίων καὶ μαρτύριο. Τὸν ἱερό Φώτιο δὲν τὸν τιμᾶμε γιὰ τὰ πολλὰ του θαῦματα· δὲν ξέρομε ἂν ἐθεράπευσε χωλοὺς καὶ τυφλοὺς, ἂν παρηγόρησε τὸν ἀνθρώπινο πόνο, ἂν φανερώθηκε μετὰ τὴν κοίμησή του σὲ πιστοὺς νὰ συμβουλεύσει, νὰ ἐνισχύσει, νὰ δώσει θάρρος...

Κι ἐνῶ αὐτὰ ἀληθεύουν, ὁ Φώτιος καὶ θαυμαστός καὶ μεγάλος εἶναι. Ἄρα τὸ θαῦμα του βρίσκεται ἄλλοῦ. Βρίσκεται στὴν ἀλήθεια ποὺ ἐξέφρασε, στὴ θεολογία του, στοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἀγῶνες του. Δὲν ἔχει θαυματουργικὲς εἰκόνες, ἀλλὰ ἔχει θαυματουργὴ ἀλήθεια στὰ ἔργα του.

Δὲν συνήθισε ὁ πιστὸς νὰ ζητᾷ παρηγοριὰ στὸν ἅγιο Φώτιο, μὰ συνήθισε καὶ πρέπει νὰ συνηθίσει νὰ ζητᾷ ἀλήθεια. Τὸ θαῦμα του εἶναι ἡ ἀλήθεια του. Αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴ μοναδικότητά του, τὸ μεγαλεῖο του.

Τὸ θαῦμα τῆς φανερώσεως τῆς ἀληθείας, σὲ μία ἐποχὴ εἶναι θαῦμα πιὸ τρανὸ ἀπὸ τὰ συνηθισμένα καὶ προπαντὸς εἶναι δυσθεώρητο, πιὸ δυσνόητο. Οἱ ἀνέτομοι δὲν τὸ συλλαμβάνουν. Ὅσοι δὲν ἔμαθαν νὰ πονοῦν γιὰ τὴν ἀλήθεια τουλάχιστον ὅσο πονοῦν γιὰ τὸ σῶμα τους δὲν τὸ νοιοῦν.

Καὶ ὁμως ἡ φανέρωση τῆς ἀληθείας ἀποτελεῖ κατ' ἐξοχὴν ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο. Τὸ ἅγιον Πνεῦμα μὲ τὶς ἄκτιστες ἐνεργειές του διασπᾷ τὸ φράγμα τῆς ἀνθρωπίνης σχετικότητος, παραμερίζει τὸ πέπλο τῆς ἐγκοσμιότητος, καὶ ἱκανώνει τὸν ἄνθρωπο νὰ θεωρεῖ, νὰ βιώνει τὴν ἀλήθεια βαθύτερα, εὐρύτερα καὶ ἔπειτα νὰ ἐκφράζει τὴ φορικτὴ καὶ θεία τούτη ἐμπειρία.

Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ θαῦμα τῆς ἀληθείας. Αὐτὸ ἀκριβῶς συνέβη καὶ στὸν ἱερό Φώτιο καὶ γι' αὐτὸ τὸν τιμᾶμε ἀπόψε, ὅπως ἡ Ἐκκλησία τὸν τιμοῦσε στὸ παρελθόν καὶ ὅπως θὰ τὸν τιμᾷ εἰς τὸ μέλλον ὅσο αὐτὴ θ' ἀποτελεῖ ἱστορία.

Πόσο τὸ θαῦμα τῆς ἀληθείας εἶναι σπουδαῖο καὶ πόσο ὁ διδάσκαλος εἰς τὸν ὁποῖο τοῦτο συντελέσθηκε εἶναι μέγας, φαίνεται ἀπὸ τοῦτο τὸ ἀπλό: μπορεῖ κανεὶς νὰ σωθεῖ κι ἂς μείνει σωματικὰ χωλός· δὲν μπορεῖ ὁμως νὰ σωθεῖ ὅταν χωλαίνει σοβαρὰ στὴν πίστη, ὅταν χάσει τὴν ἀλήθεια, ὅταν δὲν ἔχει τὴν ἀλήθεια γνήσια, ὅταν ἀμφιβάλει γι' αὐτήν. Κι αὐτὸ διότι σωτηρία, θέωση, μακαριότητα σημαίνει μετοχὴ στὴν ἀλήθεια, στὴ θεία πραγματικότητα. Ἡ κακοδοξία ὁμως εἶναι αὐταπάτη, νομίζει πὸς ἔχει τὴν ἀλήθεια, ἐνῶ δὲν ἔχει τίποτα καὶ γι' αὐτὸ δὲν ὀδηγεῖ στὴ σωτηρία.

Ὁ κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας, ὡς γνήσιος ἐκφραστὴς τῆς ἀληθείας, γίνεται συντελεστής τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, μετέχει στὸ ἔργο τῆς θείας οἰκονομίας γιὰ τὴ σωτηρία καὶ γι' αὐτὸ εἶναι καὶ θεωρεῖται ἅγιος, ἐκλεκτός, ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἅγιος Φώτιος, ποὺ ἔγινε πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τὸ 858.

2. Εὐρύτερη συνειδητοποίηση τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ ἱερός αὐτὸς ἄνδρας ἔσθησε τὸ κακὸ τῆς κακοδοξίας καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία μὲ τοὺς ἀγῶνες καὶ τὴ θεολογία του διαφύλαξε τὴ γνησιότητά της, ποὺ σοβαρὰ κινδύνευσε ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ρώμης καὶ τοὺς θεολόγους τῶν Φράγκων.

Οἱ πάπες τῆς Ρώμης, ἐμβολιασμένοι ἀπὸ κοσμικὲς ἀντιλήψεις, νόθευαν τὸ γεγονός καὶ τὸ θεσμὸ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τὴ νοθεία τούτη, τὴν ἐκκλησιολογικὴ τους ἀρρώστια, δοκίμασαν μὲ τὸν πάπα Νικόλαο (858-867) νὰ τὴν μεταφέρουν δυναμικὰ καὶ στὴν Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία.

Ὅταν ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης ζητοῦσε πρωτεῖο ἐξουσίας, ὅταν ἀπαιτοῦσε δικαιοδοσία σὲ ἄλλη πατριαρχικὴ Ἐκκλησία, σήμαινε πὸς δὲ ζοῦσε γνήσια τὸ γεγονός Ἐκκλησία, πὸς εἶχε τραυματίσει τὸ ἀκήρατο μυστικὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἀντίδραση τοῦ Φωτίου, οἱ σθεναροὶ καὶ θεολογημένοι ἀγῶνες του, δικαίωθηκαν διότι ἀποτελοῦσαν προσπάθεια φανερώσεως τῆς γνήσιας δομῆς τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ ἀφορμὴ τὶς ἀντιεκκλησιαστικὲς ἀξιώσεις τῆς Ρώμης ἔδειχνε ὁ Φώτιος καὶ ὑπογράμμισε τὴ φύση τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ νόημα τῶν ἀγῶνων του δὲν ἔγκειται μόνο στὸ ὅτι ἡ νεοσύστατη Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας δὲν ὑπῆχθη τελικὰ στὴ Ρώμη καὶ στὸ ὅτι φάνηκε πὸς ὁ πάπας δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνει ἐξουσιαστικὰ στὸ θέμα τῆς Ἀνατολῆς, στὰ θέματα ἐπομένως ὄλων τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν. Τὸ θεμελιώδες εἶναι ὅτι πῆρε

νέες διαστάσεις ή θεολογία περι 'Εκκλησίας, ή θεολογία πού άρχισε με τόν 'Ιγνάτιο τόν Θεοφόρο και τώρα ευδύνθηκε με τόν Φώτιο.

Σέ μία τελευταία όσο κι έντυπωσιακή ανάλυση ό Φώτιος εξέφρασε και διέσωσε τήν έννοια τής τοπικής 'Εκκλησίας, μάλιστα δέ σέ σχέση με άλλες τοπικές 'Εκκλησίες. Τό πρωτείο έξουσίας, πού απαιτούσε ή ρωμαϊκή 'Εκκλησία, πλήγωνε επικίνδυνα τήν τοπική 'Εκκλησία. 'Ο έπίσκοπος τής θά μεταβαλλόταν ως ένα σημείο σέ όργανο δικωκτηκό, δηλαδή δέν θά ήταν «εις τόπον Θεοῦ Πατρός», όπως θεολογούσε ό 'Ιγνάτιος, όπως δεχόταν ή 'Ανατολική 'Εκκλησία και κατανοούσε όρθά ό Φώτιος.

Τήν τεράστια σημασία τού προβλήματος αντιλαμβάνεται κανείς όταν αναλογισθεί ότι ή 'Εκκλησία έχει δύο θεμελιώδεις πόλους: τόν «εὐχαριστιακό ρεαλισμό» και τή θεολογία τού έπίσκοπου. Για τούς έξω από τήν 'Εκκλησία μας οι δύο αυτοί πόλοι — πότε ό ένας, πότε ό άλλος ή και οι δύο μαζί — συχνά σκανδάλιζαν, σκανδαλίζον και καταπολεμοῦνται. 'Ακριβώς διότι ούτε χωρίς πραγματική Εὐχαριστία, ούτε χωρίς άληθινό έπίσκοπο πού τήν τελεί υπάρχει 'Εκκλησία.

Στά μέσα τού ένατου αιώνα, όπως και παλαιότερα, οι πάπες έπιχείρησαν τή σμίκρυνση πρακτικά τών άληθινών διαστάσεων τού έπίσκοπου. Τό έργο τού Φωτίου όμως μηδένισε τό σχέδιό τους κι έτσι ό έπίσκοπος έχει στήν 'Ανατολή τις πνευματικές διαστάσεις, πού τού δημιούργησε ή κεφαλή τής 'Εκκλησίας, ό Χριστός.

3. Η έκπόρευση τού 'Αγίου Πνεύματος.

Τό άλλο σέλος τής μεγάλης θεολογικής προσφορής τού Φωτίου βρίσκεται στό πεδίο τής Τριαδολογίας και τής Πνευματολογίας. Οι φράγχοι θεολόγοι, χωρίς ισχυρά όρθόδοξη παράδοση, και οι ρωμαίοι θεολόγοι, με άμφίβολες θεολογικές προϋποθέσεις, δίδασκαν ότι τόν άγιον Πνεῦμα εκπορεύεται και από τόν Υίο. Δίδασκαν τό FILIOQUE πού μερικοί από αυτούς και κυρίως οι φράγχοι τό πρόσθεταν στό σύμβολο τής πίστεως.

'Η 'Ανατολική 'Εκκλησία διαισθανόταν ότι με τή διδασκαλία αυτή νοθευόταν ή πίστη στό Θεό Πατέρα, πού τόν δεχόμεθα μοναδική πηγή τών δύο άλλων προσώπων. Συνειδητά ή άσυνειδητά δηλαδή με τή νέα αυτή διδασκαλία γίνονται δύο οι πηγές, οι άρχές τών προσώπων, ό Πατήρ και ό Υίός· όποτε πρέπει να άμφιβάλλει κανείς και για τήν ένότητα τής θεότητας και για τήν όμουςιότητα τού άγίου Πνεύματος προς τόν Πατέρα και τόν Υίο.

Τό FILIOQUE λοιπόν δέν ήταν γνήσια θεολογική πρόοδος, αλλά μερική ανατροπή τής πίστεως τής 'Εκκλησίας, πού ως τότε είχε κατακτηθεί κι εκφρασθεί με δραματικούς άγώνες και φωτισμό τού άγίου Πνεύματος.

Τόν χαρακτήρα τής νεωτερικισκής αυτής δυτικής διδασκαλίας, τή λανθασμένη βάση τής και τήν ανατρεπτικότητα τής, κατόρθωσε να καταδείξει θεολογικά ό ιερός Φώτιος. Με τή βοήθεια τής Παραδόσεως, τή σύντομη μελέτη και τήν καθοδήγηση τού άγίου Πνεύματος φανέρωσε τήν αλήθεια κι έτσι φάνηκε καθαρά ότι τό FILIOQUE δέ στηρίζεται, δέν είναι πραγματικότητας, είναι φανταστική αλήθεια και γι' αυτό θέτει σέ κίνδυνο σοβαρό τήν ίδια τή σωτηρία εκείνου πού τήν αποδέχεται.

Οι συνέπειες τής θεολογίας αυτής στη ζωή και τό φρόνημα τών πιστών έγιναν γρήγορα σαφείς: μετά τόν ένατο αιώνα ή όρθόδοξος 'Εκκλησία έχει σαφέστερη άπ' όσο πριν συνείδηση τού τρόπου τής εκπορεύσεως τού άγίου Πνεύματος, και είναι άπόλυτα σύμφωνη πώς τό FILIOQUE συνιστά κακοδοξία. 'Ακόμα και οι δυτικοί έκτοτε προσπαθοῦν να έρμηνεύουν τό FILIOQUE τους έτσι ώστε να μη νοθεύεται ή τριαδολογία. Αυτά όφείλονται στόν ιερό Φώτιο, πού και γι' αυτό λειτουργεί στήν 'Εκκλησία ως μέγας Πατήρ και Διδάσκαλός τής.

4. Τό πρωτείο αλήθειας.

'Εάν ή θεώρηση τού προσώπου και τής θεολογίας τού ιερού Φωτίου γίνει με πρόσιμα ευρύτερα, πού όμως δέν θά παραμορφώνει τό πρόσωπο και τή συμβολή του, τότε θά κάνουμε διαπίσωση μεγάλης σημασίας.

'Ενώ οι ρωμαίοι έπίσκοποι ήσαν αυτοί πού γενικά διεκδικούσαν πρωτείο, ή 'Εκκλησία, 'Ανατολική και Δυτική, αποδέχθηκε τότε άμεσα ή έμμεσα τή θέση και τή θεολογία τού Φωτίου. Οι ρωμαίοι έπίσκοποι ζητούσαν να επιβληθούν, νομίζοντας πώς έχουν ειδική γι' αυτό έξουσία. Δέν είχαν όμως αλήθεια γνήσια να επιβάλλουν γι' αυτό ούτε κι έξουσία στις άλλες 'Εκκλησίες. 'Ο Φώτιος, έχοντας τήν Παράδοση, προσπάθησε να φανερώσει και φανέρωσε τήν αλήθεια τή σχετική με τά προβλήματα τής εποχής. Δέ μιλούσε για έξουσία· μοχθούσε για τήν αλήθεια, πού μόνη αυτή έξασφαλίζει τή σωτηρία. Τό γεγονός όμως ότι ή αλήθεια δόθηκε στό Φώτιο πού μοχθούσε γι' αυτήν και όχι στους πάπες πού ζητούσαν έξουσία, σημαίνει ότι ό Φώτιος είχε πρωτείο και όχι οι πάπες, σημαίνει ότι τού Φωτίου και όχι τών παπών ή άποψη έπρεπε να επικρατήσει, ή θεολογία τού Φωτίου έπρεπε να υιοθετηθεί· οι πιστοί έπρεπε να φρονοῦν, να ζοῦν όπως φρονοῦσε ό Φώτιος. 'Επομένως στήν 'Εκκλησία ό κανόνας είναι να επιβάλλεται ή αλήθεια και αυτός πού εκφράζει τήν αλήθεια.

Τούτο είναι αυτόνομο διότι έσχατο μέτρο και κριτήριο στήν 'Εκκλησία είναι ή αλήθεια. Τά προνόμια και τά πρωτεία έξαρτώνται μόνο από τήν αλήθεια. Γι' αυτό και άλλου είδους πρωτεία στήν 'Εκκλησία δέν υπάρχουν. 'Υπάρχει μόνο τό πρωτείο τής αληθείας, πού τόν ένατο αιώνα δόθηκε από τό Θεό στό πρόσωπο τού Φωτίου.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΓΓΑΜΟΥ ΚΑΙ ΑΓΑΜΟΥ ΒΙΟΥ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

(ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΓΡΑΦΗΝ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΙΕΡΟΥΣ ΚΑΝΟΝΑΣ)*

Εἰς ὄλους εἶναι γνωστὴ ἡ δυσχέρεια διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ παρόντος θέματος, ὅχι μόνον διότι πρόκειται περὶ συγκρίσεως τῶν δύο τούτων εἰδῶν τοῦ ἐπιγείου βίου τῶν Χριστιανῶν, τοῦ ἐγγάμου δηλ. καὶ τοῦ ἀγάμου, ἀλλὰ καὶ διότι πολλακίς τονίζεται ἰδιαίτερος ἢ μία ἢ ἄλλη πλευρὰ αὐτοῦ, ἀναλόγως καὶ τῆς προτιμήσεως, ἢ τῆς τάξεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει ἕκαστος. Διὰ τοῦτο εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς τὸ καλλίτερον, ἢ καλλίτερα μέθοδος, εἶναι νὰ παραμερίζη κανεὶς τὰς προσωπικὰς προτιμήσεις καὶ κρίσεις καὶ νὰ ἀναζητῆ πέρα ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα δεδωμένα καὶ μέτρα νὰ στηριχθῆ εἰς μίαν ἀνωτέραν αὐθεντίαν, ἢ ὅποια εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἀπὸ ὄλους.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν σύντομον αὐτὴν ἐξέτασιν τοῦ παρόντος θέματος ἐκρίναμεν ὀρθὸν νὰ βασισθῶμεν κυρίως εἰς τὴν Ἁγ. Γραφήν καὶ τοὺς Ἱεροὺς Κανόνας τῆς Ἐκκλησίας μας¹, ἐπειδὴ

* Εἰσηγήσεις λεχθεῖσα εἰς τὸ Ἱερατικὸν συνέδριον τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἀρτης.

1. Διὰ τοὺς αὐτοὺς προμνημονευθέντας λόγους δὲν θὰ βασισθῶμεν εἰς προσωπικὰς γνώμας μεμονωμένων πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, διότι εἶναι δυνατὸν διὰ τὴν γνώμην ἑνὸς πατρὸς νὰ εἴπῃ τις —ὅπως ἐβρέθησαν καὶ εἶπον—, ὅτι τὰ γράφει διὰ μίαν ὠρισμένην ἐποχὴν, ἢ ἀπὸ προσωπικοῦς λόγους προκαλούμενος. Καὶ ἀπὸ τοὺς Ἱ. Κανόνας θὰ χρησιμοποιήσωμεν μόνον ἐκείνους, ποὺ ἐθεοπίσθησαν ἢ ἐπεκυρώθησαν ἀπὸ τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους. Διότι μόνον οἱ κανόνες αὗτοι εἶναι πράγματι κανόνες τῆς Ἐκκλησίας ὁλοκλήρου καὶ ὅχι μίᾳς τοπικῆς Ἐκκλησίας. Πρὸβλ. Η α ν. Μ π ο ὑ μ η, τὸ κῶρος καὶ ἡ ἰσχύς τῶν ἱερῶν κανόνων, Ἀθήναι 1975, σελ. 8 ἐξ.

Τὸ πρωτεῖο ἀληθείας, ποὺ μποροῦμε νὰ τὸ διαπιστώσουμε καὶ νὰ τὸ παρακολουθήσουμε σὲ ὅλη τὴν ἱστορικὴ πορεία τῆς Ἐκκλησίας, δὲ σχετίζεται μὲ τόπο, γιατί τὸ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ. Δὲ συμβιβάζεται μὲ ἀξιώσεις κοσμικὰς, μὲ διεκδικήσεις προνομίων, διότι ὁ Θεὸς ἀδιαφορεῖ γι' αὐτὰ.

Καὶ ἡ Ἐκκλησία εἰδικὰ σήμερα, ποὺ ταλαιπωρεῖται μεταξὺ ἐκκλησιαστικοφανῶν σχημάτων, καιρικῶν παραδοσιακῶν μορφῶν, συγχρόνων προβλημάτων καὶ ἀληθείας, θὰ κερδίσει στὴν πνευματικὴ αὐτὴ πάλη ζωῆς καὶ θανάτου, μόνον ἐὰν ἀκολουθήσῃ τὰ ἴχνη τοῦ ἱεροῦ Φωτίου, ἐὰν δηλαδὴ ζῆσῃ τὴ γνήσια Παράδοσός της, ἐὰν θυσιασθεῖ γιὰ τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς, ἐὰν δείξῃ ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη στὸ φωτιστικὸ ἄγιο Πνεῦμα. Γένοιτο.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
Καθηγητῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

τὰ ἱερὰ αὐτὰ κείμενα ἔχουν υἱοθετηθῆ καὶ ἐπικυρωθῆ ἀπὸ οἰκουμενικὰς συνόδους, ἔχουν τὴν καθολικὴν ἀναγνώρισιν τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ σπουδαιότερον κέκτηνται τὴν θεῖαν ἐπιστασίαν καὶ τὴν θεῖαν αὐθεντίαν.

Καὶ ἐπειδὴ τάξις ἀρχαία λέγει: «Ἀπὸ Θεοῦ ἀρχεσθαι», ἃς λάθωμεν ἐν πρώτοις ὑπ' ὄψιν καὶ ὡς ἀφετηρίαν τὴν γνώμην τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ², τοῦ Δημιουργοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὁ ὁποῖος λέγει: «Ὁ ὁ κ α λ ὁ ν εἶναι τὸν ἀνθρώπον μόνον ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν» (Γεν. 2,18). Μᾶς λέγει: ὁ Θεὸς «ὅτι δὲν εἶναι καλόν, εὐχάριστον³, ὠραῖον πρᾶγμα νὰ διαδιοῖ, νὰ διακίμῃ ὁ ἀνθρώπος ἕρημος καὶ μόνος του» καὶ προσθέτει: «Διὰ τοῦτο ἃς δώσωμεν εἰς αὐτόν ἕνα βοηθόν, ἕνα σύντροφον, ὅμοιον μὲ αὐτόν». Ἀπὸ αὐτὸ τὸ χωρίον εὐχερῶς θὰ ἠδύνατό τις νὰ συμπεράνῃ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι ὁ ἐγγαμὸς βίος παρ' ὅλας τὰς δυσκολίας του ἔχει: «καὶ τὰ καλὰ του», εἶναι περισσότερο εὐχάριστος ἀπὸ τὸν μονῆρη, ἀπὸ τὸν ἀγαμὸν βίον. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ὁ ἐγγαμὸς βίος εἶναι καὶ ὁ κανὼν εἰς τὴν ἐπίγειον φάσιν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Βεβαίως ἐνταῦθα πρέπει νὰ παρατηρηθῆ, ὅτι ὁ ἐγγαμὸς βίος εἶναι ὁ πλέον εὐχάριστος, ὁ πλέον εὐκόλος, ἐφ' ὅσον καὶ οἱ δύο σύζυγοι «ταιριάζουν», κατὰ τὸ κοινῶς λεγόμενον. Ἡ Π. Διαθήκη πάλιν ἐπ' αὐτοῦ λέγει: «Ὁς εἶρε γυναῖκα ἀγαθὴν, εἶρε χάριτας, ἔλαβε δὲ παρὰ Θεοῦ ἰλαρότητα» (Παρμ. 18,22). Ἦτοι: Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος εὗρηκε καλὴν καὶ ἐνάρετον σύζυγον, εὗρηκε χάριτας, δωρεὰς εἰς τὴν ζωὴν, ἔλαβε δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ εὐφροσύνην⁴. Καὶ ἀλλαχοῦ τονίζει: «Σοφαὶ γυναῖκες ὠκοδόμησαν οἴκους» (Παρμ. 14,1) καὶ «Γυνὴ ἀνδρεία στέφανος τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς» (Παρμ. 12,4)⁵.

2. Ὁ Θεὸς ὡς δημιουργὸς τοῦ ἀνθρώπου γνωρίζει καλλίτερον παντὸς ἄλλου τὰς προϋποθέσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπραϊτήτοι διὰ τὴν καλλίτερον διαβίωσιν τοῦ ἀνθρώπου.

3. Πρὸβλ. Ἀρχιμ. Ἰω ἡ λ Γ ι α ν ν α κ ο π ο ὑ λ ο υ, Ἡ Γένεσις, Β' Ἔκδ., Ἀθήναι 1960, σελ. 52.

4. Ἡ Σοφία Σειράχ ἐπ' αὐτοῦ θὰ εἴπῃ: «Γυνὴ ἀνδρεία (= ἐνεργητικὴ καὶ ἐνάρετος, κατὰ τὸν Β α σ. Β ε λ λ α ν, Ἀπάνθισμα ρητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, Ἀθήναι 1951, σελ. 51, ὁπ. 3) εὐφραίνει τὸν ἄνδρα αὐτῆς καὶ τὰ ἔτη αὐτοῦ πληρώσει ἐν εἰρήνῃ» (Σοφ. Σειράχ 26,2). Καὶ ἀλλαχοῦ: «Γυναὶκὸς ἀγαθῆς μακάριος ὁ ἀνὴρ καὶ ἀριθμὸς τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ διπλάσιος» (Σοφ. Σειράχ 26,1).

5. Ἐὰν ὁμοῦ συμβαίῃ τὸ ἀντίθετον, τὰ πράγματα βεβαίως δὲν εἶναι καθόλου εὐχάριστα. Αἱ Παραομιαί: Σολομώντος ἐπ' αὐτοῦ λέγουν: «Ὡσπερ ἐν ἔσθλῳ σκόλῃξ, οὕτως ἄνδρα ἀπόλ-

«Ότι ὁ ἔγγαμος βίος εἶναι περισσότερον εὐχερής, εὐκολος καὶ διὰ τοῦτο ἀποτελεῖ καὶ τὸν κανόνα εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν, φαίνεται καὶ ἀπὸ τοῦς λόγους τοῦ Κυρίου ἐν Ματθ. 19,11 ἐξ., ὅπου λέγει: «Οὐ πάντες χωροῦσιν τὸν λόγον τούτον (τ.ἔ. τὸ «οὐ συμφέρει γαμήσαι»), ἀλλ' οἷς δέδοται». Ἦτοι: «Δὲν χωρεῖ εἰς τὸ μυαλό καὶ εἰς τὴν καρδιά ἔλθων ὁ λόγος αὐτὸς τῆς ἀγαμίας, ἀλλ' ἔκτεινοι μόνον τὸν νοιώθουν καὶ τὸν ἐγκολπώνονται, εἰς τοῦς ὁποίους ἔχει δοθῆ ἀπὸ τὸν Θεὸν ὡς χάρισμα νὰ μείνουν ἀγαμοί»⁶.

Δι' αὐτῶν θεθαίως, τὰ ὅποια εἶπομεν μέχρι τώρα, ἔχοντες ὡς ἀφετηρίαν τὸ χωρίον «Οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον», δὲν σημαίνει, ὅτι εἶναι ἀμαρτία ἢ ὅτι εἶναι ἀδύνατον τὸ νὰ μένη τις ἀγαμος. Καὶ εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ σημειώσωμεν τοῦτο, διότι ὁ Θεὸς δὲν λέγει: «Ἀδύνατον εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον», ἢ «Οὐ πρόπον εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον». Ἀπλῶς μόνον καὶ γενικῶς, μετὰ μεγάλης μάλιστα διακριτικότητος, λέγει: «Οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον». Ἐδῶ ὅμως θὰ σταματήσωμεν τὴν ἐξέτασιν τοῦ χωρίου τούτου. Θὰ ἐπανέλθωμεν δὲ κατωτέρω εἰς τὴν θαυτέραν ἐννοιαν αὐτοῦ. Πρὸς τὸ παρὸν μᾶς ἀρκεῖ τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τὸ ἐν λόγῳ χωρίον, δὲν χαρακτηρίζεται οὔτε ὡς καλὸν οὔτε ὡς ἀδύνατον ἢ ἀγαμία.

Ἐκτὸς ὅμως τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τῆς Π. Διαθήκης ἔχομεν καὶ λόγους τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὅπου θετικῶς πλέον δηλοῦται ἡ δυνατότης τῆς ἀγαμίας, καὶ δίδεται ἡ ἀδεια πρὸς ἀσκήσιν αὐτῆς, ἐφ' ὅσον θεθαίως ἔχει τις τὴν κλίσιν. Λέγει συγκεκριμένως ὁ Κύριος: «Εἰσὶ γὰρ εὐνοῦχοι οἵτινες ἐκ κολίβιας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτω... καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι (τ.ἔ. ἐγκρατεῖς, ἀγαμοί)⁷, οἵτινες εὐνοῦχισαν ἑαυτοὺς (ἦτοι, ἀπαρνήθησαν τὸν γάμον καὶ ἐγκρατεύθησαν) διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» (τ.ἔ. διὰ νὰ ἐργασθῶν χωρὶς περισπασμοῦς διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ). Καὶ ἐν συνεχείᾳ προσθετεῖται: «Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω». Ἦτοι: «Ὅποιος μπορεῖ νὰ νοιώσῃ καὶ νὰ θάλλῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὸν λόγον αὐτὸν τῆς ἐγκρατείας καὶ ἀγαμίας, ἅς τὸ πράξῃ».

λυσι: γυνή κακοποιός» (Παροιμ. 12,4). Ὅπως δηλ. τρώγει τὸ σκυλῆκι τὸ ξύλον, τοιοῦτοτρόπως καταστρέφει καὶ ἡ ἀσωτος καὶ ἀσύνετος γυνὴ τὸν ἄνδρα τῆς. Διὰ τοῦτο καὶ προσθέτουν ἀλλαχοῦ: «Κρεῖσσον οἰκεῖν ἐν γῆ ἐρήμῳ ἢ μετὰ γυναικὸς μαχίμου καὶ γλωσσώδους καὶ ὀργίλου» (Παροιμ. 21,19). Τ.ἔ. εἶναι καλλίτερον νὰ κατοικῆ κάποιος μόνος του εἰς τὴν ἔρημον, παρὰ νὰ κατοικῆ μετὰ γυναικῶ φίλεριν (= κυγατζοῦ), γλωσσῶ καὶ θυμῶδη. (Πρβλ. καὶ Παροιμ. 25,24, Παροιμ. 27,15 καὶ Σοφ. Σειράχ 25,16).

6. Π α ν. Τ ρ ε μ π ε λ α, Ἰπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, Ἀθήναι 1951, σελ. 358-359.

7. Ἐνταῦθα ὀφείλομεν νὰ κἀνωμεν τὴν διευκρίνισιν, ὅτι εὐνοῦχοι εἶναι οἱ ἐγκρατεῖς καὶ ὅχι ἔκτεινοι, οἱ ὅποιοι θιαίως καὶ ἐγκληματικῶς ἀρρωτηριάζουν ἑαυτοὺς σωματικῶς. Εἰς τὴν διευκρίνισιν αὐτὴν μᾶς βοηθοῦν καὶ οἱ κβ', κγ' καὶ κδ' ἀποστολικοὶ κανόνες.

Ἦτοι δὲ οὔτε ἀδύνατος εἶναι ἡ ἀγαμία, οὔτε ἀμαρτία, δηλοῦται καὶ εἰς τοῦς λόγους τοῦ Ἁπ. Παύλου, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν Α' Κορ. (7,1 ἐξ.) Ἐπιστολὴν λέγει: «Περὶ ὧν ἐγράψατε, κ α λ ὲ ν ἄνθρωπον γυναικὸς μὴ ἀπτεσθαι». Καὶ κατωτέρω: «Θέλω δὲ πάντας ἄνθρώπους εἶναι ὡς καὶ ἑμαυτὸν' ἀλλὰ ἕκαστος ἴδιον ἔχει χάρισμα ἐκ Θεοῦ, ὁ μὲν οὕτως, ὁ δὲ οὕτως». Καὶ πάλιν: «Λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, καλὸν αὐτοῖς ἐὰν μείνωσιν ὡς καγῶ»⁸. Βλέπομεν δηλαδὴ εἰς τοῦς ἀνωτέρω λόγους τοῦ Ἁπ. Παύλου, ὅτι ὅχι μόνον δὲν ὑποδιβάσσεται ἢ δὲν καταδικάζεται ἡ ἀγαμία, ἀλλὰ καὶ προτιμᾶται καὶ ἐπὶ πλέον συνιστᾶται ὑπ' αὐτοῦ. Διότι λέγει εἰς τοῦς χριστιανούς ὅτι εἶναι «καλόν», ἐὰν μείνουν ἀγαμοί, ὅπως καὶ αὐτός. Ὑπογραμμίζομεν δὲ τὸ γεγονός, ὅτι χρησιμοποιεῖ μάλιστα τὴν λέξιν «καλόν».

Τίθεται ὅμως τὸ θέμα: Προηγουμένως εἶδομεν, ὅτι ὁ Θεὸς λέγει, «Οὐ κ α λ ὲ ν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον», καὶ ἐδῶ ὁ Ἁπ. Παῦλος γράφει, «λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, κ α λ ὲ ν αὐτοῖς ἐστιν, ἐὰν μείνωσιν ὡς καγῶ». Ἄρα δύναται νὰ διερωτηθῆ τις, τὰ δύο ταῦτα χωρὶα ἔρχονται εἰς ἀντίφασιν καὶ ἀντίθεσιν μεταξύ των; Ἴσως ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ δίδεται αὕτη ἡ ἐντύπωσις. Ἐὰν ὅμως μελετήσωμεν αὐτὰ προσεκτικώτερον, θὰ ἴδωμεν, ὅτι ὅχι μόνον δὲν ἔρχονται εἰς ἀντίφασιν, ἀλλὰ ὅτι δίδεται ἡ ἀφορμὴ νὰ ἐξαγάγωμεν καὶ ἄλλα τινα θεμελιώδη καὶ χρήσιμα συμπεράσματα. Ὅπως:

1) Ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λεχθέν, «οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον», δὲν ἀναφέρεται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὸν ἔγγαμον βίον, ἀλλὰ γενικώτερον εἰς τὴν κοινωνικὴν συμβίωσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι δηλ. δὲν εἶναι ὠραῖον ὁ ἄνθρωπος νὰ εἶναι μόνος του ἐπάνω εἰς τὸν κόσμον. Ἄλλως τε εἰς τὴν περίοδον, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἐλέχθη, ὅτε δηλ. ὁ Ἀδάμ εὐρίσκατο εἰς τὴν παραδείσιον προπρωτικὴν κατάστασιν, ὁ ἔγγαμος βίος τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶχε τὴν μορφήν αὐτὴν, τὴν ὁποῖαν ἔλαβε μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὔας καὶ τῆς ἐκδιώξεως αὐτῶν ἀπὸ τὸν παράδεισον.

Ἐξ ἄλλου καὶ μόνον μας ἀναγνωρίζομεν, ὅτι ἡ ἀπομόνωσις, ἢ μοναξιά εἶναι «κακὸ πρᾶγμα». Ἡ ἄνευ κοινωνίας μετὰ τοῦ Θεοῦ ἢ τῶν ἀνθρώπων διαβίωσις ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι ἀφόρητος, εἶναι κόλασις.

2) Ὅτι γράφοντας ὁ Ἁπ. Παῦλος τὸ «Λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, καλὸν αὐτοῖς ἐστιν, ἐὰν μείνωσιν ὡς καγῶ», δὲν ἐννοεῖ νὰ μείνουν ἀπλῶς ἀγαμοὶ καὶ χῆρες. Ἐὰν ἤθελε νὰ εἶπῃ μόνον αὐτό, θὰ ἔγραφε: «Λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, καλὸν αὐτοῖς ἐστιν, ἐὰν μείνωσιν οὕτω», ὅπως δηλ. εἶναι. Δὲν λέγει ὅμως αὐτό, ἀλλὰ προσδιορίζει, «ἐ ἂ ν μ ε ἰ-

8. Πρβλ. καὶ Α' Κορ. 7, 25-26: «Περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω, γνώμην δὲ δίδωμι ὡς ἡλεημένος ὑπὸ Κυρίου πιστὸς εἶναι. Νομίζω οὖν τοῦτο καλὸν ὑπάρχειν διὰ τὴν ἐνεστώσαν ἀνάγκην, ὅτι καλὸν ἄνθρωπον τὸ οὕτως εἶναι».

ν ω σ ι ν ὡ ς κ α γ ῶ ». Ὁ Ἄπ. δὲ Παῦλος δὲν ἔμεινεν ἀπλῶς καὶ μόνον ἄγαμος (π.χ. διότι «ἔτσι ἤθελε», ἢ διότι ἦτο ὀκνηρός), ἀλλὰ ἔμεινεν ἄγαμος, διότι εἶχε κάποιον σκοπὸν, εἶχε γὰρ ἐκπληρώσει κάποιαν σπουδαίαν ἀποστολήν. Ἄς ἐνθυμηθῶμεν ἐδῶ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου: «Εἰσὶν εὐνοῦχοι, ὅστινες εὐνοῦχισαν ἑαυτοὺς (ἦτοι, ἀπρηγήθησαν τὸν γάμον) διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν», τ.ἔ. διὰ γὰρ ἐργασθῶν χωρὶς οἰκογενειακούς περισπασμούς καὶ φροντίδας διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ἐπομένως λέγει μὲν ὁ Παῦλος, ὅτι εἶναι καλὸν ἢ ἀγαμία, ἀλλὰ ὅταν αὐτὴ εἶναι κατὰ Χριστὸν καὶ διὰ Χριστόν, διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἔκαμε καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος.

Ἄρα ἡ ἀγαμία ὀφείλει γὰρ ἔχει κάποιον ἀνώτερον σκοπὸν, γὰρ εἶναι δὲ κατὰ Χριστόν. Ἐφ' ὅσον εἶναι κατὰ Χριστόν θὰ ἡδυνάτῃ τις ἀκόμη γὰρ προσθήσῃ καὶ τὰ ἐξῆς: Ὅτι ὁ ἄγαμος δὲν εἶναι μόνος. Ἐχει πλησίον του τὸν Χριστόν, καὶ μάλιστα παντοδύναμον βοηθόν. Βοηθὸν δὲ «κατ' αὐτόν», ὅμοιον μὲ αὐτόν. Διότι καὶ ὁ Χριστὸς ἔλαβε τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος ὅμοιος μὲ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐπομένως καὶ εἰς τὸν κατὰ Χριστόν μένοντα ἄγαμον πραγματοποιεῖται, εὐρίσκει τὴν ἐκπληρώσιν του τὸ λεχθέν, «Ὁ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον» ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν». Καὶ πράγματι αὐτόν τὸν ἀνεκτίμητον καὶ μόνιμον βοηθὸν ἔστειλε εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ὁ Θεός.

Ἐν τῷ αὐτῇ περιπτώσει συμπεραίνομεν, ὅτι τὸ «οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον» δὲν ἔχει κ α μ μ ί α ν ἰ σ χ ὺ ν διὰ τὸν ἄγαμον, ὁ ὅποιος ζῆ ἐν Χριστῷ καὶ ἐν κοινωνίᾳ μετὰ τῶν ἄλλων χριστιανῶν. Ἀντιθέτως δὲ εἶναι καὶ «καλὸν» ἢ τῷ αὐτῇ ἀγαμία, διότι εἰς τὸν ἄγαμον μένει καιρὸς, διὰ γὰρ φροντίζῃ, πῶς θὰ ἀρέσῃ εἰς τὸν Κύριον. Λέγει σχετικῶς ὁ Ἄπ. Παῦλος: «Ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ ὁ δὲ γαμήσας (= ὁ ἔγγαμος) μεριμνᾷ

τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί» (Α' Κορ. 7, 32-33). Τὰ αὐτὰ λέγονται καὶ περὶ τῆς ἀγάμου καὶ ἐγγάμου γυναικὸς ἐν Α' Κορ. 7,34.

Καὶ ἐὰν θὰ ἠθέλομεν γὰρ προχωρήσωμεν περαιτέρω μετὰ τὰ ἀνωτέρω, θὰ ἡδυνάμεθα γὰρ εἰπωμεν, ὅτι καλλιτέρα εἶναι ἢ κατὰ Χριστόν ἀγαμία παρὰ ὁ γάμος. Διότι διὰ μὲν τοῦ Ἄπ. Παύλου ἔχομεν τὴν διαθεθαίωσιν ὅτι εἶναι κ α λ ὸ ν ἢ κ α τὰ Χ ρ ι σ τ ὸ ν ἄ γ α μ ί α, ἐνῶ διὰ τῆς Π. Διαθήκης δὲν ἔχομεν τὴν διαθεθαίωσιν, ὅτι ἀναφέρεται τὸ «οὐ καλὸν» στὴν ἀγαμία ὀπωσθήποτε, ἀντιθέτως ἔχομεν ἐνδείξεις, ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὴν μοναξιάν, εἰς τὸν ἀπομεινωμένον καὶ ἀντικοινωνικὸν βίον. Ὅτι δὲ ἢ κατὰ Χριστόν ἀγαμία εἶναι προτιμότερα τοῦ γάμου, φαίνεται καὶ ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Ἄπ. Παύλου, ὁ ὅποιος λέγει: «Ὅστε καὶ ὁ ἐγκαμίζων καλῶς ποιεῖ, ὁ δὲ μὴ ἐγκαμίζων κ ρ ε ἰ σ σ ο ν ποιεῖ» (Α' Κορ. 7,38). Πρὸλ. καὶ Α' Κορ. 7,40.

Βεβαίως ὁ Ἄπ. Παῦλος δὲν πρέπει γὰρ λησμονῶμεν, ὅτι χρησιμοποιεῖ καὶ ἓνα ἄλλο «κρείσσον». Λέγει συγκεκριμένως: «Κρεῖττον ἐστὶν γαμεῖν ἢ πυροῦσθαι» (Α' Κορ. 7,9). Τ.ἔ. κάμνων σύγκρισιν μετὰξὺ γάμου καὶ ἀγαμίας, λέγει, ὅτι εἶναι προτιμότερον γὰρ ὑπανδρεύεσθαι, γὰρ νυμφεύεται κάποιός παρὰ γὰρ μένει ἄγαμος, ὅταν πυροῦται, ὅταν φλέγεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς σαρκός. Ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει κάποιος τὸ χάρισμα, τὴν ἀνωθεν κλήσιν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν κλίσιν τῆς ἀγαμίας, τότε ἂς νυμφεύεται. Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος λέγει σχετικῶς: «εἰ πολλὴν ὑπομένεις δίαν, καὶ πύρωσιν, ἀπαλλάγηθι πόνων καὶ ἰδρώτων, μήποτε καὶ περιτραπής (= παρεκτραπής)»⁹.

(Συνεχίζεται) ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΠΟΥΓΜΗΣ, Δρ. Θ.

9. Ἐπόμνημα εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολήν, P.G. 61, 153-154.

Ν Ε Κ Ρ Ο Λ Ο Γ Ι Α Ι

'Ο πρώην Θεσσαλονίκης ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ (†)

Τὴν 14ην 'Ιουλίου ἐ.ἔ. ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ ὁ Μητροπολίτης πρώην Θεσσαλονίκης Κυρὸς Παντελεήμων (κατὰ κόσμον Γεώργιος Παπαγεωργίου).

'Ο ἐκλιπὼν ἐγεννήθη ἐν Κρανιδίῳ Ἐρμιονίδος τὸ 1902. Ἀριστοῦχος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ὑπηρέτησε κατ' ἀρχὰς ὡς γραμματεὺς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν καὶ εἶτα ὡς Πρωτοσύγκελλος τοῦ Μητροπολίτου Καρυστίας Παντελεήμονος Φωστείνῃ.

Τὸ 1928 μετέβη εἰς Ἀμερικὴν δι' εὐρυτέρας σπουδὰς εἰς τὴν Θεολογίαν καὶ τὴν Φιλοσοφίαν, διακούσας τὰ σχετικὰ μαθήματά ἐπὶ τριετίαν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Φιλαδέλφειας.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν Ἀμερικῇ παραμονῆς του ἀνέπτυξε πλουσίαν ποιμαντικὴν δραστηριότητα εἰς ἐποχὴν, μάλιστα, δεινῆς διαιρέσεως τοῦ ἐκεῖ Ἑλληνισμοῦ. Ἀνεδείχθη δὲ πολιτιμώτατος βοηθός, τοῦ, πρὸς εἰρήνευσιν τῶν διεστώτων ἀποσταλέντος, τότε Μητροπολίτου Κορινθίας Δαμασκηνοῦ.

Τὸ 1930 ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας καὶ ὑπηρέτησεν ὡς ἱεροκλήρυξ Ἀττικῆς μέχρι τὸ 1936, ὅτε ἐξελέγη Βοηθὸς Ἐπίσκοπος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν ὑπὸ τὸν τίτλον τῆς πάλαι ἐπισκοπῆς Ταλαντίου. Τὸ δὲ 1941, ἐν καιρῷ χρισίμῳ, ἐξελέγη Μητροπολίτης Ἐδέσσης καὶ Πέλλης.

'Ὡς Μητροπολίτης Ἐδέσσης, κατὰ τὴν ἐπάρατον κατοικικὴν περίοδον, εἰργάσθη ἀόκνως, ἐκτεθεὶς πολλάκις εἰς προσωπικὸν κίνδυνον, διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ποιμνίου του, ἐπιδείξας ἔθναρχικὰς ἰκανότητας.

'Ἡ ὅλη δραστηριότης του ἐποίησε τσαυτὴν ἐντύπων εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὥστε ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν δυσκολωτάτην ἀποστολὴν εἰς τὴν ἄρτι ἀπελευθερωθεῖσαν, ἐκ τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς, Δωδεκάνησον, ἀφορῶσαν εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐκεῖ τεσσάρων Μητροπόλεων, ἧτις ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας. Τὸ μέγε-

θος τῆς προσφορᾶς τοῦ ἐκλιπόντος Ἱεράρχου καταφαίνεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ Δῆμος Ροδίων, διὰ λόγους εὐγνωμοσύνης, ὠνόμασε μίαν τῶν κεντρικῶν ὁδῶν τῆς πόλεως εἰς ὁδὸν «Πατριαρχικοῦ Ἐξάρχου Παντελεήμονος».

Τὸ 1951 κατεστάθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης. Εἰς τὴν νέαν του θέσιν ὁ αἰόδιμος Μητροπολίτης ἀνέπτυξε σπουδαίαν καὶ ποικίλην ποιμαντικὴν δραστηριότητα, ἀναδειχθεὶς εἰς τῶν ἰκανοτέρων Μητροπολιτῶν τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ διακονία αὐτῆ διακινεῖται μὲ τὴν ἴδρυσιν Ἱ. Μονῶν, Οἰκοτροφείων, Ὀρφανοτροφείων, κατασκηνώσεων καὶ ἄλλων εὐαγῶν Ἱδρυμάτων. Ἐπίσης ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἀνηγγέρθη τὸ νέον Μητροπολιτικὸν Μέγαρον. Πρωτοβουλία του, τέλος, ἰδρῦθη Ἀντικαρκινικὸν Νοσοκομειακὸν Ἰνστιτούτον καὶ ἐπεξετάθη τὸ Χαρίσιον Γηροκομεῖον εἰς νέα κτίρια.

'Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Διορθόδοξον καὶ Διαχριστιανικὸν χώρον ἡ παρουσία τοῦ ἀειμνήστου ὑπῆρξε σημαντικὴ. Ἐξεπροσώπησε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος εἰς πολλὰ συνέδρια ἐν Ἀγγλίᾳ, Ἀμερικῇ, Γαλλίᾳ, Νορδηγίᾳ καὶ ἄλλαχού. Λόγῳ δὲ τῆς τοιαύτης δράσεώς του ἐγένετο ἔξω τῆς Ἑλλάδος εὐφῆμως γνωστός.

Εἰς ἔνδειξιν σεβασμοῦ καὶ ἐκτιμῆσεως διὰ τὸ θεολογικὸν καὶ ποιμαντικὸν αὐτοῦ ἔργον ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ἀνεκήρυξε αὐτὸν ἐπίτιμον διδάκτορα ἐν ἔτει 1962.

Ἐκ τοῦ Θρόνου του ἀπεμακρύνθη τὸ 1968 ὑπὸ τῆς τότε ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, ἐφησυχάσας ἔκτοτε εἰς Ἀθήνας.

'Ο μακαριστὸς Ἱεράρχης ὑπῆρξεν ὡς ποιμενάρχης ὑπόδειγμα πατρὸς φιλοστόργου, αὐστηροῦ καὶ ἀπολύτου τηρητοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως. Διαθέτων μεγάλας ἡγρετικὰς ἀρετὰς κατώρθωνε γὰ μεταμορφώνη εἰς ἔργα πάντας τοὺς δραματισμούς του διὰ τὸ καλὸν τοῦ ποιμνίου του.

Αἰωνία αὐτοῦ ἡ μνήμη!

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Σ. ΜΑΡΙΔΑΚΗΣ (1889 - 1979) (†)

Σκληρόν πλήγμα διά τήν 'Ακαδημίαν 'Αθηνών, ὁ θάνατος τοῦ Γεωργίου Μαριδάκη, τοῦ σοφοῦ νομομαθοῦς, τοῦ μεγάλου Δασκάλου καί τοῦ ἀκεραίου καί ἀγνοῦ ἀνθρώπου. Ὁ θάνατος αὐτοῦ ἀφήγει κενόν, τὸ ὁποῖον δὲν ἀναπληρώνεται καί δὲν ἐπιτρέπει περιθώρια παρηγορίας.

Καί αὐτό, διότι μὲ τὸν θάνατον τοῦ Μαριδάκη κλείνει μία ἐποχὴ διὰ τήν ἑλληνικὴν νομικὴν ἐπιστήμην καί διὰ τήν ὅλην παιδείαν τοῦ τόπου,—μία ἐποχὴ ἀνεπανάληπτος καί πλήρης νοσταλγίας διὰ κἀθε τι πού ἀφορᾷ εἰς τήν Γνώσιν, ἀλλὰ καί εἰς τὸ ἦθος καί εἰς τήν Εὐπρέπειαν, ἀκόμη καί εἰς τήν Εὐθύτητα καί τήν Ἀκεραιότητα καί εἰς τήν πᾶσαν Ἀρετήν.

Εἶχε γεννηθῆ εἰς τήν ὠραίαν Σίφνον σχεδὸν πρὸ ἐνενηντα χρόνων. Εἶχε σπουδάσει νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχε δικηγορήσει καί εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν ἐδίδασκε τὸ Ἰδιωτικὸν Διεθνὲς Δίκαιον ἀπὸ τοῦ 1925 μέχρι τοῦ 1960, ὅτε ἀπεχώρησε τῆς ὑπηρεσίας, καταληφθεὶς ἀπὸ τὸ ὄριον τῆς νομίμου ἡλικίας. Μέλος τῆς Ἀκαδημίας ἀπὸ τοῦ 1939, εἶχε διατελέσει καί Πρόεδρος τοῦ Πανεπιστημίου καί Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Καί εἶχε διδάξει εἰς τήν Ἀκαδημίαν Διεθνoὺς Δικαίους τῆς Χάγης καί εἶχεν ἐπιδελθῆ μὲ κύρος καί μὲ σεβασμὸν τόσοσιν εἰς τήν χώραν μας ὅσον καί εἰς τήν ξένην.

Ὁ Γεώργιος Μαριδάκης ὑπῆρξεν ἐπίλεκτον μέλος τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος καί τοῦ Κώδικος Ἰδιωτικοῦ Ναυτικοῦ Δικαίου. Διατέλεσεν Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης, καί εἰς τήν Ἑλλάδα ἐτιμῆθη μὲ τὸν τίτλον τοῦ ἐπιτίμου διδάκτορος τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Θεσσαλονίκης καί μὲ τήν σπανίαν διάκρισιν τοῦ ἐπιτίμου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ καί εἰς τήν ξένην ἐτιμῆθη μὲ ἐξόχους διακρίσεις: Ὑπῆρξεν μέλος τοῦ Διεθνoὺς Διαιτητικοῦ Δικαστηρίου τῆς Χάγης καί τοῦ Ἑρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου διὰ τὰ Δικαιώματα τοῦ Ἀνθρώπου εἰς τὸ Στρασβούργον. Ὑπῆρξεν ἐνεργὸν καί ἐπιτιμον μέλος τοῦ Ἰνστιτούτου Διεθνoὺς Δικαίου, ἐπιτιμος διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων καί ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας Ἠθικῶν καί Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν. Καί εἰς ὅλους τοὺς σημαίνοντας αὐτοὺς διεθνεῖς ὀργανισμοὺς ὑπῆρξεν ὄχι μόνον ἀγαπητός, ἀλλὰ καί διέπρεψε μὲ τήν ἀπέραντον γνώσιν καί τήν σοφίαν του.

Συγγραφεὺς ἀκούρατος, ἀφήγει ὁ Μαριδάκης ὀγκώδες ἔργον, κλασσικὸν εἰς τήν δομὴν του καί πρωτότυπον καί ἀριστουργηματικὸν εἰς ὕφος. Βαθὺς μελετητῆς τοῦ ἰσχύοντος δικαίου, ἐγοητεύθη ἀπὸ τήν ἔρευναν καί τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ καί τοῦ βυζαντινοῦ

καί τοῦ μεταβυζαντινοῦ δικαίου. Ἰδεοκρατούμενος δὲ θεωρητικός, ἀλλ' ἐκλεκτικός, θαυμάσια ἐπηρεασμένος ἀπὸ τήν πλατωνικὴν, τήν ἀριστοτελικὴν καί τήν ἄλλην ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, προσέφερε πολὺτιμον συμβολὴν εἰς τὰ ἑλληνικὰ νομικὰ γράμματα καί ἐπλούτισε τήν διεθνή φιλολογίαν μὲ πλῆθος ξενογλώσσων μελετῶν, ὅπου διαλάμπει, καί ἡ σοφία καί ἡ παιδεία του.

Πέραν ὅμως ὅλων αὐτῶν, ὁ Μαριδάκης ἐδίδασκε γενεὰς Ἑλλήνων νομικῶν καί ἡ διδασκαλία του ἐγοητεύσε τοὺς μαθητάς καί ἀκροατάς του ἐπὶ χρόνων πολλοὺς, ὅταν μὲ τήν ἰσχυράν καί βροντώδη φωνήν του καί μὲ ὕφος ρητορικόν, ἀλλὰ καί μὲ σαφήνειαν καί μὲ κομψότητα σπανίαν, μετέδιδε τὰς γνώσεις του εἰς τὸ ἀκροατήριόν του.

Ὁ Γεώργιος Μαριδάκης ὑπῆρξεν συγγραφεὺς διαπρεπῆς, ἀλλὰ καί ἀπαράμιλλος Διδάσκαλος, καθὼς καί λάτρης καί ἀνιχνευτῆς τοῦ παλαιοῦ καί τοῦ νέου, τοῦ ἀρχαίου κόσμου καί τῶν συγχρόνων προβλημάτων τῆς Ζωῆς. Ὑπῆρξεν ὅμως πρὸ παντός σωστός καί ἀκεραῖος ἄνθρωπος,—ὕψηλόκορμος καί ὑψηλόφρων, ὅπως κάποτε, εἰς κάποιαν ἐπίσημον στιγμὴν, συνέπεσε νὰ τὸν ἀποκαλέσω. Ὑπῆρξεν ὁ Μαριδάκης ἀνυποχώρητος εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς, κοινωνικὰς καί πολιτικὰς του πεποιθήσεις. Ὑπῆρξεν σοδαρὸς καί γελαστός, αὐστηρὸς καί φιλοπαίγμων, ἐπιδελθικός ὅσον καί χαριτωμένος. Ὑπῆρξεν πράγματι ὁ «χαρῖεις» ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον ἡ φύσις εἶχε προικίσει μὲ ὅλα τὰ στοιχεῖα πού συναπαρτίξουν τήν ἔννοιαν καί τήν οὐσίαν τοῦ Ὁραίου καί τοῦ Καλοῦ.

Κλίνομεν μὲ σεβασμὸν καί μὲ εὐλάβειαν τὸ γόνυ πρὸ τῆς σοφοῦ του. Καί ἡ σκέψις μας τὸν συνοδεύει μὲ εὐγνωμοσύνην καί μὲ ἀγάπην δι' ὅσα προσέφερεν εἰς τήν μακρὰν ζωὴν του.

Δάσκαλέ μας! Οἱ συνάδελφοι καί φίλοι σου, οἱ μαθηταὶ καί οἱ γνωστοὶ σου θρηνοῦμεν τὸν χαμόν σου καί δακρυσιμένοι σὲ ἀποχαιρετοῦμεν.

Ποτὲ δὲν θὰ λησμονήσωμεν τήν σοφίαν καί τήν ἀνυπέροχον παιδείαν σου. Ποτὲ δὲν θὰ λησμονήσωμεν τὸν φλογερὸν καί ψυχωμένον Δάσκαλον. Ποτὲ δὲν θὰ λησμονήσωμεν καί τήν Ἀνθρωπιάν σου. Καί ἡ μνήμη σου θὰ μείνῃ σκιὰ ὀδηγήτρια δι' ὅλους μας, ὅσους, μὰζι μὲ τὰ ἀγαπημένα σου παιδιὰ καί ἐγγόνια, σ' ἀγάπησαν μὲ σεβασμὸν, μὲ θαυμασμὸν καί μὲ πάθος.

Αἰωνία σου ἡ μνήμη!

ΠΑΝ. Ι. ΖΕΠΟΣ

Ἀκαδημαϊκός

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΛΗ

Ἡ ἐνωτικὴ δύναμις.

Ὁ Μακαριώτατος Προκαθήμενος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Γεωργίας (Καθολικός) πάσης Γεωργίας (Ἰβηρίας) κ. Ἠλίας ὁ Β', κατὰ τὴν πρόσφατον ἐπίσκεψίν του εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, συλλειτουργήσας μετὰ τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Δημητρίου καὶ προσφωνήσας αὐτὸν ἐτόνισεν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Γεωργίας «πάντοτε κατενόησε τὴν μεγάλην σημασίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου», τὸ ὁποῖον «ἦτο καὶ εἶναι ἡ ἐνωτικὴ δύναμις τῶν ἀετιοκεφάλων Ἐκκλησιῶν τοῦ κόσμου».

Εἰς μίαν ἐποχὴν, καθ' ἣν τὸ σελτὸν Κέντρον τῆς Ὁρθοδοξίας χερμάζεται, τοιαῦτα διακηρύξεις σημαίνουν ἔμμεσον πρόσκλησιν πρὸς πάσας τὰς ἐπὶ μέρος Ὁρθόδοξους Ἐκκλησίας, ἵνα συνενώσων τὰς προσπάθειάς καὶ δυνάμεις των πρὸς κινητοποίησιν ὁλοκλήρου τοῦ πεπολιτισμένου χριστιανικοῦ κόσμου ἐπὲρ τοῦ φωτεινοῦ καὶ ἀκτινοβόλου Κέντρον τούτου, ὅπερ εἶναι ἡ συνεκτικὴ δύναμις τῶν Ὁρθοδοξίας, ὅσον καὶ τοῦ καθ' ὅλου διεκκλησιαστικοῦ διαλόγου.

Αἱ ἐπιπτώσεις ἐκ τῆς ἐντάξεως εἰς τὴν Ε.Ο.Κ.

Τὸ ὑπὸ τῆς «Ἐκκλησίας» ἐκδοθὲν κείμενον τῆς ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου εισηγήσεως τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ἀλεξανδρουπόλεως κ. Ἀνθίμου περὶ τῶν ἐπιπτώσεων διὰ τὸν ὀρθόδοξον ἑλληνικὸν λαὸν ἐκ τῆς ἐντάξεως τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ε.Ο.Κ. εἶναι τῷ ὄντι ἄξιον ἰδιαίτερας προσοχῆς καὶ μελέτης.

Ἡ εἰσήγησις αὕτη κατὰ τρόπον ὅλως ἐμπειριατωμένον καὶ ρεαλιστικὸν ἐπισημαίνει τοὺς πνευματικούς πρὸ πάντων κινδύνους, οἱ ὁποῖοι ἀπειλοῦν τὸν ἑλληνικὸν λαὸν διὰ τῆς ἐνεργοποιήσεως τῆς ἐντάξεως εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Οἰκονομικὴν Κοινότητα. Οἱ κίνδυνοι οὗτοι ἔχουν σχέσιν εἴτε πρὸς τυχὸν ἀποδνάμωσιν τῶν παρ' ἡμῖν παραδεδομένων ἡθικῶν κριτηρίων, εἴτε πρὸς τυχὸν ἀναθεώρησιν διατάξεων τοῦ ποινικοῦ καὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου κατὰ τρόπον παραθεωροῦντα τὰ ἰδεώδη τῆς ἑλληνορθόδοξου παραδόσεως.

Ὅθεν ἐπιβάλλεται συνεχῆς ἐπαγρύπνησις καὶ ποιμαντικὴ μέριμνα ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα ἀφ' ἐνὸς οργανωθῇ ἄμεσα πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν κινδύνων τούτων, ἀφ' ἑτέρου διατηρηθῇ ἡ ἐθνικὴ μας ταυτότης καὶ φροσιγνομία καὶ τοῖτον ἐπιτενχθῇ ἀκτινοβολία πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης τοῦ ἑλληνορθόδοξου πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἄλλως τε εἶναι ἡ μόνη

ἐλπίς τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἀληθοῦς καὶ εὐλογητοῦς ἐνοποιήσεως αὐτῶν εἰς μίαν ὁργανικὴν ὁλόκλητην.

Ἡ δύναμις ἀντιστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὰ ἐν τῇ προηγουμένη παρατηρήσει λεχθέντα δεόν νὰ προστεθῇ, ὅτι ὁ ἅγιος Ἀλεξανδρουπόλεως ὁρθῶς ἐπισημαίνει καὶ ἕτερον κίνδυνον ἐκ τῆς ἐντάξεως εἰς τὴν Ε.Ο.Κ. Πρόκειται περὶ τοῦ κινδύνου «ἐκ τῆς ἐλευθέρου διακινήσεως τῶν προσώπων» καὶ ἐκ τῆς μελλοντικῆς ἐνθαρρύνσεως τῆς «προσηλυτιστικῆς ματίας τῶν αἱρέσεων, οἱ ὁποῖες βλέπουν μὲ βουλμίαν τὸν λαὸν τῆς Ἑλλάδος πρὸς πιστεύει καὶ θρησκοθεταί» καὶ «τὰ ἐπιπέσουν μὲ περισσότερο ὁρμὴ καὶ ἐλευθερία, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τοὺς σκοποὺς τους».

Ὅθεν πρέπει νὰ κατανοηθῇ, ὅτι «ἡ δύναμις τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ οἷς πιθανότητες μειώσεως τῆς ἰσορροκῆς καὶ ἐθνικῆς αὐτοσυνειδησίας του ἀπὸ τὴν ἀνάμειξη μὲ τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς ἀνήκει στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Γιατὶ ἐκεῖ θρῖσκονται οἱ πρὸ στέρεες καὶ γεννητρες ρίζες τῆς δημιουργίας του. Ἐκεῖ κάτω ἀπ' τοὺς τρούλλους καὶ τὶς στέγες τῶν ἐκκλησιῶν μας ριζώνομε ὅλοι ο' αὐτὸ τὸν ἰστορικὸ τόπο. Ἡ Ἐκκλησία μας, πρὸς μᾶς προετοιμάζει πρῶτα γιὰ τὴν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, μᾶς κρατεῖ ασερωμένους στὴν ὁμορφὴ ἐπίγεια πατρίδα μας, πρὸς τὴν ἀγίασαν ἀπόστολοι, μάρτυρες, ὁσίοι καὶ διδάσκαλοι πολλοί».

Πρέπει λοιπὸν νὰ συναντήσωμεν τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς ἀποφασισμένοι νὰ «μένομεν ἐν οἷς ἐμάθομεν καὶ ἐπιστώθημεν».

Ἡ μελέτη τῶν ἱερῶν Κανόνων καὶ Κανονικῶν Διατάξεων.

Ὁρθῶς ἐξήρθη διὰ τοῦ Τύπου ἡ σημασία τῆς ὑπὸ τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου «Ἀσπὴρ» ἐκδόσεως ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Κορίνθου κ. Παριτελέμονος δύο βιβλίων, ὅλως ἀπαραίτητων διὰ τὴν μελέτην τῆς ὀρθόδοξου κανονικῆς παραδόσεως. Τὰ βιβλία ταῦτα εἶναι ἡ «Κλείς τῶν Ἱερῶν Κανόνων» καὶ ἡ «Κλείς τῶν Ὁρθόδοξων Κανονικῶν Διατάξεων».

Αἱ λαμπραὶ αὐταὶ ἐκδόσεις, ὡς ἐτόνισεν ὁ Παναγιώτατος Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ. Δημήτριος, καλύπτουν «τὸ ὑπάρχον παρ' ἡμῖν αἰσθητὸν κενόν» καὶ, ὡς ἔγραψεν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Χαλκηδόνος κ. Μελλίων, «εἶναι ὄχι μόνον μιὰ πολῦτιμη προσφορὰ πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ καργία μιὰ διδασκαλία πρὸς ὅλους μας, τοὺς ἐπιλήσιονας τῶν θησαυρῶν τῆς σοφίας, τῆς ἐπιμελείας καὶ τοῦ ὑψηλοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος τῶν προγόνων ἡμῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν».

Τὰ δύο βιβλία τοῦ Σεβ. Κορίνθου ὑποδοθηθῶν ἄριστα εἰς τὸ νὰ ἀνιχνεύη τις τὰς εἰδικὰς δι' ἕκαστον θέμα κανονικὰς διατάξεις, νὰ τὰς ἀνασύρῃ ἐκ τοῦ ἀπεράντου πλούτου τῶν Κανόνων καὶ Διατάξεων, αἵτινες ἐθεσπίσθησαν διὰ τῶν αἰώνων, καὶ οὕτω νὰ γνωρίζῃ τὴν ἐπὶ ἑκάστου εἰδικοῦ ζητήματος μακροαίωνα κανονικὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ εὐσέβεια τοῦ πολωνικοῦ λαοῦ.

Ὁ Παγκόσμιος τύπος ἔδωκε τεραστίαν σημασίαν εἰς τὰς πρωτοφανεῖς ἐκδηλώσεις τῆς θρησκευτικότητος, αἵτινες παρετηρήθησαν προσφάτως ἐν Πολωνίᾳ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παρουσίας ἐν μέσῳ τοῦ πολωνικοῦ λαοῦ τοῦ ἐπισκευαμένου τὴν πατρῶον γῆν, Πάπα Ἰωάννου - Παύλου τοῦ Β'.

Τὸ ὅτι εἰς πολλὰς περιοχὰς ἐκινητοποιήθησαν πολλὰ ἑκατομιάδες χιλιάδων λαοῦ πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Προκαθημένου τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ πρὸς ἐνουνείδητον ἐν κτανύξει παρακολούθησιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ τελεσθεισῶν λατρευτικῶν ἐκδηλώσεων καὶ ἰδίως τῆς Θείας Λειτουργίας κατέπληξε τὸν κόσμον ὀλόκληρον καὶ ἀπέδειξε διὰ μίαν ἀκόμη φοράν, ὅτι οὐδεμία προπαγάνδα ἢ βία εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκριζώσῃ τὴν ἔμφυτον εἰς τὸν ἄνθρωπον θρησκευτικὴν ροπήν.

Τὰ πλήθη τῶν Πολωνῶν, ἅτινα ἐπεξοπόρησαν ἐπὶ ἡμέρας ἢ πολλὰς ὥρας, διὰ νὰ λατρεύσουν ἐλευθέρως τὸν Θεὸν ἐν ταῖς περιοχαῖς, ἐν ταῖς ὁποῖαις θὰ παρευρίσκειτο ὁ Πάπας, ἀπέδειξαν περιττῶς τὴν ἀλήθειαν τοῦ λόγου τοῦ ἁγίου Ἀβρουσίνου, ὅστις ἐν τῷ βιβλίῳ του «Ἐξομολογήσεις» γράφει: «Διὰ Σέ, ὁ Θεέ, μᾶς ἐδημιούργησες· καὶ εἶναι ἀνήσυχος ἡ καρδιά μας μέχρις οὗ ἀναπανθῇ εἰς Σέ».

Ἐλπιδοφόρος διαπίστωσις.

Μεθ' ἱκανοποιήσεως ὁ πεπολιτισμένος κόσμος ἐπιπροσφρόνηθη, ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ Δικαιωμάτων τοῦ Ἄνθρωπου τοῦ Ο.Η.Ε. ἀπέρριψε τὰς ἀντιρροήσεις τῆς Τουρκίας κατὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων σφαγῆς τῶν Ἀρμενίων ὡς γενοκτονίας. Ὡς ἀναφέρεται ἐν τῇ σχετικῇ ἐκθέσει τῆς Ἐπιτροπῆς, αἱ δολοφονίαι τῶν Ἀρμενίων ὑπὸ τῶν Τούρκων, τῷ 1915, «ἀπειτέλεσαν τὴν πρώτην γενοκτονίαν εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος».

Κατὰ τὸ παρελθόν, ἡ Ἐπιτροπὴ εἶχεν ἀρνηθῆ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῶν δολοφονιῶν αὐτῶν ὡς γενοκτονίας. Ἀλλὰ προσφάτως ἡ Ἐπιτροπὴ προσέβη εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦτον, διότι, ὡς εἶπεν ἡ πρόεδρος αὐτῆς Ὑδὸν Μπῶλν, ἔλαβε πλείστας ἐπιστολάς, διὰ τῶν ὁποίων ἐζητεῖτο νὰ γίνῃ δεκτὸν, ὅτι πρόκειται περὶ γενοκτονίας. Ἡ ἀποκάλυψις αὐτή, ὡς ὀρθῶς ἐπεσημάνθη, ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἐλπιδοφόρον διαπίστωσιν, «ὅτι ὁ ἀμοραλισμὸς δὲν ἐδριάζουσιν ἀκόμη εἰς τὴν γῆν μας!».

Μερικαὶ ἐρωτήσεις*.

Ὁ κ. Ὑπουργὸς τῆς δικαιοσύνης φαίνεται ἐξαορτῶν τὸ ἔργον τῆς «δημιουργίας», δηλαδή τοῦ πλλαπλασιασμοῦ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Χώρας, ἐκ τῆς παροχῆς ἐλευθερίας καὶ εὐκολιῶν ὡς πλείστων εἰς τὴν σύναψιν καὶ τὴν διάλυσιν τῶν γάμων διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ πολιτικοῦ γάμου ἀπέναντι τοῦ «καθυστερημένου» τάχα ἤδη θρησκευτικοῦ. Ἐὰν δὲν ἀπατώμεθα, ἐν Γαλλίᾳ εἶναι ἀπὸ πολλοῦ θεσμοθετημένος ὁ πολιτικὸς γάμος. Διὰ ἐκεῖ οὐ μόνον δὲν διηκολύνθη τὸ ἔργον τῆς «δημιουργίας», ἀλλ' ἀπεναντίας, ὁ πληθυσμὸς τῆς Γαλλίας, ὡς πασίγνωστον, θάβνει ἐξακολουθητικῶς ἐλατιούμενος; Δεύτερον: Ἄν πάλιν δὲν ἀπατώμεθα, τὸ Ἑλληνικὸν Σύνταγμα διαγορεύει, ὅτι ἐπίσημος θρησκεία τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους εἶναι ἡ ὀρθόδοξος, ἐκκλησίαν του δὲ ἀναγνωρίζει τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ὁ ἐστὶ, τὸ Κράτος τὸ Ἑλληνικὸν θ ρ η σ κ ε ὕ ε ι, ἤτοι ἔ χ ε ι θ ρ η σ κ ε ἰ α ν, δὲν εἶναι ἄθρησκον ἢ θρησκευτικῶς οὐδέτερον. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πῶς τὸ Κράτος τοῦτο ἐννοεῖ νὰ εἰσάγῃ θεσμὸν οὐδέτερον θρησκευτικῶς πολιτειῶν, θεσμὸν δῆλα δὴ ὀθνεῖον πρὸς τὸν θρησκευτικὸν πολιτισμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὃν ὑποτίθεται ὅτι ἀντιπροσωπεύει ἡ Κυβέρνησις τῆς χώρας, καὶ δὴ καὶ ἀντιστρατευόμενον πρὸς τὰς θρησκευτικὰς παραδόσεις του, πρὸς τὰς ὁποίας συνδύαζει τὴν ἀγνότητα καὶ τὴν ἱερότητα τοῦ οἰκογενειακοῦ θεσμοῦ; Καί, τέλος, διὰ τί θέλει ὁ κ. Ὑπουργὸς διὰ τῆς ἀντιθέτου ἀκρότητος, ὁποία ἢ ἐν τῷ πολιτικῷ γάμῳ εὐχέρεια τῆς λύσεως τοῦ γαμικοῦ δεσμοῦ, νὰ θεραπεύσῃ ὑφισταμένην, κατ' αὐτὸν, ἀκρότητα τοῦ ἐξαναγκασμοῦ πρὸς «ἀθέλητον συμβίωσιν», ἐνῶ θὰ ἔπρεπε νὰ συντελέσῃ καὶ ἡ Πολιτεία εἰς τὴν διευκόλυνσιν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἠθικὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν πολιτῶν τῆς, ἐφ' ὅσον καὶ ἐν ταῖς γαμικαῖς σχέσεσιν ἡ ἀρετὴ δὲν ἐπιωγγάνεται δι' ἕξωθεν, μηχανικῶς, ἐπιβαλλομένων μέσων, ἀλλὰ ἐκ τῶν ἑσῶθεν ἐκπηγάσει;

Ὁ Πολιτικὸς Γάμος*.

Καὶ ἡ «Θέμις», ἡ ἀρχαιότερα αὐτὴ δικαστικὴ ἐφημερίς, σχολιάζουσα τὰ ὑπὲρ τῆς καὶ παρ' ἡμῖν εἰσαγωγῆς τοῦ πολιτικοῦ γάμου ἐπιχειρήματα τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης, φρονεῖ ὅτι «ἂν ἡ δικαιολογία (τῆς πικνοτέρας παιδαγωγίας) δὲν ἐλέγθη ὡς ἀστειότης, ὁμολογουμένως δὲν ὑπῆρξε ποτε ἀστοχαιότερα πρόφασις μεταρρυθμιστικῆς μανίας, ὑπερθυμίζουσα τὸ «ράβδος ἐν γωνία, ἄρα βρέχεται». Καὶ ἐπάγεται ὅτι ἄλλοι εἶναι οἱ λόγοι τῆς ἐλατιώσεως τῶν γάμων καὶ τοῦ πληθυσμοῦ, ἂν ὑπάρχῃ τοιαύτη παρ' ἡμῖν. Εἶναι — λέγει πολὺ ὀρθῶς — ἡ οἰκονομικὴ δυο-

* Δὲν στεροῦνται ἐπικαιρότητος καὶ αἱ εἰς τὰ φύλλα τῆς «ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ» ἐπ' ἀριθ. 12(19-3-26) σελ. 93 καὶ ἐπ' ἀριθ. 13 (24-3-26) σελ. 102-103 σχετικαὶ Παρατηρήσεις, αἵ καὶ παραθέτομεν ἐνταῦθα.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

'Εκκλησία 'Ελλάδος*

«Όπως αιφνιδιαστικῶς ἐγνώσθη κατ' αὐτὰς ὅτι: σκέψις ἐγένετο περὶ εἰσαγωγῆς τοῦ πολιτικοῦ γάμου παρ' ἡμῖν. Ἐν μακρᾷ δὲ συνεντεύξει αὐτοῦ πρὸς συντάκτην τῆς ἐφημερίδος «Ἐσπερινῆς» ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος προκλήθει: ἐξέθετο τὰς σκέψεις αὐτοῦ περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς καὶ εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος εἰσαγωγῆς τοῦ πολιτικοῦ γάμου. Ὁ Μακαριώτατος φρονεῖ, ὅτι ὁ πολιτικὸς γάμος ἀποτελεῖ θεσμόν, εἰς τὸν ὁποῖον ξένοι πολῖται ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγῳσιν ὡς ἐκ τοῦ θρησκευτικῶς ἀνομοδόξου τῶν συνιστάντων αὐτὰς πολιτῶν. Ἐφ' ὅσον ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑπάρχουν παρεμφερεῖς λόγοι, ὁ πολιτικὸς γάμος ὁ ἀποτελέσει παρ' ἡμῖν ὄντως θεσμὸν ἀπροσάρμοστον πρὸς τὸν συμπαγῶς ὁμόδοξον πληθυσμὸν τῆς χώρας καὶ πρὸς τὰ ἠθικὰ καὶ τὰς παραδόσεις τὰς ἑλληνικάς. Εἰς τὰς παραδόσεις δὲ τὰς ἑλληνικάς πρωτεύουσιν θέσιν κατέχει ἡ ἀγνότης τοῦ γαμικοῦ δεσμοῦ καὶ ἡ ἠθικὴ συνοχὴ τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας. Ἡ ἀνευ ἀποχρῶντος λόγου, ἡ μᾶλλον, ἡ παρὰ πάντα ἀποχρῶντα λόγον ἐπεισαγωγὴ τοῦ πολιτικοῦ γάμου θὰ χαλαρώσῃ τοὺς οἰκογενειακοὺς δεσμοὺς διότι θὰ διευκολύνῃ τὰ μάλιστα, τὴν διὰ τῆς ἐπαυξήσεως τῶν λόγων διαζυγίου, χαλάρωσιν τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν. Ἄλλ' ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία πᾶν ἔχει: συμφέρον νὰ πράξῃ τὸ πᾶν πρὸς προστασίαν τοῦ οἰκογενειακοῦ εἴδους, μεταξὺ δὲ τῶν πρὸς τοῦτο συντελεστικῶν μέτρων ὁ Μικ. Ἀρχιεπίσκοπος οὐ μόνον ἐγκρίνει, ἀλλὰ καὶ ζωηρῶς συνιστᾷ τὴν φορολογίαν τῶν ἀγάμων. Ἐξ ἀντιθέτου ὁ κ. Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης ἔχει τὴν γνώμη, ὅτι ὁ πολιτικὸς γάμος οὐ μόνον δὲν θὰ βλάψῃ τὴν ἑλληνικὴν οἰκογένειαν, ἀλλὰ καὶ θὰ «εὐπρεπίσῃ τὸ οἰκογενειακὸν μας δίκαιον διὰ τοῦ συγχρονισμοῦ μιᾶς καθυστερημένης πλευρᾶς του, καὶ θὰ ἀποδώσῃ ἔθνηκῶς καὶ κοινωνικῶς μεγάλα ὄφελῃ». Τὸ ὑφιστάμενον παρ' ἡμῖν γαμικὸν δίκαιον ὁ κ. Ὑπουργὸς θεωρεῖ παρεμβάλλον ὑπερβολικά ἐμπόδια εἰς τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας, ταῦτα δ' εἶναι τὸ μὲν τὰ ὑφιστάμενα κωλύματα τοῦ γάμου, ἅτινα δὲν δικαιολογοῦνται, κατ' αὐτόν, ἀπὸ τὴν σύγχρονον ἐπιστημονικὴν καὶ ἠθικὴν ἀντίληψιν, τὸ δὲ ὁ τρόπος τῆς τελέσεως τοῦ γάμου δι' ἐφαρμογῆς «τύπων ἀκόπων καὶ ἐν πολλοῖς διαπομπητικῶν ἀντικειμένων εἰς τὴν θετικότητά τῆς ἐποχῆς», καὶ τελευταίον, αἱ «ἀκαρποὶ καὶ σχολαστικαὶ» δυσκολαὶ τῆς λύσεως τοῦ γάμου. Ἀξιοσημείωτον εἶναι: ὅτι ὡς τὸ σοβαρῶτερον τῶν ἐμποδίων τούτων, ὁ Ὑπουργὸς κηρύττει τὸν τρόπον τῆς τελέσεως τοῦ γάμου, τὸν ὁποῖον εἰρωνεύεται ἐν τῇ περιεχομένῳ τῶν ἐδῶν τῆς ἱεράς ἀκολουθίας τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου, τῆς ὁποίας προτιμᾷ τὴν τοῦ συμβολαιογράφου ἢ τοῦ δημάρχου πρὸς τοὺς μελλονύμφους «σοβαρὰν

καὶ ἐραχυλόγον ὑπόμνησιν τῶν ὑποχρεώσεών των». Τέλος ὁ Ὑπουργὸς θεωρεῖ τὴν εὐχερῆ λύσιν τοῦ γάμου «χιλιᾶκις προτιμότεραν καὶ σκοπιμότεραν ἀπὸ τὴν σήμερον κρατούσαν κατάστασιν τοῦ ματαίου ἐξαναγκασμοῦ πρὸς ἀθέλητον διατήρησιν ἐνὸς λεπτεπιλέπτου συνεταιρισμοῦ, ἔχοντος φυσικὴν προοπτικὴν τὴν ἐν παντὶ καὶ πάντοτε συνάντησιν δύο ἐλευθέρων θελήσεων».

—Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος ἀπαντήσας εἰς τὰς ἀνωτέρω δηλώσεις τοῦ κ. Ὑπουργοῦ διὰ τῆς «Καθημερινῆς» ἐρωτησάσης αὐτόν, ἐδήλωσεν ὅτι τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα ἀξιάνοσι: μᾶλλον τοὺς φόβους περὶ τῶν ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ πολιτικοῦ γάμου κινδύνων καὶ ὅτι ἐξ αὐτοῦ μόνον ἀποσύνθεσις τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας δύναται νὰ προέλθῃ. Ὁ κ. Πρωθυπουργὸς ἐδήλωσεν ὅτι προῦκειται περὶ προσωπικῆς γνώμης τοῦ κ. Ὑπουργοῦ ἢ ἡ Κυβέρνησις δὲν εἶναι ἐπιτεθειμένη νὰ υἱοθετήσῃ ὡς ἀντιβαίνουσαν εἰς τὸ πρόγραμμά αὐτῆς.

'Εκκλησία Ἀλεξανδρείας*

Ὑπὸ τοῦ Γερουσιαστοῦ ALFRED CHAMMAS BEY ὑπεβλήθη εἰς τὸ αἰγυπτιακὸν Κοινοβούλιον νομοσχέδιον περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ πολιτικοῦ γάμου ἐπὶ τῶν μὴ μουσουλμάνων αἰγυπτίων ὑπηκόων. Ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἐξήγγειρε τὸ γεγονός ἰκανὸν θόρυβον ἐν τῷ τύπῳ καὶ ἐδημιούργησεν ἀνησυχίας παρὰ τοῖς ἐνδιαφερομένοις θρησκευτικοῖς κύκλοις, συνεπεῖα δὲ τοῦ θορύβου τούτου ὁ ἐν λόγῳ Γερουσιαστὴς προσέβη εἰς δικαιολογίαν τῆς προτάσεώς του ἐνώπιον τῆς Γερουσίας, ἰσχυρισθεὶς ὅτι οὐδεμίαν πρόθεσιν εἶχε νὰ θέσῃ τὰς θρησκευτικὰς παραδόσεις τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ξένων, ἀλλ' ἀπλῶς νὰ εἰσηγηθῇ τὴν ἐφαρμογὴν μέτρου καθαρῶς ἀστικοῦ καὶ δι' ἀφορῶντος μόνον εἰς τοὺς ἄλλοτε μουσουλμάνους ὑπηκόους, οἵτινες προσέκρινον τὴν αἰγυπτιακὴν ἰθαγένειαν. Εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον ἀπαντᾷ ὁ «Πάνταϊνος», ὅτι αἱ Ἀστικαὶ χώραι, ἐν αἷς ἐφαρμόζεται ὁ θεσμὸς τοῦ πολιτικοῦ γάμου καὶ ὧν τὸ παράδειγμα προβάλλει εἰς μίμησιν ὁ νεωτερίζων Γερουσιαστὴς, «δὲν χάνουσιν διάκρισιν τῶν πολιτῶν των κατὰ θρησκευόμενα, ὁ CHAMMAS BEY

* Ἐνταῦθα παραθέτομεν τὰ εἰς τὰ φύλλα τῆς «ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ὕπ' ἀριθ. 12 (19-3-26) σελ. 93 καὶ ὕπ' ἀριθ. 44 (29-10-26) σελ. 351 σχετικὰ Χρονικὰ περὶ τοῦ θέματος τοῦ Πολιτικοῦ Γάμου.

πραγία, ἡ ἀβεβαιότης περὶ τὴν εὐστάθειαν τῶν θεσμών, ἡ πεποίθησις περὶ ἐλλείψεως ἀσφαλείας ἐργασίας καὶ περιουσίας, καὶ ἡ ἀπογοήτευσίς». Ἡ «Θέμις» τονίζει ὅτι δὲν λέγει ταῦτα ἐκ συμπαιθείας τάχα ὑπερὶ τῆς «ἰεροκρατίας», ἀλλ' ἐκ τῆς ἀκραδάντου πεποιθήσεως δι' «οὔτε ἀνάγκη μεταρρυθμίσεως τῶν τοῦ γάμου ὑπάρχει, οὔτε, ἐν ὑπάρχει τοιαύτη, ἡ προτεινομένη μεταρρυθμίσις εἶναι ἡ ἐνδεδειγμένη. Αἱ μεταρρυθμίσεις τῆς νομοθεσίας, καὶ μάλιστα εἰς θεσμοὺς συνυφασμένους μὲ τὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ, γίνονται ἂν παρουσιασθῇ ἀνάγκη τις, ἂν αἱ ἀντιλήψεις τοῦ λαοῦ μετεβλήθησαν, ἂν ὑπάρχῃ ἐν κενὸν χορῆζον συμπληρώσεως καὶ ὄχι διότι οἷος δήποτε θέλει νὰ ποζᾷσῃ ὡς μεταρρυθμίσις. Ἐπειτα καὶ τὸ εἶδος τῆς μεταρρυθμίσεως πρόκειται ν' ἀνταποκρίνηται εἰς τὴν κοινὴν συνείδησιν, διότι διαφορετικὰ ὁ ταύτην εἰσάγων νόμος θὰ εἶναι εὐθρατος ὡς ξύλον τὸ ὁποῖον ἐστειρήθη τῶν χυμῶν του. Ἀς ἐρωτήσῃ οἷος δήποτε τὴν λαί-

κὴν συνείδησιν ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀντιληφθῇ τὸν γάμον ἀνευ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐδλογίας, Καὶ πρὸς τοῦτο ὡς ἀποταθῇ ὄχι μόνον πρὸς τὰ 4)5 τῶν κατόικων τῆς χώρας ἀποτελοῦντα πληθυσμὸν τῆς ἐπαίθρου, ὁ ὁποῖος ἔχεται στεροῦς τῶν παραδόσεών του ἀγνοῶν καὶ διαζύγια καὶ «κλονισμὸν γάμου», ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸν ἀκόμη τὸν πληθυσμὸν τῶν Ἀθηναίων, ὅστις θεωρεῖται πλέον ἐλευθεριάζων τὴν σκέψιν, καὶ τὸν ὁποῖον δὲν δύναται τις νὰ λάβῃ ἀποκλειστικῶς ὑπ' ὄψιν διὰ νὰ νομοθετῇ... Καὶ πρὶν ὁ Λέων ἐπιβάλῃ πρὸς χλιετηρίδος τὸν τύπον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐδλογίας, ὁ λαὸς μόνος εἶχε καθιερώσει αὐτόν, καὶ εἰς τὰς μνηστειὰς ἀκόμη. Μία τοιαύτη συνήθεια καὶ συνείδησις δικαίου δὲν ἐκρίζουται τόσον εὐκόλα ὅσον φαντάζονται οἱ ταῦτα λέγοντες, ἀποδεικνύοντες διὰ τούτου μόνον πόσον ξένοι εἶναι πρὸς τὴν κοινὴν συνείδησιν».

ὅμως ἐννοεῖ νὰ νομοθετήσῃ μόνον διὰ τοὺς μὴ μουσουλμάνους, αὐτὸ θεατικῶς δὲν σημαίνει ἰσότητα. Ἐφ' ὅσον οἱ τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας θὰ συνάπτωσι καὶ θὰ διαλύωσι τοὺς γάμους τῶν κατὰ τὸν ἱερὸν νόμον τοῦ Ἰσλάμ (Σερῆ) καὶ οἱ μὴ μουσουλμάνοι, χριστιανοὶ καὶ Ἰσραηλίται, εἶναι δίκαιον νὰ συνάπτωσι καὶ νὰ διαλύωσι τοὺς γάμους τῶν κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἰδίας αὐτῶν θρησκείας καὶ τὰς ἐκ παραδόσεως συνηθείας τῶν. Ἐἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ νόμος πρότασις τοιαύτην δημιουργοῦσα μεταξὺ μουσουλμάνων καὶ μὴ μουσουλμάνων ἀνισότητα».

Ἱερά Μητρόπολις Ν. Ἰωνίας καὶ Φιλαδελφείας

Δ ρ α σ τ η ρ ι ὀ τ η τ ε ς μ ι ᾶ ς π ε ν τ α ε τ ῖ α ς

(1974 - 1979)

Εἰς τὰς 2 Ἰουνίου 1979 συνεληρώθησαν 5 ἔτη ἀπὸ τῆς Ἐνθρονίσσεως εἰς τὴν νεοσύστατον Ἱ. Μητρόπολιν Ν. Ἰωνίας καὶ Φιλαδελφείας τοῦ πρώτου Μητροπολίτου αὐτῆς.

Κατὰ τὴν λήξασαν πενταετίαν (1974 - 1979) ἀνεπτύχθη πλουσία καὶ καρποφόρος δραστηριότης τοῦ Σεβ. Ποιμενάρχου, ἡ ὁποία περιληπτικῶς ἔχει ὡς ἀκολούθως:

Α'. ΙΕΡΟΙ ΝΑΟΙ

Ἡ νεοσύστατος Ἱ. Μητρόπολις Ν. Ἰωνίας καὶ Φιλαδελφείας περιελάμβανε 18 Ἐνοριακούς Ἱ. Ναούς. Ἦδη οἱ Ναοὶ αὗτοὶ ἀνέρχονται εἰς 21.

Β'. ΕΠΙΣΚΟΠΕΙΟΝ

Ἀνηγέρθη ἐκ θεμελίων ἄωροφον κτίριον ἐπὶ τῶν δόδων Βασ. Γεωργίου Β' 142 καὶ Προποντίδος, εἰς Ν. Ἰωνίαν.

Γ'. ΕΚΚΛΗΣ. ΓΗΡΟΚΟΜΕΙΟΝ «Ο ΚΑΛΟΣ ΣΑΜΑΡΕΙΤΗΣ»

Τριώροφον κτίριον ἐπίσθεν τοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἀγ. Ἰωάννου Μαδύτου Ν. Φιλαδελφείας, τὸ ὁποῖον περιθάλλει 50 κατακόλιτους καὶ μὴ γέροντας. Εἰς τὸ ἰσόγειόν του δὲ λειτουργεῖ Ἐνοριακὴ Ἐστία Ἀγάπης (Συσσίτιον γερόντων).

Δ'. ΕΚΚΛΗΣ. ΓΗΡΟΚΟΜΕΙΟΝ «ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΕΛΕΟΥΣΑ»

Τριώροφον κτίριον εἰς Ν. Ἰωνίαν (δόδος Χρ. Μάντικα 2, ἐπίσθεν Νοσοκομείου «Ἁγία Ὀλγα»), τὸ ὁποῖον περιθάλλει ἐπὶ τοῦ παρόντος 30 γέροντας.

Ε'. ΕΥΑΓΓΕΣ ΙΔΡΥΜΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΘΗΛΕΩΝ

«Η ΑΓΙΑ ΦΙΛΟΘΕΗ»

Τριώροφον κτίριον εἰς Καλογρέζαν Ν. Ἰωνίας (δόδος Κρήνης καὶ Βοσπόρου), τοῦ ὁποῖου αἱ ἐργασίαι συνεχίζονται. Εἰς τὸ ἰσόγειον ἀνηγέρθη Ἱ. Παρεκκλήσιον τῆς Ἀγ. Φιλοθέης. Εἰς τὸ Ἴδρυμα τοῦτο θὰ περιθάλλωνται 40-50 ὄρφανὰ κορίτσια.

ΣΤ'. ΕΚΚΛΗΣ. ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΕΙΣ

Μόνιμοι ἐγκαταστάσεις εἰς Ὠρωπὸν Ἀττικῆς, ἐπὶ ἰδιοκτητοῦ ἀγροτικῆς ἐκτάσεως 6 στρεμμάτων. Ἐκεῖ θὰ φιλοξενοῦνται κατ' ἔτος πτωχὰ παιδιὰ ἐκ τῆς Μητροπολιτικῆς περιφέρειας, ὡς καὶ γέροντες τῶν Γηροκομείων τῆς Ἱ. Μητροπόλεως.

Ζ'. ΛΟΙΠΑ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ

—Γενικὸν Φιλόπτωχον Ταμεῖον.

—20 Ἐνοριακὰ Φιλόπτ. Ταμεῖα προσφέρουν βοήθηματὰ εἰς χρῆμα καὶ εἰς εἶδη εἰς ἀπόρους, σπουδαστάς, ἀσθενεῖς, κραιτομένους, γέροντας κλπ.

—10 Ἐνοριακὰ Ἐστία: Ἀγάπης (Συσσίτια Γερόντων).

—Ἐδαγές Ταμεῖον Μητροπολίτου.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Π α ν τ ε λ ε ῆ μ ο ν ο ς Κ. Κ α ρ α ν ι κ ὀ λ α, Μητροπολίτου Κορίνθου, ΚΛΕΙΣ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΚΑΝΟΝΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ. Ἀθήνα: 1979, σελ. 381.

Ἐκυκλοφόρησε μόλις, τὸ δεύτερον ἔργον ἐξαετοῦς μόχθου, τοῦ Μητροπολίτου Κορίνθου Παντελεήμονος Καρανικόλα, ἐκδοθὲν εἰς καλλιτεχνικὴν πολυτελεῆ καὶ εὐχρηστον ἔκδοσιν, ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ διὰ τὰς ἐκδόσεις γενικῶς, ἀλλὰ εἰδικώτερον καὶ διὰ τὰς Θεολογικὰς, Ἐκκλησιαστικὰς, Παραδοσιακὰς καὶ θρησκευτικὰς ἐκδόσεις, Ἐκδοτικοῦ Οἴκου «ΑΣΤΗΡ» Ἀλεξάνδρου καὶ Ἐδαγγ. Παπαδημητρίου.

Ἐἶναι ἡ ἐργασία αὐτῆ τοῦ ἐν λόγῳ συγγραφέως, τὸ δεύτερον ἔργον μετὰ τὴν Κλειδα τῶν Ἱερῶν Κανόνων, πεντακοσίων περίπου σελίδων, ἡ ὁποία ἐκυκλοφόρησεν εἰς τὰς ἐκδόσεις «ΑΣΤΕΡΟΣ» τῆ 1970.

Ἡ Κλεῖς τῶν Ὁρθοδόξων Κανονικῶν Διατάξεων ἀποτελεῖ τὸ δεύτερον καὶ συμπληρωματικὸν σκέλος μετὰ τὴν Κλειδα τῶν Ἱερῶν Κανόνων, διὰ τῶν ὁποίων ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ βαδίσῃ σταθερῶς καὶ ἀλασθᾶτως εἰς τὸν δύσκολον καὶ δυσσερύνητον χῶρον τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ὁρθοδόξου κατὰ Ἀγατολάς Ἐκκλησίας.

Μέσα εἰς τὰς 404 σελίδας τοῦ νέου διδλίου θὰ ἴδῃ ὁ Κανονολόγος, ὁ Θεολόγος, ὁ Νομικός, ὁ Κληρικός, ὁ Χριστιανός, ὁ κάθε μορφωμένος ἄνθρωπος, πῶς ἡ Ἐκ-

—Ταμεῖον Προικοδοτήσεως Ἀπόρων Κοραϊδῶν, τὸ ὁποῖον προσφέρει κατ' ἔτος Τραπεζικὰ διδλάρια προικοδοτήσεως εἰς ἄπορα κορίτσια καὶ τέκνα πολυτέκνων τῆς περιοχῆς.

Η'. ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΙ ΟΜΙΛΟΙ ΝΕΩΝ ΚΑΙ ΝΕΑΝΙΑΩΝ

Οὗτοι σκοποῦν ἔχουν τὴν διαπαιδαγώγησιν τῆς Νεολαίας τῆς περιφέρειας μετὰ βάσιν τὰς Ἑλληνοχριστιανικὰς παραδόσεις. Λειτουργοῦν δὲ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτεῖαν καὶ καθοδήγησιν τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου καὶ συνεπικουροῦν τὸ Φιλανθρωπικὸν καὶ Κοινωνικὸν ἔργον τῆς Ἱ. Μητροπόλεως.

Θ'. ΑΝΔΡΩΑ ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΠΑΝΑΧΡΑΝΤΟΥ

Αὕτη ἱδρῦθη διὰ Διατάγματος, δημοσιευθέντος εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως. Εἰς αὐτὴν ἀνήκουσιν οἱ Ἱερομόναχοι τῆς Ἱ. Μητροπόλεως. Στεγάζεται εἰς διώροφον οἶκον, μετὰ Ναυδρίου, εἰς τὸ Ν. Ἡράκλειον Ἀττικῆς, δωρηθὲν πρὸς τὸν σκοποῦν τοῦτον ὑπὸ Κληρικοῦ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως.

Ι'. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Θ ε ῖ ο ν Κ ῆ ρ υ γ μ α τ α :

1) 20 Ἐφημέριοι — Ἱεροκήρυκες. 2) Ἐκτικὸς Ἱεροκήρυξ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως, περιοδεύων.

Κ α τ η χ η τ ῖ κ ᾶ Σ χ ο λ ε ῖ α :

6 Ἀνώτερα Ἀρρένων. 7 Ἀνώτερα Θηλέων. 18 Μέσα Ἀρρένων. 20 Μέσα Θηλέων. 22 Κατώτερα Ἀρρένων. 20 Κατώτερα Θηλέων.

Πνευματικοὶ — Ἐξομολογηταὶ (19). Ἐνοριακὰ Πνευματ. Κέντρα (5).

κλησία ἐφήρμοσε τοὺς Ἱεροὺς Κανόνας κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς Ἱστορίας καὶ ἕως τοὺς τελευταίους καιροὺς· θὰ θαυμάσῃ τὴν σοφίαν τῆς διοικήσεως ὅπως ἀνεπανάληπτα ἠσκήθη ἀπὸ τὸ Σεπτὸν Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως· θὰ εὕρη λύσιν ἀμέσως εἰς κάθε Κανονικὸν Ἐκκλησιαστικὸν πρόβλημα ἀπὸ παρεμφερεῖς ἀποφάσεις Πατριαρχικῶν - Συνοδικῶν Διαταγμάτων καὶ Ἀποφάσεων· θὰ ἔχη κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν Μητροπόλεων, Ἀρχιεπισκοπῶν καὶ Ἐπισκοπῶν τῆς ὅλης Ἐκκλησίας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον κλπ.

Ἡ Κλεις τῶν Ὁρθοδόξων Κανονικῶν Διατάξεων πρέπει νὰ πλουτίξῃ τὴν κάθε Βιβλιοθήκην μὲ τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν ἐμφάνισίν τῆς· θὰ ἀποτελῇ δὲ διὰ κάθε ἐνδιαφερόμενον τὸν μίτον τῆς εἰσόδου καὶ ἐξόδου εἰς τὸ εὐρύτατον καὶ δύσκολον πεδῖον τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς κατ' Ἀνατολᾶς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΙΟΝΗΣ

Ἀκαδημαϊκός

Μητροπολίτου Λευκάδος καὶ Ἰθάκης Νι κ η φ ὀ ρ ο υ, ΤΑ ΔΑΚΡΥΑ. Ἡ γλῶσσα τῆς καρδιάς. Ἐκδόσις δευτέρα βελτιωμένη. Ἀθήναι 1972, σ. 46.

Μὲ λογοτεχνικὴν χάριν ὁ Σεβ. ἀναλύει τὴν πολυσήμιον καὶ πολυδιάστατον σημασίαν τῶν «δάκρυων». Ἀρχίζει μὲ τὰ «παιδικὰ δάκρυα». Καὶ διαπιστώνει: «Τὸ παιδί συνήθως κλαίει καὶ χωρὶς νὰ πονᾷ. Ἐνῶ ὁ μεγάλος πονάει καὶ χωρὶς νὰ κλαίει». Ἀκολουθεῖ «Τὸ δάκρυ τοῦ πόνου» πού τὸ συναντᾶμε σὲ κάθε ὄμμα. Καὶ ἔπονται «Τὰ δάκρυα τῆς συμπόνιας», τὰ «Δάκρυα χαρᾶς», «Δάκρυα Κροκοδείλια», «Δάκρυα πείσματος», «Ὁδηγητικὰ δάκρυα», «Δάκρυα μετανοίας», «Δάκρυα λατρείας». — Ἡ λιτότης τοῦ λόγου καὶ ἡ χάρις τῆς ἐκφραστικῆς διατυπώσεως, ὥστε ὑψηλὰ νοήματα νὰ ἀναδύονται ἐξ ἐκάστης λέξεως, τοῦτο εἶναι χάρισμα στοχασμοῦ καὶ λογοτέχγου. Καὶ ὁ Σεβ. ἀποδεικνύεται μὲ τὸ διδιδίον του κατέχων ἀμφότερα τὰ προσόντα ταῦτα.

Τ ο ὤ α ὕ τ ο ὤ, Ἱερά Μονὴ Φανερωμένης Λευκάδος, 10 εἰκόνες, ἐξ ὧν αἱ 7 πολυχρωμοί.

Ὁ Σεβ. Λευκάδος μὲ τὴν αὐτὴν λογοτεχνικὴν χάριν καὶ τὴν ποιητικὴν του διάθεσιν περιγράφει τὴν εἰς θαυμασίαν τοποθεσίαν τῆς Λευκάδος Ἱ. Μονὴν τῆς Φανερωμένης. Ὁραϊότατα ἐπιθεσιασὶ τὴν ἀρμονικὴν «συνύπαρξιν» καὶ τῶν τριῶν ἀξίῶν, κατὰ τὸν ποιητὴν, ἦτοι τοῦ «ἁγίου», τοῦ «ἄληθινοῦ» καὶ τοῦ «ὠραίου» εἰς τὴν Ἱ. Μονὴν Φανερωμένης. Σύντομα κεφάλαια περιγράφουν μὲ χάριν καὶ ἀπλότητα: «Στὸ ὠραῖο νησί τοῦ Ἰονίου», «Γύρω ἀπὸ τὴν παράδοση καὶ τὴν ἱστορίαν», «Ἀνεδαίγοντας στὴν Κυρὰ Φανερωμένην», «Ἀπὸ ψηλά», «Ἐν ταῖς ἀλλαῖς σου», «Ἡ Μητέρα

τοῦ Θεοῦ», «Δεήσεις μπροστὰ στὴ χάρις τῆς», «Τὴν ὠραιότητα τῆς παρθενίας σου», «Δειλινὸ στὴ Φανερωμένην», «Εἰρηγνικά» καὶ «Μυστικὲς φωνές». — Ὁ γράφων τὰς ὀλίγας γραμμὰς εἶχεν ἰδιαιτέρους λόγους νὰ συγκινηθῇ. Ὅχι μόνον διὰ τὴν ὠραϊότητα τοῦ λόγου ἀρμονίαν, ἀλλὰ καὶ διότι καὶ τὸ ὠραῖο Νησί τῆς Λευκάδος ἐγνώρισε κατὰ τὰ 4 ἔτη τῶν γυμνασιακῶν μαθημάτων του καὶ τὴν Ἱ. Μονὴν τῆς Φανερωμένης, ἐνθα πολλὰκις τότε, ἀλλὰ καὶ ὕστερον ἐπεσκέπτετο τὸν τότε Μητροπολίτην Λευκάδος ἀοίδιμον Δα ν ι ἡ λ, ὅστις ἐχειροτόνησε τὸν ἀείμνηστον πατέρα μου, μάλιστα τὸν πρῶτον ἱερέα ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεώς του ἐν Λευκάδι καὶ τῆς ἀνυψώσεώς του εἰς τὸν ἱστορικὸν θρόνον τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Λευκάδος. Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης κ. Νι κ η φ ὀ ρ ο υ παρακαλῶ νὰ δεχθῇ τὰς εὐχαριστίας μου διὰ τὰς ἀγαπήσεις μετὰ παρέλευσιν τόσων δεκαετηρίδων ἀπὸ τῶν μαθητικῶν μου χρόνων καὶ διὰ τὴν συγκίνησιν, τὴν ὁποίαν μοῦ ἐχάρισεν.

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΙΟΝΗΣ

Ἀκαδημαϊκός

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α

Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τῶν ἀρθρῶν 37, παράγρ. 2, καὶ 67 τοῦ Ν. 590) 1977 «Περὶ τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ὡς καὶ τὰς διατάξεις τῶν ἀρθρῶν 33 καὶ 34 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2) 1969 Κανονισμοῦ «περὶ Ἱερῶν Ναῶν, Ἐνοριῶν καὶ Ἐφημερίων», προκειμένου, ἵνα προδῶμεν εἰς ἀνακήρυξιν ὑποψηφίῳ πρὸς πλήρωσιν κενῆς θέσεως τακτικοῦ Ἐφημερίου ἐν τοῖς Ἱεροῖς Ναοῖς α) «Θεοτόκος» — Νέας Φιλοθέης καὶ β) Ἁγίου Γερασίμου — Ἁγίου Πιπτιῶν, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους, ἵνα καταλάβωσι τὰς Ἐφημεριακάς ταύτας θέσεις καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τοῦ ἀρθρου 34) 1α τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω Κανονισμοῦ προβλεπόμενα κανονικὰ καὶ νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παραρτήσεως εἰς τὸ Περιοδικὸν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλωσιν ἡμῖν τὰ νενομισμένα δικαιολογητικὰ διὰ τὰ περαιτέρω.

Ἐν Ἀθῆναις τῇ 7ῃ Ἰουνίου 1979

† Ὁ Ἀθηνῶν ΣΕΡΑΦΕΙΜ

Ἱερά Μητρόπολις Λάμπης καὶ Σφακίων

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τοὺς θελοὺς καὶ Ἱεροὺς Κανόνας, τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς Νόμους καὶ τὰς κειμένας διατάξεις τοῦ κράτους, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παραρτήσεως ὑποβάλωσιν ἡμῖν τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικὰ διὰ τὴν κατάληψιν τῆς κενῆς ἐφημεριακῆς θέσεως τοῦ ἐνοριακοῦ ναοῦ Ἁγ. Νικολάου Βάτου ἐπαρχίας Ἀγ. Βασιλείου.

Ἐν Σπηλιῶ τῇ 8ῃ Ἰουνίου 1979

† Ὁ Λάμπης καὶ Σφακίων ΘΕΟΔΩΡΟΣ

Ἱερά Μητρόπολις Μεσογαίας καὶ Λαυρεωτικῆς

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθρου 53, τοῦ ὑπ' ἀρ. 2) 1969 Κανονισμοῦ τῆς Ἱεραῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας

της Ἑλλάδος, «περὶ Ἱερῶν Ναῶν, Ἑνοριῶν καὶ Ἐφημεριῶν», καλούμεν τοὺς βουλευμένους καὶ ἔχοντας τὰ κανονικά καὶ νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης εἰς τὸ Περιοδικὸν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» υποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ ὑπὸ τοῦ Νόμου ὀριζόμενα δικαιολογητικά, μετὰ σχετικῆς αἰτήσεως, πρὸς κατάληψιν τῶν κενῶν Διακονικῶν θέσεων τῶν Ἱερῶν Ναῶν:

- α) Ἁγίου Δημητρίου Κερκετέας.
- β) Ἁγίου Ἰωάννου Μαρικοπούλου.
- γ) Ἁγίου Ἀνδρέου Λαυρίου.
- δ) Ἀναλήψεως Κυρίου Κορωπίου.
- ε) Ζωοδόχου Πηγῆς Παιανίας.
- στ) Κοιμήσεως Θεοτόκου Σπάτων.

Σπάτα, τῆ 14ῃ Ἰουνίου 1979

† Ὁ Μεσογαίας καὶ Λαυρεωτικῆς ΑΓΑΘΟΝΙΚΟΣ

Ἱερά Μητρόπολις Μυτιλήνης

Ἐχοντας ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τῶν ἀρθρῶν 33 καὶ 34 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2)1969 Κανονισμοῦ τῆς Ἱεραῆ Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν, Ἑνοριῶν καὶ Ἐφημεριῶν», καλούμεν τοὺς βουλευμένους καὶ ἔχοντας τὰ κανονικά καὶ νόμιμα προσόντα, ἵνα καταλάβωσι τὴν κενὴν ὀργανικὴν θέσιν τακτικῶν ἐφημεριῶν τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγ. Γεωργίου Σκοπέλου τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱ. Μητροπόλεως ὅπως, ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης εἰς τὸ Περιοδικὸν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», υποβάλλωσιν ἡμῖν σχετικὴν αἴτησιν μετὰ τῶν ἀπαιτούμενων δικαιολογητικῶν, ἵνα προδῶμεν εἰς τὴν ἀνακλήρυσιν τῶν ὑποψηφίων τῆς ἐν λόγῳ κενῆς ἐφημεριακῆς θέσεως.

Ἐν Μυτιλήνῃ τῆ 14ῃ Ἰουνίου 1979

† Ὁ Μυτιλήνης ΙΑΚΩΒΟΣ

Ἱερά Μητρόπολις Παροναξίας

Ἐχοντας ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τῶν ἀρθρῶν 33, 34, 35 καὶ 36 τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 2)1969 Κανονισμοῦ τῆς Ἱεραῆ Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν, Ἑνοριῶν καὶ Ἐφημεριῶν» καὶ προκειμένου νὰ προδῶμεν εἰς τὴν ἀνακλήρυσιν ὑποψηφίων πρὸς πλήρωσιν τῶν κενῶν ἐφημεριακῶν θέσεων τῶν Ἱερῶν Ναῶν: 1) Παντανάσσης Πόλεως Νάξου, 2) Ἁγίου Πνεύματος Γαλανάδου Νάξου, 3) Κοιμήσεως Θεοτόκου Σκαδοῦ Νάξου καὶ 4) Ζωοδόχου Πηγῆς Δανακοῦ Νάξου, καλούμεν τοὺς βουλευμένους καὶ ἔχοντας τὰ κανονικά καὶ νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης προκηρύξεως ἐν τῇ Δελτίῳ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» υποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικά.

Ἐν Νάξῳ τῆ 19ῃ Ἰουνίου 1979

† Ὁ Παροναξίας ΕΠΙΦΑΝΙΟΣ

Ἱερά Μητρόπολις Φθιώτιδος

Προκειμένου νὰ πληρῶσωμεν τὴν κάτωθι κενὴν Διακονικὴν θέσιν, καλούμεν τοὺς βουλευμένους καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τῶν Ἱερῶν Κανόνων καὶ τῆς κειμένης Νομοθεσίας «περὶ Ἱερῶν Ναῶν, ἐνοριῶν καὶ ἐφημεριῶν» προβλεπόμενα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης εἰς τὸ Περιοδικὸν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» υποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικά. Μαλεσσίνης Λοκρίδος.

Ἐν Λαμίᾳ τῆ 30ῃ Ἰουνίου 1979

† Ὁ Φθιώτιδος ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

Δ Ι Ο Ρ Θ Ω Σ Ι Σ

ΣΗΜ. Εἰς τὸ προηγούμενον φύλλον «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑπ' ἀριθ. 12 σελ. 278 τῆς 15-6-79 εἰς τὸ τέλος τοῦ ἀρθροῦ «ΘΕΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΑΧΥΟΛΟΓΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ» τοῦ Μητροπολ. Σισανίου καὶ Σιατίστης κ. Ἀντωνίου, ἐκ παραδρομῆς ἐγράφη: «συνεχίζεται». Τὸ ἐν λόγῳ ἀρθρον δλοκληροῦται εἰς τὴν ὡς ἄνω σελίδα.

« ΕΚΚΛΗΣΙΑ »

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ἐκδιδόμενον κατὰ δεκαπενθήμερον

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

† Ὁ Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως
ΘΕΟΦΙΛΟΣ

+ Ὁ Φιλίππων, Νεαπόλεως καὶ Θάσου
ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου
Ἀκαδημαϊκός

Σ Υ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι

A) Ἐσωτερικῶς: Δραχμαὶ 300 ἐτησίως.

B) Ἐξωτερικῶς: Δολλάρια 15 ἐτησίως.

Τιμὴ ἑκάστου τεύχους μετὰ τοῦ «ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ»
δρχ. 15.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Κων. Γ. Μπόνη, Ὁμοτ. Καθηγητοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, Ἀκαδημαϊκοῦ, Ὁ Μέγας Βασίλειος καὶ ἡ Σπουδάζουσα Νεότης. Μάθησις καὶ Βιβλίον.

Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου, Περὶ Γάμου.

Ἀρχιμ. Χριστοδούλου Παρασκευαΐδη, Γραμματικῶς τῆς Ἱ. Συνόδου, Πολιτικὸς Γάμος καὶ Ἐκκλησία.

Χριστοῦ Ἰωάν. Καθαρείου, Ἐπιτ. Ἀρεοπαγίτου, Περὶ τοῦ κατὰ πόσον ἐνδείκνυται ἡ καθιέρωσις τοῦ Πολιτικῶν Γάμου ἐν Ἑλλάδι καὶ ἡ μεταβολὴ αἰωνοβίων θεσμῶν τοῦ Οἰκογενειακοῦ Δικαίου.

Στυλιανοῦ Γ. Παπαδοπούλου, Καθηγητοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, Ἡ Θεολογικὴ προσφορὰ τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου, Τὸ θαῦμα τῆς Ἀληθείας καὶ τὸ Πρωτεῖο Ἀληθείας.

Παναγιώτου Μπούμη, Δρ. Θ., Περὶ τοῦ ἐγγάμου καὶ ἀγάμου βίου τῶν Χριστιανῶν (Κατὰ τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ τοὺς Ἱεροὺς Κανόνας).

Νεκρολογία: Ὁ πρῶν Θεσσαλονικῆς Παντελεήμων (†).

Παναγιώτου Ι. Ζέπου, Ἀκαδημαϊκοῦ, Γεώργιος Σ. Μαριδάκης (1889-1979).

Παρατηρήσεων στήλη.

Ἐκκλησιαστικὰ Χρονικά.

Βιβλιοκρισίαι.

Παράρτημα.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ Ἀθῆναι, Ἰασίου 1 — Τηλ. 710.734

Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Ἰωάννης Μιχαήλ. Ἀναστασάκη 3, Ζωγράφου. Τηλ. 7787.978.